

MASA ROTUNDĂ

**“PLURALITATEA DE FĂPTUITORI:
ÎNTRE DOCTRINĂ
ȘI JURISPRUDENȚĂ”**

20 mai 2022

Culegerea comunicărilor

**Chișinău
2023**

CZU 343(082)=135.1=161.1

M 45

Responsabil de ediție:

Mariana GRAMA, doctor în drept, conferențiar universitar

*Responsabilitatea pentru opiniile expuse și erorile tehnice aparține
în exclusivitate autorilor*

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Masa rotundă "Pluralitatea de făptuitori: între doctrină și jurisprudență", 20 mai 2022:

Culegerea comunicărilor / responsabil de ediție: Mariana Grama. – Chișinău: [Editura USM], 2023. – 137 p.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul Drept Penal.
– Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [30] ex.

ISBN 978-9975-62-573-9.

343(082)=135.1=161.1

M 45

ISBN 978-9975-62-573-9

CUPRINS

PREAMBUL	4
Xenofon ULIANOVSKI NATURA JURIDICĂ A PARTICIPAȚIEI.....	5
Vitalie STATI COAUTORATUL IMPROPRIU ÎN MODALITATEA „INTENȚIE – LIPSĂ DE VINOVĂȚIE”: O ABORDARE DIN PERSPECTIVA LEGII PENALE A REPUBLICII MOLDOVA	13
Lilia GÎRLA СОУЧАСТИЕ В ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ: СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД.....	29
Gheorghe RENIȚA RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZELE CE VIZEAZĂ PARTICIPAȚIA PENALĂ	37
Andrei PÂNTEA RĂSPUNDEREA PENALĂ COLECTIVĂ ÎN STATUL „INFRACȚOR” ..	59
Petru VÎRLAN ASPECTE ALE PARTICIPAȚIEI PENALE ÎN CAZUL ÎMBOGĂȚIRII ILICITE: PERSPECTIVE TEORETICO-PRACTICE.....	67
Andrei CAZACICOV PARTICULARITĂȚILE RĂSPUNDERII PENALE PENTRU CONSTITUIREA UNOR FORMAȚIUNI CRIMINALE ORGANIZATE ÎN LEGISLAȚIILE PENALE ALE STATELOR LUMII	74
Mircea ROȘIORU TRATAMENTUL SANȚIONATORIU ÎN CAZUL PLURALITĂȚII DE INFRACȚORI. ANALIZĂ JURISPRUDENȚIALĂ.....	83
Oleg APARECE PLURALITATEA DE FĂPTUITORI ÎN COMITEREA INFRAȚIUNII DE DETERMINARE SAU ÎNLESNIRE A SINUCIDERII	91
Mihail SORBALA REGLEMENTAREA JURIDICĂ NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A COMBATERII CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE	98
Stanislav COPEȚCHI CALIFICAREA INFRAȚIUNILOR SĂVÂRȘITE DE CĂTRE UN GRUP CRIMINAL ORGANIZAT.....	114
Mariana GRAMA AUTORUL MEDIAT: REFERINȚE DE DREPT COMPARAT	126

PREAMBUL

Pluralitatea de făptuitori, indiferent de epocă și de stat, a reprezentat o temă de interes atât pentru doctrină cât și pentru legiuitor. Infracțiunile comise de o pluralitate de făptuitori cu sau fără înțelegere prealabilă ori în diverse forme de organizare a activității, inclusiv, la nivel transnațional, continuă să crească. Respectiv, instituția participației necesită o atenție sporită atât în dreptul penal național, cât și cel internațional.

Dintotdeauna instituția participației a suscitat interesul atât al teoreticienilor, cât și al practicienilor.

Pentru calificarea faptelor comise în diverse forme ale pluralității de făptuitori, legea penală a Republicii Moldova conține un șir de norme. Deși legea la acest compartiment pare relativ bună, totuși, ea nu poate fi considerată ideală.

Pentru a interpreta normele dreptului penal, dar și pentru a discuta despre practica aplicării lor, despre regulile calificării faptelor comise de o pluralitate de făptuitori, despre propunerile de lege ferenda sunt organizate conferințe, seminare, mese rotunde, simpozioane etc.

În contextul dat se înscrie perfect și masa rotundă cu genericul: *„Pluralitatea de făptuitori: între doctrină și jurisprudență”* organizată de Departamentul Drept penal al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova la 20 mai 2022, care a reunit persoane interesate de problemele pluralității de făptuitori.

Volumul de față conține comunicările participanților prezenți la eveniment.

Tematicile sunt variate ca și conținut și viziuni, conțin polemică științifică, abordări practice, sugestii, concluzii și propuneri, inclusiv de lege ferenda.

NATURA JURIDICĂ A PARTICIPAȚIEI

Xenofon ULIANOVSKI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,

Facultatea de Drept,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

ORCID ID: 0000-0001-9299-3625

Summary. *In the theory of criminal law, the legal nature of criminal participation was and is being discussed. One of them, which is supported by most criminalists and adopted by most criminal codes, is the crime unit. It is considered that all participants are responsible for the same crime, because participation is not a crime, but a way of committing it. Another point of view is that of complicity, a distinct crime, according to which, in case of participation, as many crimes are committed as there are participants.*

Keywords: *legal nature of criminal participation, the crime unit, accessory theory, complicity distinct crime.*

În teoria dreptului penal s-a discutat și se discută natura juridică a participației penale.

S-au conturat două puncte principale de vedere cu privire la natura juridică a acesteia.

Unul din ele, care este susținut de majoritatea penaliștilor și adoptat de majoritatea codurilor penale, este unitatea de infracțiune. Se consideră că toți participanții răspund pentru aceeași infracțiune, deoarece participația nu este o infracțiune, ci un mod de săvârșire a acesteia [1]. Participația este un mod de săvârșire a unei singure infracțiuni de mai multe persoane [2].

În caz de participație acțiunile care formează latura obiectivă a infracțiunii este executată de către autor în mod nemijlocit. Alți participanți – organizatorii, instigatorii și complicii contribuie la săvârșirea infracțiunii. De aceea ei toți, împreună, răspund penal pentru săvârșirea uneia și aceleiași infracțiuni [3].

Acest punct de vedere în teoria dreptului penal se mai numește teoria accesorieității, în sensul că participația are o natură accesorie, de împrumut.

Actul complicei la instigare nu este în sine periculos, vătămător. Astfel faptul că se dă cuiva un cuțit sau un topor nu este un act penal, el

capătă această semnificație, când cineva dă acest cuțit sau topor unei persoane ca să săvârșească un omor și acesta săvârșește omorul sau încearcă să-l comită.

De aceea, cât timp nu avem o activitate de autor incriminată măcar în formă de tentativă, faptele complicitilor și instigatorilor rămân străine dreptului penal, fiindcă acestea nu au o incriminare proprie ci o împrumută și devin pedepsibile prin atașarea la o acțiune (inacțiune) consumată sau măcar tentată. Or, atunci când nu există cel puțin o tentativă la o infracțiune adică acțiunea autorului sau autorilor infracțiunii începute, faptele complicitilor neatașându-se unei infracțiuni, nu pot avea nici caracterul de ilicit penal.

După cum vedem, *una din problemele importante ale dreptului penal, este aceea a stabilirii dependenței actelor participantului, organizator, instigator sau complice, de actul principal al autorului în sens strict. Pentru a stabili această dependență, pentru a determina cu exactitate accesorietața participației, trebuie, înainte de toate, a delimita această diferență între actele autorului (sau act principal) și actele participanților (subordonate lui).*

Distincția, deci, există în realitate, în natura însăși a lucrurilor.

Articolul 41 CP R. Moldova consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate [4].

Acest punct de vedere este consacrat și în art. 42 Codul penal, care, în alin. (1) prevede că: Participanții sînt persoanele care contribuie la săvârșirea unei infracțiuni în calitate de autor, organizator, instigator sau complice.

Alt punct de vedere este acela al complicității delict distinct, conform căruia, în caz de participație se comit atâtea infracțiuni, câți participanți există [5].

Această opinie a fost adoptată de Codul penal norvegian și danez din 1902.

După această concepție infracțiunea este un act unic și indivizibil. Astfel, când infracțiunea este rezultatul activității mai multor persoane, fiecare din participanți este considerat că a provocat rezultatul socialmente periculos și în consecință este autorul acestui act.

Sistemul își găsește izvorul în ideile lui von Buri, care, în apărarea teoriei sale a echivalenței condițiilor, nu putea admite, conform cauzalității, diferența între actele autorului și acelea ale participanților.

În această concepție, fiecare participant este considerat ca autor, răs-punzând de fapta sa în mod independent de ceilalți participanți, după

gradul de pericol social pe care îl prezintă fiecare, deoarece cu toate că sub aspectul finalității există un singur rezultat ilicit, totuși din punct de vedere juridic există atâtea infracțiuni, câte persoane au luat parte la producerea acelui rezultat.

Primul care a susținut această teorie, care, în fapt, duce la negarea participăției a fost Carara, care susținea "... în opinia mea formula complicitate ar trebui să fie cu totul desființată, fără ca justiția să sufere cu ceva, și cu marele folos al științei și practicii. Orice om răspunde pentru propria sa faptă.

Fapta pretinsului autor principal este actul violatorului dreptului, care se pune în sarcina pretinsului complice, pentru că e de asemenea consecința propriei sale activități. El a fost cauza coeficientă a acestui act anti juridic, cauza lui voluntară. Prin urmare este drept ca să răspundă de fapt și nu este necesar ca să imaginăm o legătură între persoana sa și persoana pretinsului autor principal. Fiecare răspunde de propria sa faptă, după ceea ce a voit, și după efectul pe care l-a produs ținând seama de legătura ideologică și ontologică dintre fapta sa și faptul violator al dreptului ” [6].

I. Malahov susține că “participația în realitate nu este o formă a activității infracționale comune a câtorva persoane, dar este un fel deosebit de activitate infracțională individuală a fiecărui subiect în parte” [7].

Nu e greu de observat, că asemenea concluzie în esență duce la lichidarea instituției participăției, idee susținută și de criminaliștii ruși din secolului XIX Foinițkii, Esipov, Mokrinski care considerau că participația, ca activitate infracțională comună a mai multor persoane există numai în imaginația criminaliștilor, nu și în realitate.

F. Buceak, susținând acest punct de vedere, accentuează “... desigur, instigatorii și complicii nu înfăptuiesc conținutul infracțiunii, prevăzut de partea specială a Codului penal, dar ei realizează conținutul unei infracțiuni personale, distincte - instigarea sau complicitatea la infracțiunea concretă, prevăzută de articolele părții speciale a codului penal [8].

Împărtășim primul punct de vedere, al unității de infracțiuni (teoria accesorieității), din următoarele considerente: participația este contribuția sau activitatea depusă de fiecare persoană care ia parte la săvârșirea aceleiași fapte penale.

Din acest punct de vedere participația nu se poate confunda cu infracțiunea; participația nu este o infracțiune, ci o contribuție, o activitate a persoanelor care participă la infracțiune. Participația, mai exact, este un mod de săvârșire a unei infracțiuni de către mai multe persoane.

Ca natură juridică, participația nu este o formă de infracțiune, ci o formă de săvârșire a unei singure infracțiuni de mai multe persoane. Spre

pildă, participația la infracțiunea de omor nu înseamnă două infracțiuni: una de participație la omor și alta de omor. Aici avem de-a face cu o singură infracțiune, anume infracțiunea de omor, comisă de mai mulți participanți, cu mai multe activități.

În vederea stabilirii răspunderii penale, este necesară stabilirea felului contribuției la infracțiune a fiecărei persoane.

În cazul participației avem de-a face cu o singură infracțiune și cu contribuția mai multor persoane la săvârșirea acesteia. Este vorba deci de o unitate de infracțiune și de o pluralitate de persoane. De aici și deosebirea între participație și pluralitate de infracțiuni. În cazul participației avem o singură infracțiune și mai mulți infractori, iar la pluralitate de infracțiuni există un singur infractor și mai multe infracțiuni. Dovada în plus că la participație există o unitate de infracțiune constă și în aceea că în cazul participației, se are în vedere și se aplică aceeași pedeapsă, cea prevăzută de lege pentru acea infracțiune, bineînțeles în funcție de felul contribuției participanților la săvârșirea acesteia [9].

Din adoptarea punctului de vedere prin care se susține unitatea infracțiunii în caz de participație decurg anumite consecințe juridice.

- Infracțiunea se consideră comisă la data consumării sau a rămânerii ei în formă de tentativă, indiferent de momentul în care fiecare participant și-a adus contribuția.

Așadar, amnistia operează din acest moment pentru toți participanții. Astfel, organizarea, instigarea și complicitatea, cu toate că au avut loc înaintea adoptării actului de amnistie iar executarea acțiunii (inacțiunii) în ziua sau după apariția acestuia, ele se vor pedepsi ca acte de participație deoarece au căpătat semnificație penală numai din momentul începerii executării acțiunii (inacțiunii) de către autor sau coautor.

- Când fapta este infracțiune, nu abatere, organizarea, instigarea, complicitatea, cât și favorizarea la aceasta vor constitui participație la infracțiune sau favorizare ca infracțiunii și nu ca abateri.

De asemenea, instigarea va fi la o abatere numai dacă se referă la fapte ce constituie abateri, dacă sustragerea constituie infracțiune, instigarea va fi la o infracțiune. Caracterul de abatere va fi condiționat de fapta autorului [10].

- Dacă organizarea, instigarea și complicitatea au avut loc sub imperiul unei legi, iar executarea acțiunii (inacțiunii) sub acela al altei legi se va aplica tuturor legea care sancționează actele de executare.

- Prescripția răspunderii penale începe să curgă din momentul consumării (epuizării) infracțiunii ca urmare a acțiunii (inacțiunii) săvârșită

de autor sau al rămânerii acesteia în formă de tentativă. Întreruperea prescripției față de un participant are efecte față de toți.

- Când efectele amnistiei sau grațierii sunt condiționate de mărimea prejudiciului produs prin infracțiune, instanța nu-l va putea împărți între participanți pentru ca să le-o poată aplica, deoarece prejudiciul cauzat se datorează actelor comune, și nu actului separat al fiecărui participant.

- Există o solidaritate a răspunderii civile a participanților pentru faptele prejudiciabile comise.

Participanții la infracțiune vor fi obligați solidar cu autorul la plata sumelor nejustificate și la plata dobânzilor legale raportate la valoarea prejudiciului [11].

Dacă fapta de avort s-a comis cu ajutorul unui complice, făptuitorii vor răspunde solidar pentru acoperirea cheltuielilor medicale, precum și pentru plata dobânzilor legale [12].

- Locul săvârșirii faptei este acela unde s-a comis actul de executare.

- Între participanți există o solidaritate pasivă. Ca atare, plângerea prealabilă făcută sau menținută față de un participant este considerată ca fiind îndreptată împotriva tuturor participanților.

Retragerea plângerii prealabile numai față de unul dintre coautori nu produce nici un efect, ea trebuie să se refere la toți coautorii [13].

- De asemenea decurge și o solidaritate activă între ei, deoarece o hotărâre definitivă prin care se constată o împrejurare legată de faptă, profită tuturor participanților.

- O probă care ține de faptă, dacă este invocată în favoarea unui participant, poate fi invocată și de ceilalți, iar dacă este în defavoarea unuia poate fi opusă și celorlalți. De exemplu, obligarea solidară la plata despăgubirilor civile.

- Unitatea de infracțiune constă și din faptul că nu este posibilă participarea la vreuna din formele participației. De exemplu: complicitatea la un act de complicitate va fi tot o complicitate la acțiunea comisă de autor [14].

Tot așa s-a susținut și în doctrina românească, din ultima vreme:

Expresie a scolii clasice, concepția monista considera ca actele participanților nu au autonomie proprie, ele nu reprezintă infracțiuni distincte ci elemente ale aceleiași infracțiuni.

Actele de participație, oricare ar fi numărul și modalitatea lor, formează o unitate care constituie chiar fapta prevăzută de legea penală, unica, ce s-a săvârșit. Pluralitatea de infractori nu contrazice și nu afectează unitatea faptei, fiind vorba de o unitate de rezultat și o pluralitate de efort. Cu alte cuvinte participația nu este o formă de infracțiune ci o formă de

săvârșire a unei singure infracțiuni de mai multe persoane, având de a face cu o unitate de infracțiune și o pluralitate de infractori, de aici și deosebirea între participație și pluralitatea de infracțiuni.

Participația penală se caracterizează prin două trăsături esențiale: o pluralitate de făptuitori și o singură faptă, deci o unitate infracțională obiectivă.

Aceasta unitate obiectivă, fiind o trăsătură reală, se răsfrânge asupra tuturor făptuitorilor sub aspectul calificării faptei, al determinării timpului și locului săvârșirii acesteia, al urmărilor sale. Unitatea obiectivă nu aduce atingere situației subiective a fiecărui participant în funcție de contribuția lor la comiterea faptei. Contribuția fiecărui participant are caracterul de antecedent causal al faptei săvârșite, aceste contribuții regăsindu-se toate, într-o măsură mai mică sau mai mare, în conținutul raportului de causalitate al faptei comise. Din această caracterizare se naște consecința că principial, adică privită în mod abstract, fapta săvârșită este rezultatul activităților conjugate ale tuturor făptuitorilor și deci, tratamentul juridic trebuie să fie, pe planul individualizării legale, similar, diferențierile urmând să fie *facute în concret, cu ocazia individualizării judiciare*.

Ca un corolar al acestui tratament juridic similar rezulta că toate cauzele obiective (reale) care au ca efect înlăturarea sau excluderea răspunderii penale vor opera deopotrivă și simultan pentru toți făptuitorii (de exemplu, lipsa caracterului prejudiciabil (pericolului social), lipsa unui element constitutiv al infracțiunii, abrogarea incriminării, prescripția acțiunii penale, amnistia etc.). Dimpotrivă cauzele subiective (personale) vor opera numai asupra făptuitorilor care au fost afectați de ele, și asta pentru că asemenea cauze nu privesc fapta ci individul (de exemplu, eroarea de fapt, beția, minoritatea făptuitorului etc.).

Teza pluralista, a autonomiei participației penale, a complicității – delict distinct a fost fundamentată pentru prima oară, în anul 1895, la Congresul Uniunii Internaționale de Drept Penal ce s-a desfășurat la Linz, Austria.

Ea a fost îmbrățișată și la cel de al VII-lea Congres de Drept Penal ținut la Atena (Grecia) în 1957, în timpul căruia, discutându-se situația juridică a instigatorului unei persoane iresponsabile, s-a ajuns la concluzia, consemnată în rezoluția secției I, că „cel care determină la comiterea unei infracțiuni pe un executant iresponsabil de săvârșirea ei, este autor mediat”.

Rod al școlii pozitivistice, printre cei mai renumiți susținători ai acestei teorii se numără: Carrara, Feuerbach, Liszt, Carbonnier, Foinitzki, Thibierge, Massari, Gramatica și alții.

In esență, teza pluralității infracționale susține ca în cazul participației penale exista o pluralitate de fapte, determinate de numărul participanților.

Cu alte cuvinte, câți participanți au contribuit la săvârșirea faptei, tot atâtea infracțiuni comise vor exista, distincte dar conexe.

Deși se ajunge în final la un singur rezultat ilicit, participanții nu săvârșesc o singură infracțiune care apare ca rezultat al eforturilor lor comune, ci o pluralitate de infracțiuni, fiecare participant fiind ținut să răspundă ca autor al unei fapte distincte, izolată din ansamblul în care fapta se integrează, ca și cum nu ar exista ceilalți făptuitori.

Participația apare astfel ca un concurs de infracțiuni distincte. Soluția este adoptată de Codul penal norvegian și cel danez. Susținătorii acestui punct de vedere au considerat că punând în acest fel problema, sunt de acord cu principiile moderne ale dreptului penal, care aduc în prim plan infractorul cu caracteristicile și responsabilitatea sa proprie, căruia trebuie să i se individualizeze pedeapsa în funcție de gradul de antisocialitate pe care îl prezintă. Ceea ce trebuie luat în considerare la definirea participației, afirma susținătorii tezei pluraliste, este infractorul, căci infracțiunea nu este altceva decât ocazia de a-l prinde, de a-l descoperi.

Pe de altă parte, iresponsabilitatea autorului nu justifică schimbarea calității de instigator sau complice în cea de autor, deoarece nici subiectiv și nici obiectiv nu există vreo deosebire între a determina sau a ajuta un iresponsabil la comiterea unei infracțiuni, sau a face același lucru față de o persoană responsabilă. Din punct de vedere subiectiv, în ambele cazuri, participantul cunoaște activitatea autorului, prevede rezultatele ei, și cu buna știință îndeamnă sau contribuie la comiterea sa pentru atingerea rezultatelor vizate.

In spiritul scolii pozitivist se găsește și teoria psihologică în materia participației, elaborată de Scipio Sighele.

Teoria explică manifestările infracționale colective pornind de la forma cea mai simplă a participației, respectiv participația a două persoane – perechea criminală. Într-un asemenea cuplu există întotdeauna o persoană puternic înclinată spre crimă (criminalul înăscut), iar, pe de altă parte, o persoană lipsită de voință sau cu voință slabă, ușor de controlat, dirijat și supus. Concluzia analizei asupra perechii criminale este extinsă apoi asupra infracțiunilor săvârșite în participație de o mulțime, un grup de făptuitori. Astfel participația penală devine întotdeauna o circumstanță agravantă. Teoria este criticată pentru că exagerează prin generalizare[15].

Referințe:

1. OANCEA, I. Tratat de drept penal. Partea generală, București, 1994, p. 244; BULAI, C. Drept penal român, partea generală vol. 1. București, 1992, p. 188; KUZNETOV, A. Ugolovnoe pravo, ciasti obșciaia (Drept penal, partea generală), Moscova, 1966, p. 303; PIONTCOVSKI, A. Ucenie o prestuplenii po sovetскому ugolovnomu pravu, Moscova, 1961, p. 583; UȘACOV, A. Otvetstvennos-ti za gruppovoe prestuplenie, Kalinin, 1975, p. 5-6; GRIȘAEV, P., KRIGHER, G. Souciastie po ugolovnomu pravu, Moscova, 1959.
2. OANCEA, I., op. cit., p. 244.
3. KUZNETOV, A., op. cit., p. 303-304.
4. Cod penal, Chișinău, 1994.
5. În același sens, DONGOROZ, V. Drept penal, București, 1939 p. 499; POP, Tr. Drept penal comparat, vol. 2, 1923 p. 807-808; ZELINSKII, A., Souciastie v prestuplenii. Volgograd, 1971, p. 31-32; BURCEAK, F. Ucenie o souciastii po sovetскому ugolovnomu pravu. Kiev, 1969, p. 71-72, 82; PROHOROV, V. Kurs sovet-skogo ugolovnogo prava, partea generală, vol. 1, Moscova., 1983, p. 587; Ugolovnoe pravo, ciasti obșciaia, sub redacția BELEAEV, N., ȘARGORODSCHII, M. Moscova, 1969 p. 235-236.
6. Citat de TANOVICEANU, I., DONGOROZ, V. Tratat, vol. II, București 1925 p. 669.
7. MALAHOV, I. Voprosî ucenia o souceastii. Trudî voenno-politici-eskoi akademii, ediția 17, Moscova, 1957, p. 155.
8. BURCEAC, F., op. cit. p. 82.
9. OANCEA, I., op. cit. p. 244.
10. Tribunalul Suprem, complet de 7 judecători, Decizia 17 din 1984, R.R.D. nr. 2 1985, p. 75.
11. Tribunalul Suprem Secția penală. Decizia nr. 223 din 1983, V. Papadopol, S. Daneș, Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985, București, 1989, p. 80.
12. Tribunalul Județean Vaslui, Decizia penală nr. 513 din 1984, R.R.D. nr. 5, 1985 p. 74.
13. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia 1852 din 1980, R.R.D., nr. 8, 1981, p. 66, Tribunalul Suprem, secția penală, decizia 602 din 1977, R.R.D. nr. 1, 1978 p. 69.
14. BASARAB, M. Drept penal. Partea generală. Vol. 1, Iași, Fundația "Chemarea", 1992, p. 232-233.
15. ULIANOV SCHI, X. Participația penală. Chișinău, 2000, Asociația Judecătorilor din Moldova și Centrul de Drept, 240 pag.

COAUTORATUL IMPROPRIU ÎN MODALITATEA „INTENȚIE – LIPSĂ DE VINOVĂȚIE”: O ABORDARE DIN PERSPECTIVA LEGII PENALE A REPUBLICII MOLDOVA

Vitalie STATI,
doctor în drept, profesor universitar,
Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID:0000-0003-1371-4961

Summary. *The notion of “improper co-authorship” is not known to the criminal law of the Republic of Moldova. This notion is part of a broader notion – “improper participation” – which is used in Romanian criminal law. The last notion is based on the theory of improper participation, which was developed by Romanian doctrinaires. The theory of improper participation is characterized by the fact that some participants act intentionally, while others act by imprudence or without guilt. The arguments presented in this investigation confirm that, in the context of the criminal law of the Republic of Moldova, the theory of improper participation is complementary to the theory of the mediated author. Improper co-authorship in the manner “intent – lack of guilt” is found in the aggravating circumstance of “two or more persons”, recorded in the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova, if the act, provided by criminal law, is committed by two direct perpetrators – one of whom is criminally liable and the other is not.*

Keywords: *improper co-authorship, improper participation, mediated author; intent; imprudence, lack of guilt.*

Acest studiu îl voi începe cu anumite clarificări de ordin conceptual. Noțiunea „coautorat impropriu” nu este cunoscută dreptului penal al Republicii Moldova. Această noțiune este parte a unei noțiuni mai largi – „participația improprie” – care este folosită în legea penală română.

La baza ultimei noțiuni este pusă teoria participației improprii, care a fost elaborată de către doctrinarii români, printre care s-a distins V.

Dongoroz.¹ Este interesant că inițial acest autor a avut o altă poziție. Astfel, într-o lucrare a sa din 1936, V. Dongoroz menționa că activitatea participanților trebuie raportată la existența unei infracțiuni [1, p.488]. După 30 de ani, într-o altă lucrare, același autor susținea deja că activitatea participanților trebuie raportată la existența unei fapte prevăzute de legea penală [2, p.209].

Cu privire la teoria participației improprie, D. Moroșan relatează: „Teoria a fost inaplicabilă în momentul în care a fost concepută, dat fiind că [...] participația se raporta la infracțiune” [3]. Se are în vedere perioada aplicării Codului penal al României din 17.03.1936. De exemplu, în alin. 1 art. 120 al acestui cod se menționa: „Este instigator acela care, cu intențiune, determină pe altul la comiterea unei *crime sau delict* (evid. ns.)” [4]. În acest cod participația improprie nu era reglementată. Ea a început să fie reglementată în Codul penal al României din 21.06.1968. În art. 23 din acest cod se menționa: „Participanți sunt persoanele care contribuie la săvârșirea unei *fapte prevăzute de legea penală* (evid. ns.) în calitate de autori, instigatori sau complici”[5]. În Codul penal al României din 21.06.1968 se remarcă și art. 31 „Participația improprie”. Totuși, trebuie de menționat că acest articol reglementa doar instigarea improprie și complicitatea improprie, nu și autoratul impropriu.

Teoria participației improprie a fost preluată și dezvoltată în Codul penal al României din 17.07.2009. În acest articol ne atrage atenția, în primul rând, art. 46 „Autorul și coautorii”: „(1) Autor este persoana care săvârșește în mod nemijlocit o *faptă prevăzută de legea penală* (evid. ns.). (2) Coautori sunt persoanele care săvârșesc nemijlocit aceeași *faptă prevăzută de legea penală* (evid. ns.)” [6]. Asemănător cu art. 31 din Codul penal al României din 21.06.1968 este art. 52 „Participația improprie” din Codul penal al României din 17.07.2009: „(1) Săvârșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, din culpă sau fără vinovăție, contribuie cu acte de executare o altă persoană se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție. (2) Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea din culpă de către o altă persoană a unei fapte prevăzute de legea penală se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție. (3) Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea unei fapte prevăzute de

¹ Aproximativ în aceeași perioadă, o concepție asemănătoare a fost propusă de către penalistul german W. Sauer. În opinia acestuia, „autorul mediat este mai apropiat de instigator sau de complice, decât de autorul imediat. Instituția autorului mediat este străină dreptului penal, iar locul acesteia trebuie să-i revină participației” *

* Sauer W. Allgemeine Strafrechtslehre. Berlin: De Gruyter, 1955, p. 213. 290 p.

legea penală, de către o persoană care comite acea faptă fără vinovăție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune. (4) Dispozițiile art. 50 și art. 51 se aplică în mod corespunzător” [6].¹

M.-I. Mărculescu-Michinici propune următoarea definiție a noțiunii „participație improprie”: „Denumită și participație imperfectă (atipică)², instituția participației improprie își găsește reglementare expresă potrivit dispozițiilor art. 52 Cod penal, desemnând acea formă a pluralității ocazionale care există ori de câte ori o faptă prevăzută de legea penală (nejustificată) a fost săvârșită de un număr superior de persoane în raport cu cel cerut de lege, persoane care cooperează din punct de vedere obiectiv la comiterea acesteia (voința comună), însă nu lucrează de pe aceeași poziție psihică, nu au aceeași atitudine psihică (element subiectiv eterogen, persoanele implicate în săvârșirea faptei, fie nu lucrează cu aceeași formă de vinovăție – unii cu intenție, alții din culpă, fie doar unii lucrează cu vinovăție penală sub forma intenției, iar alții fără vinovăție)” [7].

Astfel, dacă teoria participației proprii se caracterizează prin aceea că toți participanții acționează cu intenție, atunci teoria participației improprie se caracterizează prin aceea că unii participanți acționează cu intenție, în timp ce alții acționează din culpă (imprudență) sau fără vinovăție. Este reușită în această privință opinia lui I. Ionescu, care afirmă că participația proprie implică poziția psihică omogenă a tuturor participanților, în timp ce participația improprie presupune poziția psihică eterogenă a participanților [8, p. 454]. Poziția psihică eterogenă a participanților face ca pentru unii dintre participanți fapta săvârșită să fie intenționată, iar pentru alții fapta săvârșită să fie culpoasă (imprudentă) ori chiar lipsită de vinovăție.

¹ Această concepție din legea penală română amintește într-o măsură oarecare de concepția din legea penală slovacă și din Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. Astfel, alin. (1) § 19 din Codul penal al Republicii Slovace prevede: „Autorul infracțiunii este persoana care săvârșește nemijlocit o infracțiune”. * Alin. 3 art. 17 din Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961 prevedea: „Executor se consideră persoana care a săvârșit nemijlocit infracțiunea”. ** Săvârșirea mijlocită a infracțiunii nu este reglementată de către legiuitorul slovac și nu a fost reglementată de legiuitorul moldovean din 1961. Totuși, folosirea în alin. (1) § 19 din Codul penal al Republicii Slovace și în alin. 3 art. 17 din Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961 a cuvântului „infracțiune” (și nu a sintagmei „fapta prevăzută de legea penală”) provoacă îndoieli în privința implementării teoriei participației improprie în legea penală slovacă și în Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961.

* Codul penal al Republicii Slovace. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalSlovakia-RO.html

** Codul penal Republicii Moldova din 24.03.1961. În: Вештиле Советулуй Сунрем ал PCCM, 1961, nr. 10.

² Participația improprie mai este denumită în literatura de specialitate „participație mixtă” sau „cvasiparticipație”. *

* Sâmbrian T. Termeni juridici vechi și noi din domeniul științelor penale neincluși în dicționare ale limbii române. În: Revista de Științe Juridice, 2015, nr. 2, p. 73-105.

Am menționat *supra* că noțiunea „coautorat impropriu” este parte a noțiunii „participația improprie”. Coautoratul impropriu este reglementat în alin. (1) art. 52 din Codul penal al României din 17.07.2009. Acest alineat prevede două teze alternative: 1) săvârșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, *din culpă*, contribuie cu acte de executare o altă persoană; 2) săvârșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, *fără vinovăție*, contribuie cu acte de executare o altă persoană.¹

Astfel, în prima dintre aceste teze, este consacrată modalitatea normativă „intenție – culpă” a coautoratului impropriu. În cea de-a doua teză este consacrată modalitatea normativă „intenție – lipsă de vinovăție” a coautoratului impropriu. Obiectul studiului de față îl reprezintă ultima dintre aceste modalități.

Cu privire la înțelesul sintagmei „lipsă de vinovăție” în contextul examinat, precizez că, în doctrina penală română, este promovată o interpretare largă. Astfel, D. Herinean opinează: „Deși denumirea ar putea crea anumite confuzii raportat la definiția infracțiunii (fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, antijuridică și imputabilă), această modalitate (adică modalitatea normativă „intenție – lipsă de vinovăție” – *n.a.*) se referă la situațiile în care sunt incidente cauzele de imputabilitate care conduc la înlăturarea vinovăției persoanei (minoritatea, intoxicația, constrângerea fizică, constrângerea morală, eroarea, cazul fortuit), evident, în cazurile în care sunt îndeplinite condițiile impuse de lege” [9]. În aceeași cheie, M.-I. Mărculescu-Michinici afirmă: „Participația improprie în modalitatea normativă de care ne ocupăm – intenție – lipsă de vinovăție penală – se va reține atât atunci când, în sarcina executantului, se va constata că lipsește direct vinovăția, în accepțiunea de element subiectiv al conținutului constitutiv al infracțiunii, nefiind afectată existența faptei săvârșite – faptă prevăzută de legea penală (nucleu al participației penale), precum și atunci când lipsa vinovăției este implicit atrasă ca urmare a inexistenței imputabilității, în prezența unei cauze generale/speciale de neimputabilitate”[7].

Așadar, în contextul modalității normative „intenție – lipsă de vinovăție”, lipsa de vinovăție presupune fie lipsa vinovăției propriu-zise ca trăsătură esențială a infracțiunii, fie prezența unor cauze de neimputabilitate care sunt prevăzute la art. 24-31 din Codul penal al României din 17.07.2009. În Codul penal al Republicii Moldova, acestor cauze le corespund într-o măsură anumită cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, stabilite în art. 36-40¹ CP RM.

¹ Bineînțeles, autorul, care acționează fără vinovăție, nu este pasibil de răspundere penală.

După ce am aflat înțelesul noțiunii „coautorat impropriu în modalitatea „intenție – lipsă de vinovăție”, să vedem dacă această noțiune se regăsește în vreun fel în Codul penal al Republicii Moldova.

În expunerea de motive la Codul penal al României din 17.07.2009, găsim următoarea formulare: „Au fost, în egală măsură, păstrate o serie de instituții specifice legislației penale române, unele introduse prin Codul penal în vigoare, care și-au dovedit funcționalitatea (spre exemplu, a fost menținută participația improprie, deși majoritatea legislațiilor operează în aceste ipoteze cu instituția autorului mediat) [...]” [10]. Este interesant că, într-o lucrare a unor autori belgieni, instituția participației improprie din legea penală română este privită ca o expresie a teoriei autorului mediat [11, p.249]. Totuși, în realitate, lucrurile stau altfel.

În Codul penal al Republicii Moldova, teoria participației proprii este aplicată alături de teoria autorului mediat. Ultima teorie mai este denumită „teoria autorului de la distanță” sau „teoria autorului de mână lungă (*longa manus*)”.

Teoria participației proprii este consacrată în art. 41 CP RM: „Se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate”. În acest articol, sintagma „infracțiuni intenționate” denotă că participația este posibilă doar în cazul infracțiunilor intenționate. În același articol, sintagma „cooperarea cu intenție” sugerează că participația nu poate presupune cooperarea din imprudență sau, cu atât mai mult, cooperarea fără vinovăție.

Cât privește teoria autorului mediat, aceasta este transpusă în teza a doua din alin. (2) art. 42 CP RM: „Se consideră autor persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, *precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de prezentul cod* (evid. ns.)”.¹ Potrivit acestei teorii, calitatea de instigator a persoanei, care comite infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală, este intervertită în cea de autor al infracțiunii. Persoana, care nu este pasibilă de răspundere penală, nu este considerată participant la infracțiune, în general, și coautor al infracțiunii, în special. Așadar, în conformitate cu teoria autorului mediat, participant la infracțiune este considerat autorul mediat, nu și autorul imediat; pentru a fi participant este necesar să iei parte la săvârșirea unei infracțiuni.

P. Dungan oferă explicații privind cauzele apariției teoriei autorului mediat: „În doctrina germană, teoria autorului mediat a apărut din

¹ În teza evidențiată, este pasibil de răspundere doar autorul mijlocit (mediat).

necesitatea de a se tempera excesele concepției accesorieității¹ extreme a participației care impunea dependența răspunderii penale a participanților de existența unui autor”[12]. La rândul lor, S. Copețchi și I. Hadîrcă opinează: „Instituția autoratului mediat este consecința includerii de către legiuitor în legea penală a prevederii, potrivit căreia participații la infracțiune trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii.² Tocmai din aceste motive, pentru infracțiunea săvârșită de persoana care nu este pasibilă răspunderii penale din cauza vârstei, iresponsabilității etc., va răspunde persoana care a instigat sau a organizat săvârșirea infracțiunii prin intermediul primei”[13].

Teoria autorului mediat a fost recepționată de către legiuitorul moldovean de la legiuitorul rus. În acest plan, alin. 2 art. 33 din Codul penal al Federației Ruse prevede: „Autor este persoana care a săvârșit în mod nemijlocit infracțiunea sau care a participat nemijlocit la săvârșirea acesteia împreună cu alte persoane (coautori), *precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul altor persoane care nu sunt supuse răspunderii penale din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de prezentul Cod* (evid. ns.)”[14].

Teoria autorului mediat este criticată de promotorii teoriei participației improprii. De exemplu, F. Streteanu și D. Nițu menționează: „Această teorie a fost denumită teoria autorului mediat. Ea nu a fost împartășită deoarece s-a apreciat că lipsa vinovăției executantului acțiunii nu poate duce la modificarea naturii activității instigatorului sau complicelui, care nu se poate converti în act de executare” [15, p.253]. La rândul lor, L. Săuleanu și S. Rădulețu exprimă următoarea părere: „Această teorie a autorului mediat este neștiințifică, deoarece îl consideră pe cel care a săvârșit fapta drept un simplu instrument al „autorului mediat”, iar în practică generează unele rezultate care nu pot fi acceptate”[16, p.176]. Opinii similare au fost exprimate în doctrina penală rusă [17;18, p.7]. Pe această cale se sugerează că celui care acționează fără vinovăție i se păstrează calitatea de participant la infracțiune, în general, și coautor al infracțiunii, în special. Așadar, în conformitate cu teoria participației improprii, calitatea de participant la infracțiune o poate avea atât persoana pasibilă de răspundere

¹ Esența concepției de accesorieitate a participației constă în caracterul dependent al răspunderii participanților secundari la infracțiune de răspunderea participantului principal la infracțiune (i.e. răspunderea organizatorului, a instigatorului sau a complicelui este pusă în dependență de răspunderea autorului). Astfel, dacă autorul nu este pasibil de răspundere penală, atunci nici organizatorul, instigatorul sau complicelul nu pot fi trași la răspundere. Dacă autorul este pasibil de răspundere penală, atunci contribuția organizatorului, a instigatorului sau a complicelui este calificată în baza aceluși articol potrivit căruia este calificată fapta autorului.

² Se are în vedere prevederea de la alin. (6) art. 42 CP RM: „Participanții trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii”.

penală, cât și persoana care nu este pasibilă de răspundere penală; pentru a fi participant este suficient să iei parte la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală.

Din cele relatate până acum se poate conchide că *deosebirea de esență dintre teoria participației improprii și teoria autorului mediat constă în următoarele: prima dintre aceste teorii se raportează la fapta prevăzută de legea penală, iar cea de-a doua teorie se raportează la infracțiune.*

Trebuie să precizez că teoria autorului mediat a avut și are adepți în doctrina penală română. Spre exemplu, F. Cristea susține: „Suntem de părere că teoria autorului mediat prezintă mult mai puține inconveniente decât participația improprie, reglementată actualmente în cuprinsul art. 31 C. pen. român (se are în vedere Codul penal al României din 21.06.1968 – *n.a.*). În aceste condiții, o viitoare modificare legislativă se impune *per se*, reglementarea corespondentă din dreptul german, spaniol sau italian fiind modele demne de urmat” [19]. I. Ionescu a exprimat următorul punct de vedere: „În alte legislații (germană, spaniolă, austriacă), cel care determină un incapabil la săvârșirea unei infracțiuni este considerat autor mediat al infracțiunii. În doctrina noastră (se are în vedere doctrina română – *n.a.*) s-a criticat această soluție, considerându-se că ar conduce la concluzii absurde în cazul infracțiunilor proprii și al infracțiunilor cu autor unic (*in persona propria*) [2, p.238]. Obiecția nu este întemeiată, deoarece chiar în cadrul teoriei autorului mediat se recunoaște că această construcție nu funcționează în cazul infracțiunilor proprii sau al celor cu autor unic” [8, p.455]. V. Papadopol a menționat: „Nu poate fi autor iresponsabilul care nu reprezintă nimic din punct de vedere al răspunderii penale, această calitate trebuind să fie recunoscută pseudoinstigatorului sau pseudocomplicelui care l-a antrenat în acțiunea respectivă, servindu-se de el ca de un instrument și realizând prin intermediul lui propria sa intenție delictuală. În situația în care cel ce a fost determinat (instigatul) să comită o faptă, este o persoană iresponsabilă, adică o persoană care nu răspunde penal, apare și mai evident faptul că această persoană nu a fost pentru instigator decât un mijloc similar instrumentului” [20]. La rândul său, G. Antoniu a afirmat: „Atunci când o persoană săvârșește o faptă fără intenție, din culpă ori fără vinovăție, ca urmare a unei acțiuni de determinare executată de o persoană cu intenție, cel care a executat în mod nemijlocit fapta trebuie considerat autor imediat. Și ca urmare a circumstanțelor, el să fie nepedepsibil, iar cel care l-a instigat cu intenție să fie considerat autor mediat, pedepsibil” [21]. Aceluiași autor îi aparțin următoarele cuvinte: „Noul cod penal (se are în vedere Codul penal al României din 17.07.2009 – *n.a.*) întocmai ca și legea penală în vigoare

continuă să se situeze pe poziția profund discutabilă după care actele de participare trebuie raportate la fapta prevăzută de legea penală și nu la infracțiune, soluție care singularizează legea noastră penală în raport cu celelalte legislații. Chiar dacă în cazuri izolate instigatorul și complicele pot să fie trași la răspundere și dacă autorul comite fapta fără vinovăție sau din culpă (participare improprie), aceasta nu exclude faptul că, de regulă, participanții (instigatorul, complicele), acționează prin autor care săvârșește nemijlocit infracțiunea, adică o faptă prevăzută de legea penală comisă cu intenție. Soluția noului cod penal având caracter de excepție; ca atare instituția participării nu poate fi de definită în acest mod, ci prin referire la regulile generale (*de eo quod plerumque fit*, despre ceea ce se petrece mai frecvent), adică prin referire la infracțiune” [22]. C. Duvac consemnează că G. Antoniu a propus „limitarea existenței participării impropriei numai la ipotezele când nu se poate opera cu figura juridică a autorului mediat (infracțiunile proprii și infracțiunile *in persona propria*), redefinindu-se noțiunea de autor, care să includă și pe aceea a autorului mediat”[23, p.79].

După ce am văzut care sunt avantajele și dezavantajele teoriei participării impropriei și ale teoriei autorului mediat, este util să punctăm asemănările de esență dintre cele două teorii.

Astfel, ambele teorii implică recurgerea la procedeul tehnico-legislativ al ficțiunii.¹ În această ordine de idei, D. Moroșan afirmă: „Fără a intra în detalii, teoria (se are în vedere teoria autorului mediat – *n.a.*) recurge la o ficțiune în raport de poziția celui care participă și îl transformă pe acesta în autorul faptei pentru a putea justifica tragerea acestuia la răspundere penală. Cea de-a doua teorie (se are în vedere teoria participării impropriei – *n.a.*), actualmente consacrată legislativ – prin raportarea participării la fapta prevăzută de legea penală, a pornit de la premisa că autorul infracțiunii rămâne autorul acesteia, indiferent dacă va răspunde ori nu penal. Astfel, conform acestei teorii s-ar reține participarea complicei și a instigatorului indiferent dacă autorul răspunde sau nu penal. În raport de aceasta se realizează o alta ficțiune cu privire la poziția executantului” [3].

O altă asemănare de esență este că ambele teorii se referă la forme de conlucrare a unor persoane pasibile de răspundere penală cu persoane

¹ Despre acest procedeu ne vorbește V.D. Zlătescu, „pentru că ficțiunea afirmă drept reale lucruri care nu există, neagă lucruri existente, asimilează lucruri sau situații care nu sunt identice, consideră existente unele lucruri care nu există încă sau, dimpotrivă, consideră inexistente lucruri sau situații care continuă să-și producă efectele”.*

* Zlătescu V.D. Introducere în legistica formală (tehnica legislativă). București: Oscar Print, 1996, p. 138. 161 p.

care nu sunt pasibile de răspundere penală. În această privință, este relevantă următoarea constatare din Decizia Curții Constituționale a României nr. 829 din 16.11.2006 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 31 alin. 2 din Codul penal: „Împrejurarea că, în cazul participației impropriei [...] autorul faptei a acționat fără vinovăție, este o cauză personală a acestuia, care nu schimbă caracterul faptei săvârșite, aceasta rămânând o faptă prevăzută de legea penală, și nu înlătură vinovăția celorlalți participanți, care au acționat cu intenție” [24]. Nici în cazul autoratului mediat, lipsa de vinovăție a autorului nemijlocit nu înlătură vinovăția autorului mijlocit. Conlucrarea celor doi autori este cu puțință chiar dacă numai unul dintre ei este pasibil de răspundere penală.

Cele două asemănări menționate mai sus reprezintă un argument în susținerea ideii că teoria participației impropriei poate și trebuie să fie aplicată atunci când nu este funcțională teoria autorului mediat.

Am afirmat despre această posibilitate încă în 2008: „Teoria participației impropriei este aplicabilă în unele ipoteze de calificare. În acele ipoteze, în care aplicarea teoriei autorului mediat ar putea duce la absurdități și paradoxuri juridice. Chiar dacă nu este consacrată expres în Codul penal al Republicii Moldova (așa cum este consacrată, de exemplu, în art. 31 al Codului penal român în vigoare (se are în vedere Codul penal al României din 21.06.1968 – *n.a.*)), teoria participației impropriei se aplică unor cazuri din realitatea juridică autohtonă. Prin analogie, putem specifica că, expres, în Codul penal al Republicii Moldova, nu este consacrată nici teoria autorului fictiv. Dar aceasta nu înseamnă că ea nu este funcțională în raport cu cazurile practice din realitatea juridică a Republicii Moldova. Și aceasta nu înseamnă că teoria dată (la fel ca și teoria participației impropriei) este *a priori* în contradicție cu principiul legalității” [25].

Vulnerabilitatea caracterului universal al teoriei autorului mediat și, în același timp, viabilitatea incidenței (în unele cazuri) a teoriei participației impropriei, sunt relevabile în ipoteza reliefată de V.-C. Ștefan: „ipoteza infracțiunilor în conținutul cărora se cere ca subiectul activ să îndeplinească o anumită calitate, pe care autorul mediat nu o are, pe când, la persoana autorului imediat, aceasta există” [26]. La aceeași ipoteză se referă C. Mittrache: „Această teorie a autorului mediat are și inconveniente în cazul instigării la o infracțiune care presupune un subiect calificat (rudă, soț) și care ar săvârși fapta fără vinovăție (spre ex.: instigarea unui iresponsabil să comită un incest și dacă incestul s-a săvârșit, ar urma să fie considerat autor mediat instigatorul care nu se află în raporturi de rudenie cu persoanele respective)” [27, p.252]. La inconveniente asemănătoare m-am referit într-o lucrare publicată în 2008: „De exemplu, dacă o persoană de

sex feminin determină o altă persoană, care este de sex masculin, însă nu a atins vârsta de 14 ani, să săvârșească prin constrângere fizică raportul sexual, primei persoane nu-i va putea fi imputată agravanta „de două sau mai multe persoane” (lit. c) alin. (2) art. 171 C. pen. RM). Având aceeași apartenență sexuală cu victima, ea nu poate fi considerată autor mijlocit (mediat) al violului. În acest caz, este inaplicabilă teoria autorului mediat. În caz contrar, am fi în prezența situației când autorul violului și victima violului ar avea aceeași apartenență sexuală. Cu alte cuvinte, s-ar dezindividualiza esența infracțiunii de viol în raport cu esența infracțiunii prevăzute la art. 172 C. pen. RM. Această aplicare a legii penale prin analogie ar reprezenta o grosolană încălcare a principiului legalității. Tocmai de aceea, în ipoteza analizată, apelăm la teoria participației improprie: persoana de sex feminin instigă la săvârșirea violului; deci, nu săvârșește mijlocit (mediat) violul, ci contribuie la săvârșirea acestuia. Bineînțeles, o asemenea soluție este validă nu doar în cazul infracțiunii de viol. Ea este validă în cazul tuturor infracțiunilor care presupun o conexiune specială dintre subiectul infracțiunii și victima infracțiunii” [25].

Prin aceasta doresc să subliniez că nici teoria participației improprie, nici teoria autorului mediat nu sunt lipsite de vulnerabilități. Niciuna dintre aceste teorii nu este universală. De aceea, contestarea uneia dintre aceste teorii de către promotorii celeilalte teorii nu-și are rostul. Cele două teorii ar trebui privite nu de pe poziții antagoniste, ci ca fiind complementare, deci completându-se una pe cealaltă. Nu pot să nu fiu de acord în acest sens cu V.-C. Ștefan, care postulează: „În finalul acestui examen legat de teoria autorului mediat, conchidem că aceasta [...] nu ar trebui respinsă. Totodată, [...] ea nu exclude participația penală improprie, de aceea, reglementarea autorului mediat alături de participația penală improprie nu este incompatibilă [...]” [26].

Din textul Codului penal al Republicii Moldova nu rezultă că teoria participației improprie și teoria autorului mediat nu ar fi compatibile. Aceasta chiar dacă în Codul penal al Republicii Moldova lipsește o dispoziție de genul celei de la lit. (d) art. 20 „Autorii” din Codul penal al Republicii Cipriote: „La săvârșirea unei fapte penale, se va considera că a participat fiecare dintre următoarele persoane și vor fi considerate vinovate de aceasta și pot fi urmărite penal, după cum urmează: [...] cei care sfătuiesc sau instigă o altă persoană să comită o faptă penală. În a patra situație (se are în vedere situația care se referă la cei care sfătuiesc sau instigă o altă persoană să comită o faptă penală – *n.a.*), *făptuitorul poate fi urmărit fie ca autor al unei fapte penale, fie pentru acordarea de ajutor sau pentru instigare la comiterea unei infracțiuni* (evid. ns.)” [28].

Așadar, în acord cu această dispoziție, făptuitorul este urmărit fie 1) ca autor al unei fapte penale, dacă este funcțională teoria autorului mediat, fie 2) pentru acordarea de ajutor sau pentru instigare la comiterea unei infracțiuni, dacă este funcțională teoria participației improprii.

În textul Codului penal al Republicii Moldova deja există o dovadă a faptului că teoria participației improprii este compatibilă cu teoria autorului mediat. Mă refer la prezența în aproximativ 80 de articole din partea specială a Codului penal a circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane”. Într-o lucrare publicată în 2005 (la care am fost coautor), pentru prima dată s-a afirmat că agravanta analizată se atestă în următoarele trei ipoteze:

- 1) săvârșirea faptei în coautorat;
- 2) săvârșirea faptei de către o persoană care este pasibilă de răspundere penală, în comun cu o persoană care nu este pasibilă de răspundere penală;
- 3) săvârșirea faptei de către o persoană care este pasibilă de răspundere penală, prin intermediul unei persoane care nu este pasibilă de răspundere penală [29, p.64,252];

(Argumente consistente în sprijinul unei asemenea afirmații le-am prezentat într-o lucrare publicată în 2008, la care deja m-am referit [25]).

Teoria participației proprii funcționează în prima ipoteză. Teoria autorului mediat funcționează în cea de-a treia ipoteză, care presupune un grad de pericol social mai sporit al faptei în comparație cu cel al primelor două ipoteze.

Însă, un interes mai mare îl prezintă cea de-a doua ipoteză. Consider că această ipoteză este inspirată de teoria participației improprii. Care este argumentul în susținerea acestei aserțiuni?

Acest argument rezultă din compararea celor două teze prevăzute în alin. (2) art. 42 CP RM. Prima teză presupune *săvârșirea nemijlocită a unei fapte prevăzute de legea penală*. Cea de-a doua teză presupune *săvârșirea mijlocită a unei infracțiuni*. Această diferență de exprimare a legiuitorului nu poate fi întâmplătoare. Nu poate fi o întâmplare că, în prima teză sus-menționată, legiuitorul moldovean a deviat de la matricea conceptuală stabilită în alin. 2 art. 33 CP FR,¹ în care se menționează despre *săvârșirea nemijlocită a unei infracțiuni*.

Folosirea de către legiuitorul moldovean în prima teză a sintagmei „faptă prevăzută de legea penală” sugerează că autorul nemijlocit ar putea

¹ Acest articol din legea penală rusă a constituit paradigma principală pentru elaborarea art. 42 CP RM.

să nu fie pasibil de răspundere penală. Un asemenea autor nemijlocit ia parte la săvârșirea anume a unei fapte prevăzute de legea penală, și nu a unei infracțiuni. Să nu uităm că teoria participației improprii se raportează la fapta prevăzută de legea penală, nu la infracțiune. Astfel, *cea de-a doua ipoteză, care se referă la agravanta „de două sau mai multe persoane”, presupune că săvârșirea faptei, prevăzute de legea penală, de către doi autori nemijloțiți – dintre care unul este pasibil de răspundere penală, iar celălalt nu este – poate fi concepută doar în contextul coautoratului impropriu în modalitatea „intenție – lipsă de vinovăție”.*

În afară de aceasta, nu putem trece cu vederea că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” din legea penală autohtonă a avut ca model circumstanța agravantă „săvârșirea faptei de trei sau de mai multe persoane împreună” de la lit. a) art. 75 din Codul penal al României din 21.06.1968.¹ În Codul penal al României din 17.07.2009, sintagma „săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună” este folosită pentru caracterizarea agravantei consemnate în dispoziția de la lit. a) art. 77. Subliniez că formularea „săvârșirea faptei” este utilizată doar în această dispoziție. În cazul tuturor celorlalte agravante, specificate la lit. b)-h) art. 77 din Codul penal al României din 17.07.2009, se folosește formularea „săvârșirea infracțiunii”. Nici acest detaliu nu poate fi întâmplător.

În partea specială a Codului penal al României din 17.07.2009, echivalentul agravantei de la lit. a) art. 77 este agravanta „fapta a fost săvârșită de două sau mai multe persoane împreună” (lit. f) alin. (2) art. 218 „Violul”, lit. f) alin. (2) art. 219 „Agresiunea sexuală”, art. 222¹ (care face referire la art. 220 „Actul sexual cu un minor”, art. 221 „Coruperea sexuală a minorilor” și art. 222 „Racolarea minorilor în scopuri sexuale”) și alin. (2) art. 433 „Agresiunea împotriva santinelei”). D.I. Lămășanu afirmă întemeiat că agravanta „fapta a fost săvârșită de două sau mai multe persoane împreună” din aceste norme ale părții speciale a Codului penal al României din 17.07.2009 se reține fără invocarea agravantei la lit. a) art. 77 din același cod, în virtutea principiului *specialia generalibus derogant* [30, p.196].

Diferența agravantei analizate din legea penală română față de agravanta „de două sau mai multe persoane” din legea penală autohtonă se exprimă doar în prezența / lipsa cuvântului „împreună”. În același timp, ceea ce este mai important, nu există nicio diferență în ceea ce privește poziția psihică a cofăptuitorilor. Astfel, referitor la agravanta analizată din legea penală română, A. Boroî menționează: „Se reține această

¹ În Codul penal al României din 17.07.2009, sintagma „săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună” este folosită pentru caracterizarea agravantei consemnate la lit. a) art. 77.

circumstanță dacă sunt prezente la locul faptei cel puțin trei persoane din care cel puțin una trebuie să răspundă penal” [31, p.467]. Și mai explicit este V. Păvăleanu: „Această agravantă este realizată indiferent dacă toți participanții au acționat cu vinovăție sau numai unii cu vinovăție, iar alții fără vinovăție. [...] Participația poate fi proprie sau improprie [...]” [32, p.417,418]. În același făgaș, M. Ștefănoaia opinează: „În art. 77 lit. a) C. pen. (se are în vedere Codul penal al României din 17.07.2009 – *n.a.*) legiuitorul a utilizat noțiunea „persoane”, ceea ce înseamnă că nu este necesar ca toți cei trei sau mai mulți făptuitori să aibă și calitatea de infractori. Este de ajuns ca unul dintre făptuitori să aibă calitatea de infractor care a acționat cu intenție, ceilalți putând să nu aibă calitatea de infractori, datorită existenței vreunei cauze care exclude infracțiunea (minoritatea făptuitorului, eroarea de fapt, constrângerea etc.)” [33, p.247-248]. Nu avem niciun temei să nu validăm aceste opinii doctrinare în raport cu agravanta „de două sau mai multe persoane” din legea penală autohtonă. Împreună cu textul de la lit. a) art. 75 din Codul penal al României din 21.06.1968, legiuitorul moldovean a recepționat și încărcătura semantică a acestui text.

Nu trebuie să ne pună în gardă că agravanta „de două sau mai multe persoane” din legea penală autohtonă presupune o ficțiune juridică. Este adevărat că *a priori* în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova sunt descrise infracțiuni, nu fapte prevăzute de legea penală. Excepție constituie agravanta „de două sau mai multe persoane” din legea penală autohtonă. Însă, această excepție este opera legiuitorului, care, în alin. (2) art. 42 CP RM, a insistat să recurgă la sintagma „persoana care săvârșește în mod nemijlocit *fapta prevăzută de legea penală* (evid. ns.)”. Luând în considerare argumentul pe care l-am prezentat atunci când am analizat alin. (2) art. 42 CP RM, cea de-a doua ipoteză, care se referă la agravanta „de două sau mai multe persoane”, presupune săvârșirea de două sau mai multe persoane tocmai a unei fapte prevăzute de legea penală, nu a unei infracțiuni.¹

Consider că toate argumentele, pe care le-am prezentat în cadrul acestei investigații, confirmă că, în contextul legii penale a Republicii Moldova, teoria participației improprie este complementară teoriei auto-rului mediat.

¹ Trebuie să precizez că, în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, atestăm prezența unei ficțiuni juridice similare. Astfel, în alin. (1) art. 208 CP RM, este folosită sintagma „instigarea lor (adică a minorilor – *n.a.*) la săvârșirea infracțiunilor”. În cazul, dat nu contează dacă minorii instigați au vârsta răspunderii penale sau nu. În ipoteza instigării minorilor care nu au vârsta răspunderii penale la săvârșirea infracțiunilor, suntem în prezența unei ficțiuni juridice. În realitate, în cazul analizat este vorba despre *determinarea* minorilor, care nu au vârsta răspunderii penale, la săvârșirea unor *fapte prevăzute de legea penală*.

Coautoratul impropriu în modalitatea „intenție – lipsă de vinovăție” se regăsește în agravanta „de două sau mai multe persoane”, consemnată în partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, în cazul în care fapta, prevăzută de legea penală, este săvârșită de către doi autori nemijlociți – dintre care unul este pasibil de răspundere penală, iar celălalt nu este.

Referințe:

1. DONGOROZ, V. Drept penal. București: Socec & Co., 1939. 772 p.
2. DONGOROZ, V., KAHANE, S., OANCEA, I. et al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. Vol. I. București: Editura Academiei, 1969. 433 p.
3. MOROȘAN, D. Participația improprie. Aspecte generale, modalități, chestiuni problematice. În: Caiete de Drept Penal, 2015, nr. 1, p. 89-118.
4. Codul penal al României din 17.03.1936. În: Monitorul Oficial al României, 1936, nr. 65.
5. Codul penal al României din 21.06.1968. În: Buletinul Oficial, 1968, nr. 79-79 bis.
6. Codul penal al României din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.
7. MĂRCULESCU-MICHINICI, M.-I. Unele considerații teoretice privind reglementarea instituției participației improprie în Codul penal român. În: Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Tomul LXII, Științe juridice, 2016, nr. II, p. 201-217.
8. MITRACHE, C., STĂNOIU, R., MOLNAR, I. et al. Noul Cod penal comentat. Vol. 1 / G. Antoniu (coord.). București: C.H. Beck, 2006. 600 p.
9. HERINEAN, D. Participația improprie. Analiza unor cazuri particulare. În: Penalmente Relevant, 2018, nr. 2, p. 65-77.
10. Expunerea de motive – Lege Codul penal. [Accesat: 15.05.2022] Disponibil: <https://www.senat.ro/legis/PDF%5C2009%5C09L260EM.pdf>
11. HENNAU, C., VERHAEGEN, J. Droit pénal général. Bruxelles: Bruylant, 1995. 560 p.
12. DUNGAN, P. Participația improprie. Concept și modalități de realizare. În: Revista de Drept Penal, 2000, nr. 3, p. 102-107.
13. COPEȚCHI, S., HADÎRCĂ, I. Calificarea acțiunilor/inacțiunilor participanților la infracțiune. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 12, p. 35-44.

14. Уголовный кодекс Российской Федерации. [Accesat: 15.05.2022] Disponibil: <https://www.uk-rf.com>
15. STRETEANU, F., NIȚU, D. Drept penal – partea generală, vol. II. București: Universul Juridic, 2018. 700 p.
16. SĂULEANU, L., RĂDULEȚU, S. Dicționar de termeni și expresii juridice latine. București: C.H. Beck, 2011. 334 p.
17. АРУТЮНОВ, А. Проблемы ответственности соучастников преступления. În: Уголовное право, 2001, № 3, p. 3-6.
18. ЦВИРЕНКО, О.Л. Исполнитель преступления как вид соучастника по уголовному праву Российской Федерации / Под ред. И.Я. Козаченко. Нижневартовск: НГТУ, 2006. 183 p.
19. CRISTEA, F. Unele considerații teoretice și practice asupra teoriei autorului mediat. În: Caiete de Drept Penal, 2006, nr. 2, p. 120-128.
20. PAPADOPOL, V. Participația improprie. În: Revista Română de Drept, 1971, nr. 3, p. 35-42.
21. ANTONIU, G. Autor mediat sau participația improprie. În: Revista de Drept Penal, 1995, nr. 2, p. 40-47.
22. ANTONIU, G. Unele observații critice asupra noului Cod penal. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2010, nr. 2, p. 7-18.
23. DUVAC, C. Drept penal român. Vol. I. Art. 1-52, 172-187. București: Hamangiu, 2021. 792 p.
24. Decizia Curții Constituționale a României nr. 829 din 16.11.2006 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 31 alin. 2 din Codul penal. În: Monitorul Oficial al României, 2007, nr. 27.
25. BRÎNZA, S., STATI, V. Săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane ca presupusă formă a participației penale: demitizarea unei concepții compromise. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 4, p. 2-17.
26. ȘTEFAN, V.-C. Participația penală improprie. În: Revista de Drept Penal, 2005, nr. 4, p. 66-69.
27. MITRACHE, C. Drept penal român. Partea generală. București: Șansa, 1999. 358 p.
28. Codul penal al Republicii Cipriote. [Accesat: 15.05.2022] Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalCipru-RO.html
29. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. et al. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.

30. BRUTARU, V., DUVAC, C., IFRIM, I. et al. Explicațiile noului Cod penal. Vol. 3: art. 188-256 / G. Antoniu, T. Toader (coord.). București: Universul juridic, 2015. 654 p.
31. BOROI, A. Drept penal. Partea generală: conform noului Cod penal. București: C.H. Beck, 2010. 540 p.
32. PĂVĂLEANU, V. Drept penal general: conform noului Cod penal. București: Universul Juridic, 2012. 503 p.
33. ȘTEFĂNOAIA, M. Drept penal: partea generală. Vol. 2. București: Universul Juridic, 2020. 360 p.

СОУЧАСТИЕ В ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ: СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД

Лилия ГЫРЛА,
доктор права, доцент,
Департамент Уголовного права,
Факультет Права,
Молдавский Государственный Университет
ORCID ID: 0000-0002-4979-3027

Summary. *This report is dedicated to some questions concerning establishment of rules and limits of criminal liability for participation in war crimes. According to results, any State will be held responsible for aiding or abetting another State in the commission of an international harmful act, or for knowingly inciting such a wrongful act. A State could be charged for aiding or abetting paramilitary groups for war crimes even if such groups do not take part from state regular forces, but they receive instructions, guidance or control in order to commit criminal acts.*

The territorial distance of the accomplice from the scene of the crime assumes that the mental attitude of the offender must cover such misbehavior. If the offender was aware about the ongoing crime and, despite this, provided assistance, then his assistance is directed to a certain crime. The posting of educational videos on social networks, in which mentors explain and instruct a potentially unlimited number of people, for example, how to create, collect, apply and perform other similar acts in order to activate means and tools that have a damaging property, should be recognized, depending on the circumstances of the case, as training in terrorism or as complicity in the commission of war crimes, armed rebellions, riots, etc.

Keywords: *war crimes, criminal participation, aiding and abetting, remote control, large-scale crimes.*

Военным преступлениям характерны множество обвиняемых и совместная деятельность, чаще всего, спланированная и управляемая удаленно (дистанционно) от непосредственного места совершения преступления. Применительно к правонарушителям, удалённым от мест совершения преступления характерна специфическая по своей природе, описываемая юристами «непрямая ответственность» [1, с.320]. Такого рода «деятельность по при-

роде своей и по своим масштабам требует согласованной работы значительного числа лиц. Нужна сложная разветвленная и в то же время сплоченная деятельность многочисленных звеньев и лиц». В силу этого обстоятельства для самых тяжких международных преступлений характерна форма соучастия – преступная организация (ст.9 Устава Нюрнбергского Международного Военного Трибунала) [2].

В случаях, когда соучастник оказывает удаленную помощь или поощрение, *знание о преступлении и намерение быть вовлеченным в его совершение*, становится основополагающим для установления ответственности соучастника [3].

Итак, общими принципами соучастия являются 1) помощь (взаимопомощь) соучастников, иными словами, преступное содействие в процессе преступления; 2) умышленная вина соучастников, которая, охватывает осознание лицом того, что он действует не самостоятельно, а совместно с другими лицами, с одной стороны оказывая им содействие либо, с другой стороны, рассчитывая на помощь и поддержку с их стороны.

Учитывая то обстоятельство, что военные преступления означают серьезное нарушение Женевских конвенций от 12 августа 1949 года, а также другие серьезные нарушения законов и обычаев войны, применимых в международных вооруженных конфликтах в установленных рамках международного права, в современной доктрине международного уголовного права были выработаны следующие *принципы уголовной ответственности за соучастие в военных преступлениях*:

- Нормы международного уголовного права нацелено преимущественно на организованные и широкомасштабные преступления, совершаемые группой лиц [3].
- Внушительное расстояние между соучастником и причиненным вредом.
- Военному преступлению свойственно соучастие с распределением ролей, а лица отвечают за всю преступную деятельность, в которой участвовали, включая совместное причинение общего преступного результата. Как справедливо указывают современные ученые: *«Общность результата, с точки зрения социальной психологии, — это продукт совместной деятельности нескольких лиц, результат их взаимодействия в процессе осуществления этой деятельности...Общность преступного результата является необходимым элемен-*

том признака совместности участия нескольких лиц в совершении преступления» [4, с.56].

- Военные преступления характеризуются своей массовостью [5, с.103-104], обычно предполагая сотрудничество лиц на разных ступенях военной и политической иерархии. С криминологической точки зрения, преступление в данном случае является следствием подчинения воле другого человека.

Уместно заметить, что Римский статут предусматривает следующие **виды совместной деятельности в военных преступлениях**: 1) подстрекательство, 2) приказ, 3) пособничество, 4) побуждение к совершению, 5) способствование совершению преступления группой лиц, действующих с общей целью [6].

Помощь и содействие, оказываемые или предоставляемые пособником и подстрекателем в военных преступлениях должны быть осознанными и значительно способствовать совершению преступлений, установив при этом наличие намерения оказать такую помощь как в качественном, так и в количественном контексте.

Осознание предполагает то, что пособник должен понимать, что его усилия, направленные на то, чтобы облегчить исполнителю совершение преступления, будут востребованы последним.

Деяние пособника предполагает предоставление практической помощи, поощрения и моральной поддержки исполнителю, которые существенно влияют на совершение преступления. При этом, нет необходимости доказывать существование общего умысла между пособником и исполнителем или причинно-следственной связи между деянием пособника и исполнителя [7]. В уголовно-правовой доктрине та этот счет сформулирована четкая позиция: *«Если совершением преступления руководит организатор, по какой-либо причине не желающий, чтобы исполнитель и пособник были осведомлены друг о друге, а исполнитель находится в неведении относительно оказываемой ему пособником помощи, то осознание со стороны исполнителя пособнической помощи не обязательно. Осуществление такого рода помощи может взять на себя организатор, используя услуги пособника «за спиной» исполнителя»* [4, с.180].

Пособник в совершении военного преступления подлежит ответственности как соучастник преступления и в том случае, если исполнитель совершил преступление, не воспользовавшись его советами, указаниями либо предоставленными орудиями или средствами. Однако если исполнитель, воспользовавшись переданными ему ору-

диями или средствами для совершения преступления, с их помощью совершит иное преступное деяние, то лицо, которое предоставило их ему, по общему правилу, не может рассматриваться в качестве соучастника (пособника) в силу эксцесса исполнителя преступления [4, с.180].

Специфической формой деятельности преступных организаций осужденных международными трибуналами является **заговор**, характерный для подготовки, планирования и осуществления самых тяжких международных преступлений. Заговор олицетворяет соучастие при наличии признаков предварительного сговора, нацеленное против конкретного государства или законной государственной власти.

По общему правилу, организаторы международного преступления несут главную ответственность за общую политику преступной организации, а также за все те деяния, которые совершены ее членами [3].

Связь исполнителя с руководителями (организаторами) военного преступления имеет двойное юридическое значение:

1. исполнители несут ответственность за выполнение распоряжений, руководителей, направленных на совершение преступлений;
2. и самим руководителям могут и должны быть вменены те преступления, которые были совершены исполнителями в рамках единого плана.

Уголовная ответственность начальника за действия подчиненного в рамках совершения военных преступлений предполагает, что начальник подлежит уголовной ответственности за военные преступления, совершенные подчиненными, находящимися под его эффективной властью и контролем, *в результате неосуществления им контроля надлежащим образом* над такими подчиненными [8], когда: начальник либо *знал*, либо *сознательно проигнорировал* информацию, которая явно указывала на то, что подчиненные *совершали или намеревались совершить* такие преступления [9]; преступления затрагивали деятельность, подпадающую под *эффективную ответственность и контроль* начальника [10]; и начальник *не принял* всех необходимых и разумных мер в рамках своих полномочий *для предотвращения или пресечения* их совершения либо *для передачи* данного вопроса в компетентные органы для расследования и уголовного преследования [11].

Часто случается, что само государство ответственно за данные деяния или за неспособность предотвратить или наказать их [12].

Отдельные лица могут также быть привлечены к ответственности независимо от участия государства [13].

Нет необходимости доказывать, что военное преступление явилось частью политики или практики, которая была официально одобрена или допускалась одной из сторон в конфликте, или что деяние было фактическим следствием политики, связанной с ведением войны или реальными интересами стороны в конфликте [13].

Соглашаясь с правоведами, резюмируем следующее:

- **Государство** несет ответственность, за помощь или содействие другому государству в совершении международно-противоправного деяния, либо за сознательное подстрекательство к совершению международно-противоправного деяния.
- Чтобы государство было признано ответственным за пособничество или содействие негосударственным группам, которые совершают военные преступления, требуется, чтобы такие группы получали инструкции, указания или контролировались государством относительно таких деяний.
- Может быть признана уголовная ответственность государственного служащего за то, что он санкционировал пособничество и содействие негосударственным вооруженным группам (партизанские отряды, парамилитарные группы), которые совершают военные преступления, в то время как эти правонарушения не могут быть вменены самому государству при отсутствии инструкций, или управления, или контроля по отношению к соответствующей вооруженной группе.
- Чем дальше соучастник находится от места совершения преступления, тем больший акцент должен делаться на его *психическом отношении* к происходящему.
- «Удаленная помощь» незаконным военизированным формированиям (парамилитарным группам, создание которых запрещено в соответствии с действующим законодательством РМ), является *достаточной и уместной* в отношении действующего критерия признания пособничества и подстрекательства в действиях лиц, оказывающую такую помощь подобного рода группам и отрядам.
- Если обвиняемый *знал* о совершающемся преступлении и, несмотря на это, *предоставлял помощь*, то его помощь направлена на конкретное преступление
- Помощь, оказываемая обвиняемыми в виде организации, об-

учения и финансирования, безусловно может способствовать совершению преступлений, но она **может и не иметь конкретной преступной направленности** на совершение именно этих преступлений, соответственно признание ее пособничеством зависит от конкретных обстоятельств, установленных по делу.

- Соответственно, размещение обучающих роликов в социальных сетях, в которых лица разъясняют и инструктируют потенциально неограниченное количество лиц, к примеру, каким образом следует создавать, собирать, применять и совершать иные подобные акты по приведению в действие средств и инструментов, обладающих поражающим свойством, следует рассматривать, в зависимости от обстоятельств дела, как обучение терроризму либо как пособничество к совершению военных преступлений, вооруженным мятежам, массовым беспорядкам и т.д.

Список использованной литературы:

1. ТРАЙНИН, А.Н. *Защита мира и уголовный закон*. Москва: Наука, 1969 г., (454 с.), с.320.
2. *Charter of the Nurenberg International Military Tribunal. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. Signed at London, on 8 August 1945. United Nations Treaty Series, 1951, pp.279-300*). Disponibil: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (accesat: 15/05/2022)
3. АКСЁНОВА, М. *Возвращение к соучастию, как виду ответственности за совершение международных преступлений*. Серия аналитических записок FICHL № 17 (2014). Disponibil: https://toaep.org/fileadmin/fichl/documents/FICHL_Policy_Brief_Series/140713_FICHL_PB17_RUS.pdf (accesat: 15/05/2022)
4. *Энциклопедия уголовного права*. Т. 6. Соучастие в преступлении. Издание профессора Малинина. СПб ГКА, СПб., 2007. (ISBN 5-91005-001-X) ISBN 5-91005-003-6 (т.6), 564 с.
5. КУРНОСОВА, Т.И. *Имплементация международно-правовых норм о военных преступлениях и преступлениях против человечности в российское уголовное законодательство*: Диссертация на соискание учёной степени канди-

дата юридических наук. Специальность 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Москва: Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА), 2016, 293 с.

6. *Римский статут Международного уголовного суда*. Текст Римского статута, распространенного в качестве документа A/CONF.183/9 от 17 июля 1998 года с изменениями на основе протоколов от 10 ноября 1998 года, 12 июля 1999 года, 30 ноября 1999 года, 8 мая 2000 года, 17 января 2001 года и 16 января 2002 года. Статут вступил в силу 1 июля 2002 года. Disponibil: [https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf) (accesat: 15/05/2022)
7. *Prosecutor versus Duško Tadić*. Judgement. Case No.: -94-1-A 15 July 1999. International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. Disponibil: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (accesat: 15/05/2022)
8. КУРНОСОВА, Т.И. *Вопросы привлечения к ответственности высших должностных лиц государства за совершение военных преступлений*. В: Актуальные проблемы Российского права, 2012, № 4, с.243-254.
9. *Непринятие мер и ответственность начальника*. Консультативная служба по международному гуманитарному праву. Международный Комитет Красного Креста. Disponibil: <https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/2014/command-responsibility.pdf> (accesat: 15/05/2022)
10. *Доклад рабочей группы по общим принципам уголовного права*. Дипломатическая конференция полномочных представителей под эгидой Организации Объединенных Наций по учреждению Международного уголовного суда. Рим, Италия 15 июня-17 июля 1998. Disponibil: https://digitallibrary.un.org/record/263408/files/A_CONF.183_C.1_WGGP_L.4_Add.1-RU.pdf. (accesat: 15/05/2022)
11. *Международная конвенция для защиты всех лиц от насильственных исчезновений*, 23 декабря 2010. Принята Резолюцией 47/133 Генеральной Ассамблеи ООН. Disponibil: <https://www.ohchr.org/ru/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced>

12. *Доклад Комиссии международного права: Шестьдесят седьмая сессия (4 мая – 5 июня и 6 июля – 7 августа 2015 года). Глава VII Преступления против человечности. Disponibil: <https://legal.un.org/ilc/reports/2015/russian/chp7.pdf> (accesat: 15/05/2022)*
13. ДАРСИ, Шейн. *Содействие, руководство и контроль: разбираемся во мнениях юристов международников относительно ответственности лиц и государств за военные преступления, совершенные негосударственными акторами*, с.164-204. Disponibil: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2020-10/IRRC_893_extractRUS_Assistance_direction_and_control.pdf (accesat: 15/05/2022)

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZELE CE VIZEAZĂ PARTICIPAȚIA PENALĂ

Gheorghe RENIȚĂ,
doctor în drept, lector universitar,
Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-2722-009X

Summary. *In this study, the particularities of respecting human rights in the cases concerning criminal participation are analyzed. Appeal was made to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, as well as to the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. In this sense, it has been established that it is possible to hold the participants in the crime criminally liable after the reunification of two states subject to different legal systems, without violating the principle of legality of incrimination and criminal punishment. It was also found that the lack of references to the rules regulating the liability of participants in the crime, other than the perpetrators of the crime, may lead to the violation of the principle of legality of incrimination and criminal punishment. It was also concluded that the case-law principles concerning the use of statements by an absent witness applied by analogy to the statements of an absent co-defendant.*

Keywords: *author of the crime, accomplice, instigator, the principle of legality of incrimination, the right to a fair trial.*

Introducere

În conformitate cu art. 41 din Codul penal, se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.

Totodată, art. 42 din Codul penal stabilește care sunt participanții la infracțiune. Potrivit acestui articol, participanții sunt persoanele care contribuie la săvârșirea unei infracțiuni în calitate de:

- autor (i.e. persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de codul penal);

- organizator (*i.e.* persoana care a organizat săvârșirea unei infracțiuni sau a dirijat realizarea ei, precum și persoana care a creat un grup criminal organizat sau o organizație criminală ori a dirijat activitatea acestora);
- instigator (*i.e.* persoana care, prin orice metode, determină o altă persoană să săvârșească o infracțiune) sau
- complice (*i.e.* persoana care a contribuit la săvârșirea infracțiunii prin sfaturi, indicații, prestare de informații, acordare de mijloace sau instrumente ori înlăturare de obstacole, precum și persoana care a promis dinainte că îl va favoriza pe infractor, va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii, urmele acesteia sau obiectele dobândite pe cale criminală ori persoana care a promis din timp că va procura sau va vinde atare obiecte).

În acest studiu îmi propun să analizez particularitățile respectării drepturilor omului în cauzele ce vizează participația penală. Pentru realizarea acestui scop voi apela la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare – „Curtea Europeană” sau „Curtea de la Strasbourg”), precum și la jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova.

Rezultate și discuții

Voi începe analiza cu două hotărâri pronunțate de Curtea Europeană în cauze împotriva Germaniei: *Streletz, Kessler și Krenz v. Germania* [1] și, respectiv, *K.-H. W. v. Germania* [2]. Aceste cauze au constituit obiect de cercetare a mai multor autori [3].

În fapt, primii trei reclamânți au fost demnitari și lideri politici (toți membri ai Comitetului Central al Partidului Socialist Unit și ai Consiliului Național al Apărării și, în plus, primul a fost ministru adjunct al apărării, al doilea șeful statului major al armatei și ulterior ministrul apărării, iar al treilea secretar general al partidului, președinte al Consiliului de Stat și președinte al Consiliului Național al Apărării) în Republica Democrată Germană (RDG), iar ultimul reclamant (K.-H. W.) a fost grănicer cu gradul de soldat în același stat [4].

În timpul regimului comunist din RDG, sute de est-germani care au încercat să treacă ilegal frontiera (zidul din Berlin) spre Republica Federală Germană (RFG) sau Berlinul Occidental și-au pierdut viața, fie ca urmare a minelor anti-personal sau sistemelor de tir automat instalate la frontieră, fie din cauza focurilor trase de grănicerii RDG [5].

După reunificarea Germaniei (3 octombrie 1990), reclamânții au fost condamnați de instanțele germane: primii trei pentru instigare la omor

(ca membrii în organele decizionale ale RDG, ale căror hotărâri vizau regimul de pază a frontierei), iar al patrulea pentru omor (deoarece în anul 1972, în calitate de grănicer, a tras asupra unei persoane neînarmate care încerca să treacă ilegal frontiera, aceasta decedând). Instanțele germane au aplicat legislația RDG în vigoare la data faptelor, apoi au aplicat legislația RFG, ca fiind mai favorabilă inculpaților. Persoanelor în discuție li s-a aplicat pedeapsa închisorii de 5 ani și 6 luni (pentru primul reclamant), 7 ani și 6 luni (pentru al doilea reclamant), 6 ani și 6 luni (pentru al treilea reclamant) și, respectiv, de un an și 10 luni cu suspendare (pentru al patrulea reclamant) [6].

În fața Curții Europene, reclamantii au invocat, mai întâi, încălcarea art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – „Convenția”), care garantează principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege* [7].

Sub acest aspect, Curtea Europeană a notat că o infracțiune trebuie să fie definită prin lege în mod clar. Această condiție este îndeplinită atunci când justițiabilul poate cunoaște, din chiar textul normei juridice pertinente, iar la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțe, care sunt acțiunile și omisiunile ce-i pot angaja răspunderea penală și care este pedeapsa care îi poate fi aplicată, în cazul încălcării unei norme. Noțiunea de „drept” („*droit*”, „*law*”), utilizată în art.7 din Convenție presupune dreptul scris și nescris și, totodată, implică și condiții calitative: accesibilitatea și previzibilitatea. Previzibilitatea unei norme putând fi asigurată și pe cale jurisprudențială. De altfel, în tradiția juridică a statelor părți la Convenție este stabilit că jurisprudența, ca sursă a dreptului, contribuie în mod necesar la evoluția progresivă a dreptului penal. Art. 7 din Convenție nu poate fi citit ca interzicând clarificarea graduală a regulilor răspunderii penale prin intermediul interpretării judiciare de la caz la caz, cu condiția ca evoluția care rezultă să fie conformă cu esența infracțiunii și să fie previzibilă în mod rezonabil [8].

La caz, Curtea Europeană a afirmat că nu îi revine sarcina să se pronunțe asupra răspunderii penale individuale a reclamantilor, această apreciere aparținând instanțelor interne, ci să examineze din perspectiva art. 7 § 1 din Convenție dacă, la momentul când au fost comise, acțiunile reclamantilor constituiau infracțiuni definite cu suficientă accesibilitate și previzibilitate de dreptul RDG (intern) sau internațional. În acest sens, ea a notat că o particularitate a prezentelor cauze constă în faptul că ele se situează în cadrul succesiunii a două state supuse unor sisteme de drept diferite și că, după reunificare, instanțele germane i-au

condamnat pe reclamanți pentru infracțiunile comise în calitatea lor de demnitari ai RDG și, respectiv, de grănicer al acestui stat [9].

Cu privire la dreptul național, Curtea Europeană a reiterat că instanțele germane i-au condamnat pe reclamanți pe baza dreptului penal aplicabil în RDG la data faptelor, apoi au aplicat dreptul penal al RFG, mai clement (*lex mitius*). Condamnările și pedepsele au, așadar, o bază legală în dreptul penal al RDG aplicabil la data faptelor, iar pedepsele sunt chiar inferioare, ca urmare a aplicării principiului legii mai favorabile, care este cea a RFG [10].

Curtea Europeană a reținut că legislația internă (dreptul scris) aplicabilă la data faptelor prevedea posibilitatea utilizării armelor de foc în condiții enumerate limitativ, pentru fapte grave, incluzând expres principiul proporționalității și al necesității protejării vieții. De asemenea, Constituția afirma drepturile omului, iar Codul penal pedepsea crimele împotriva umanității și drepturilor omului. În concret, cei care încercau să treacă frontiera – în condițiile imposibilității de a părăsi RDG în mod legal – erau în general tineri, neînarmați, utilizând mijloace rudimentare, nu constituiau o amenințare pentru nimeni și nu doreau decât să părăsească RDG, astfel încât fapta lor, deși infracțiune, nu putea fi calificată drept gravă în sensul legii [11].

Curtea Europeană s-a pronunțat și asupra posibilității exonerării de răspundere potrivit practicii statale a RDG, care se suprapunea normelor dreptului scris din epocă. În acest context, s-a accentuat că nici un reclamant nu a fost urmărit penal în RDG, ca urmare a faptului că principiilor constituționale și legale ale RDG, foarte apropiate de cele ale unui stat de drept, li se opuneau practica represivă a regimului de supraveghere a frontierei și ordinele date pentru asigurarea protecției acesteia [12].

Astfel, pentru a stopa fluxul crescând de persoane care doreau să meargă în RFG, RDG a construit Zidul Berlinului, a instalat mine anti-personal și dispozitive de tir automat, aceste măsuri fiind dublate de ordinele date grănicerilor de a nu permite trecerea frontierei, arestându-i sau anihilându-i pe cei care încearcă, protejând frontiera cu orice preț, în caz de trecere reușită a frontierei grănicerii urmând a fi deferiți procuraturii militare, în caz contrar fiind recompensați. Aceste măsuri și ordine au fost decise de organele de stat ale RDG, între care Consiliul Național al Apărării, din care primii trei reclamanți făceau parte. Prin urmare, scopul acestei practici statale, puse în aplicare de primii trei reclamanți, era de a proteja „cu orice preț” frontiera între cele două state germane, pentru a apăra existența RDG, amenințată de exodul masiv al propriei populații [13].

Curtea Europeană a subliniat că rațiunea de stat trebuie să fie limitată de principiile constituționale și legale ale RDG, în special fiind necesar să se apere viața omului, principiu în scris în Constituție și legi, ținând cont și de faptul că viața omului era deja valoare supremă pe scara drepturilor omului la nivel internațional. Potrivit Curții de la Strasbourg, recurgerea la mine anti-personal și la sisteme de tir automat, ca urmare a efectului lor automat și nediferențiat, precum și ordinele date grănicerilor de a-i anihila pe cei care încearcă să treacă frontiera și de a asigura protecția acestora cu orice preț erau în contradicție flagrantă cu drepturile afirmate de Constituția și legile RDG. Această practică încălca și obligația de a respecta drepturile omului și alte obligații internaționale ale RDG, întrucât acest stat a ratificat în 1974 Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice, care garantează expres dreptul la viață și libertatea de circulație, ținând seama de faptul că era aproape imposibil pentru simplul cetățean de a părăsi RDG în mod legal [14].

Mai mult, în ceea ce-i privește pe primii trei reclamânți, Curtea Europeană a relevat că ei se prevalau, ca justificare, de ordinul de a trage pe care ei înșiși l-au dat grănicerilor și de practica subsecventă. Potrivit principiilor generale de drept, justificarea unui comportament care a dus la o condamnare nu poate fi realizată pe simpla constatare că un asemenea comportament a avut loc și, ca urmare, el a format o practică. De altfel, independent de răspunderea statală a RDG, caracterul infracțional al acțiunilor reclamânților ca indivizi rezulta din Codul penal al acestui stat, care prevedea că persoana care a acționat, încălcând drepturile omului nu se poate prevala de lege, de un ordin sau de o directivă, ea fiind răspunzătoare penal. Prin urmare, era fără îndoială că actele în cauză sunt imputabile reclamânților cu titlu individual [15].

Cât privește previzibilitatea condamnărilor și obiecțiile reclamânților, în sensul că, având în vedere realitățile în RDG, condamnarea lor de instanțele germane nu era previzibilă și le era absolut imposibil să prevadă că vor fi chemați într-o zi, ca urmare a schimbării situației, să răspundă penal, Curtea Europeană a arătat că acest argument nu este convingător în cazul primilor trei reclamânți, în schimb că el trebuie luat în considerare în cazul celui de-al patrulea [16].

Astfel, pentru primii trei reclamânți, Curtea Europeană a arătat că, în mare parte, clivajul între legislația și practica RDG este și opera reclamânților. Ca urmare a pozițiilor înalte pe care le ocupau în stat, în mod evident ei nu puteau ignora Constituția și legile, obligațiile internaționale și criticele de care a făcut obiect, pe plan internațional, regimul de supraveghere a frontierei. În plus, ei înșiși au creat sau continuat acest regim, dublând

textele legale, publicate oficial, cu ordine și instrucțiuni de serviciu, ținute secrete, prin care se insista asupra necesității de a proteja frontiera cu orice preț și de a-i aresta sau anihila pe cei care o încalcă. Astfel, reclamantii sunt direct răspunzători de situația de la frontiera între cele două state germane până la căderea Zidului Berlinului în 1989 [17].

Problema s-a pus diferit pentru al patrulea reclamant, pentru care raționamentul valabil pentru primii trei nu se poate aplica întocmai. Acesta era un tânăr soldat grănicer (având 20 de ani la data faptelor), în post la frontiera dintre cele două state germane, supus îndoctrinării tinerilor recruiți și trebuind să se supună ordinelor superiorilor de a proteja cu orice preț frontiera, riscând urmărirea din partea procuraturii militare în caz de trecere reușită a frontierei de către persoane din RDG spre RFG. În cauză, se pune deci problema de a ști în ce măsură reclamantul, ca simplu soldat, știa sau trebuia să știe că faptul de a trage asupra persoanelor care doreau doar să treacă frontiera constituia o infracțiune potrivit dreptului RDG [18].

Sub acest aspect, Curtea Europeană a reiterat mai întâi că textele scrise erau accesibile tuturor, fiind vorba de Constituție și de Codul penal, iar nu de regulamente obscure, adagiul „nimeni nu poate ignora legea” aplicându-se și acestui reclamant. De altfel, acesta s-a angajat în mod voluntar pentru 3 ani în armată, deși toți cetățenii RDG cunoșteau politica restrictivă a statului în materia libertății de circulație, natura regimului de supraveghere a frontierei, dorința majorității cetățenilor de a călători în străinătate și faptul că unii dintre ei încercau aceasta cu orice preț. Prin urmare, reclamantul știa sau trebuia să știe că angajarea în armată semnifica un act de credință față de regim și includea posibilitatea să fie numit în post la frontieră, unde ar fi fost supus riscului de a trebui să tragă asupra persoanelor neînarmate care încercau să treacă de cealaltă parte a zidului, în RFG [19].

Potrivit Curții Europene, chiar un simplu soldat nu se poate referi în mod complet și orb la ordinele care încălcau în mod flagrant nu numai propriile principii legale ale RDG, dar și drepturile omului pe plan internațional, în special dreptul la viață, care este valoarea supremă în tabloul drepturilor omului [20]. Chiar dacă reclamantul se găsea într-o situație cu totul dificilă pe teren, ca urmare a contextului politic existent în RDG, asemenea ordine nu pot justifica faptul de a trage asupra persoanelor neînarmate care încercau doar să părăsească țara. Astfel, Codul penal al RDG prevedea că persoana care a acționat încălcând drepturile omului nu se poate prevala de lege, de un ordin sau de o directivă, ea fiind răspunzătoare penal. De asemenea, acest act normativ prevedea că militarul

nu răspunde penal pentru acțiunile îndeplinite în executarea unui ordin al unui superior, cu excepția cazului în care executarea ordinului încalcă în mod manifest normele recunoscute ale dreptului internațional public sau legile penale. Totodată, printre principiile stabilite de Adunarea Generală a ONU în Rezoluția 85 (I) și numite „principiile de la Nuremberg” figurează și acela conform căruia un ordin nu înlătură răspunderea penală, dar poate atenua pedeapsa dacă instanța consideră că justiția o cere. Instanțele germane au examinat în detaliu circumstanțele atenuante în favoarea reclamantului și, în plus, ele au ținut cont de gradul diferit al răspunderii conducătorilor RDG și a reclamantului sub aspectul pedepsei aplicate, primii fiind condamnați la pedepse cu închisoarea, ultimul doar cu suspendare [21].

Cu aspect comun celor patru reclamanți, Curtea Europeană a subliniat următoarele: faptul că reclamanții nu au fost urmăriți în RDG, ci numai după reunificarea Germaniei, de instanțele germane, pe baza dreptului aplicabil la data faptelor în RDG, nu semnifică în nici un fel că acțiunile lor nu constituiau infracțiuni potrivit dreptului RDG [22].

Sub acest aspect, Curtea Europeană a relevat că problema cu care s-a confruntat Germania după reunificare, ținând de atitudinea care trebuie adoptată față de persoanele care au săvârșit infracțiuni sub regimul anterior, s-a pus și pentru mai multe alte state care au cunoscut tranziția spre un regim democratic. Curtea de la Strasbourg a considerat că este legitim pentru un stat de drept să angajeze urmăriri penale împotriva persoanelor vinovate de infracțiuni sub un regim anterior și, de asemenea, nu se poate reproșa jurisdicțiilor unui asemenea stat, care au succedat celor existente anterior, de a aplica și interpreta dispozițiile legale existente la data faptelor în baza principiilor unui stat de drept [23].

Curtea Europeană a reamintit că, din perspectiva art. 7 § 1 din Convenție, oricât de clar ar fi redactată o dispoziție penală, în orice sistem juridic, există obligatoriu un element de interpretare judiciară și întotdeauna trebuie elucidate punctele îndoielnice și trebuie realizată adaptarea la schimbările de situație. În mod cert, această noțiune se aplică în principiu evoluției progresive a jurisprudenței în același stat de drept și sub un regim democratic, elemente care constituie pietre unghiulare ale Convenției, așa cum o atestă preambulul său, dar ea își păstrează întreaga valoare atunci când, precum în cauză, există succesiune a două state. Un raționament contrar ar fi împotriva principiilor înseși pe care este construit întregul sistem de protecție construit de Convenție. Autorii Convenției s-au referit la aceste principii în preambul, reafirmând profundul lor atașament la libertățile fundamentale care constituie bazele înseși ale

justiției și păcii în lume și a căror menținere se întemeiază în mod esențial pe un regim politic veritabil democratic, pe de o parte, și, pe de altă parte, pe o concepție comună și o respectare comună a drepturilor omului de la care ele se reclamă, declarându-se animați de același spirit și posedând un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții politice, de respectare a libertății și a supremației dreptului [24].

S-a amintit și faptul că Parlamentul RDG, ales în mod democratic în 1990, a cerut în mod expres legiuitorului german să asigure urmărirea injustițiilor comise de Partidul Socialist Unit. Prin urmare, în opinia Curții Europene, s-a putut estima în mod rezonabil că, și în absența reunificării Germaniei, un regim democratic succedând celui al Partidului Socialist Unit în RDG ar fi aplicat legislația acesteia și, așa cum au făcut instanțele Germaniei reunificate, ar fi angajat urmăriri penale împotriva reclamanților [25].

Mai mult, având în vedere locul primordial ocupat de dreptul la viață în toate instrumentele internaționale referitoare la protecția drepturilor omului, între care, și în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care îl garantează în art. 2, Curtea Europeană a estimat că interpretarea legislației RDG de instanțele germane în prezenta cauză a fost conformă cu art. 7 § 1 din Convenție [26].

În acest sens, Curtea de la Strasbourg a notat că art. 2 § 1 din Convenție obligă statele să ia măsurile necesare pentru protejarea vieții persoanelor ținând de jurisdicția lor. Aceasta implică obligația primordială de a asigura dreptul la viață adoptând o legislație penală care să descurajeze indivizii să comită acte care să aducă atingere vieții persoanelor și care să se bazeze pe un mecanism de aplicare conceput pentru a preveni, a reprimă și a sancționa încălcările. Curtea Europeană a considerat că o practică statală precum aceea a RDG în materia supravegherii frontierei, care încălca în mod flagrant drepturile omului și, în special, dreptul la viață, nu poate fi protejată de art. 7 § 1 din Convenție. Această practică, lipsind de substanță legislația pe care trebuia să se întemeieze, și care se impunea tuturor organelor de stat, inclusiv judiciare, nu poate fi calificată ca „drept” în sensul art. 7 din Convenție. Astfel, Curtea Europeană a estimat că reclamanții, care, în calitate de conducători ai RDG, au creat aparența de legalitate emanând din ordinea juridică a RDG, apoi au creat sau continuat o practică încălcând în mod flagrant chiar principiile acestei ordini juridice, nu pot să se prevaleze de protecția art. 7 § 1 din Convenție. A raționa în alt mod ar însemna să se încalce obiectul și scopul acestei dispoziții, care cere ca nimeni să nu fie urmărit, condamnat ori sancționat arbitrar [27].

Din aceste motive, Curtea Europeană a statuat că, la momentul la care au fost săvârșite, acțiunile tuturor reclamantilor constituiau infracțiuni definite cu accesibilitate și previzibilitate suficiente de dreptul RDG [28].

În continuare, din perspectiva dreptului internațional, Curtea Europeană a considerat necesar să examineze dacă, la momentul săvârșirii faptelor, acțiunile reclamantilor constituiau infracțiuni definite cu accesibilitate și previzibilitate suficiente de dreptul internațional, în special de regulile acestuia privind protecția drepturilor omului [29].

Sub acest aspect, cu titlul preliminar, Curtea Europeană a notat că, în cadrul evoluției protecției internaționale a drepturilor omului, convențiile și celelalte instrumente în materie nu au încetat să afirme preeminența dreptului la viață. Este vorba de art. 3 din Declarația universală a drepturilor omului, de art. 6 din Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice (ratificat de RDG în 1974) și de art. 2 § 1 din Convenție. Convergența acestor instrumente este semnificativă, ea indicând faptul că dreptul la viață constituie un atribut inalienabil al persoanei umane și că el formează valoarea supremă în tabloul drepturilor omului. În plus, acțiunile reclamantilor nu pot fi justificate din perspectiva art. 2 § 2 din Convenție [30].

De asemenea, s-a reținut că art. 12 din Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice și art. 2 din Protocolul nr. 4 la Convenție garantează dreptul la libertatea de circulație, nefiind îndeplinite circumstanțele excepționale care permit ingerințe în exercitarea acestuia, iar modul în care RDG sancționa interdicția pusă cetățenilor săi de a părăsi țara era contrară altui drept al omului, și anume dreptul la viață al victimelor [31].

Potrivit Curții de la Strasbourg, regimul de supraveghere a frontierei aplicat de RDG încălca dreptul la viață, înscris în Constituție și în legi, precum și în normele internaționale, ca și dreptul la libertatea de circulație garantat de acestea din urmă. Dacă RDG ar mai exista, ea ar fi răspunzătoare de aceste acțiuni din punct de vedere internațional. Rămâne de văzut dacă, pe lângă această răspundere internațională a statului, exista, la data faptelor, și o răspundere individuală a reclamantilor pe plan penal. Chiar presupunând că o asemenea răspundere nu derivă din instrumentele internaționale privind drepturile omului, ea era prevăzută expres de legea penală internă, pentru încălcarea obligațiilor internaționale, a drepturilor omului [32].

Primii trei reclamanti, în calitate de conducători în stat, au pus în aplicare această politică statală și ei știau ori trebuia ca ei să știe că respectiva politică este contrară Constituției, legilor și obligațiilor internaționale

la care RDG era parte și că ea determinase numeroase critici internaționale [33].

Cât privește ultimul reclamant, acesta, chiar dacă nu este răspunzător direct de această practică statală, iar fapta sa a fost comisă în anul 1972, adică înainte de ratificarea Pactului internațional relativ la drepturile civile și politice, el trebuia totuși, ca simplu cetățean, să știe că a trage asupra persoanelor neînarmate care încercau doar să-și părăsească țara încălca drepturile omului, deoarece el nu putea ignora legislația propriei țări [34].

În aceste condiții, Curtea Europeană a apreciat că, la momentul la care au fost săvârșite, acțiunile reclamanților constituiau, în egală măsură, infracțiuni definite cu accesibilitate și previzibilitate suficiente de normele dreptului internațional relative la protecția drepturilor omului. De altfel, comportamentul reclamanților poate fi considerat, în contextul art. 7 § 1 din Convenție, și sub aspectul altor reguli ale dreptului internațional, în special al celor relative la crimele contra umanității, dar concluzia la care a ajuns Curtea anterior face superfluă o asemenea examinare [35].

În concluzie, Curtea Europeană a apreciat condamnarea reclamanților de instanțele germane ca neapărând la prima vedere nici arbitrară, nici contrară art. 7 § 1 din Convenție. Prin urmare, în acest caz, Curtea Europeană a decis că nu fost încălcat principiul legalității incriminării și al pedepsei, garantat de art. 7 din Convenție [36].

În altă ordine de idei, reclamanții au mai invocat că au fost discriminați în calitate de foști cetățeni ai RDG. Totuși, Curtea Europeană a constatat că principiile aplicate de instanța germană au o valoare generală și sunt, în consecință, valabile și pentru persoane care nu sunt foști resortisanți ai RDG. Din acest considerent, Curtea de la Strasbourg a decis că nu a existat o discriminare contrară art. 14 în coroborare cu art. 7 din Convenție [37].

Așadar, mesajul Curții Europene din hotărârile pronunțate în cazul *Streletz, Kessler și Krenz v. Germania* și, respectiv, în cazul *K.-H. W. v. Germania* este unul clar și răspicat: în urma reunificării Germaniei, instanțele judecătorești germane îi pot judeca pe foștii cetățeni ai RDG, pentru infracțiunile comise (inclusiv, în participație) pe teritoriul RDG în timpul existenței acestui stat, ținându-se cont de legea penală mai favorabilă. Acest fapt nu reclamă vreo problemă din perspectiva principiului legalității incriminării și al pedepsei penale.

Cât privește participanții la infracțiune, observăm că primii trei reclamanți au fost considerați instigatori la infracțiunea de omor comisă de al patrulea reclamant (grănicerul care a împușcat un tânăr ce încerca

să treacă frontiera). Li s-a reținut această calitate, pentru că ei l-ar fi determinat (prin comportamentul lor/luările de poziție/acte emise) pe al patrulea reclamant să apere frontiera cu „orice preț”. La rândul său, al patrulea reclamant a invocat în fața Curții Europene că ar fi executat un ordin. Desigur, în circumstanțele cazului, executarea pretinsului ordin nu putea să-l exonereze de răspundere penală, pentru că acesta era unul ilegal. Totuși, din perspectiva participației penale, în opinia lui G. Radbruch [38], „este autor intelectual [al unei infracțiuni] și cel care face abuz, în scopuri criminale, de puterea sa de comandă asupra unei persoane obligate să i se supună” [39]. În schimb, observăm că instanțele gemenе au avut o altă abordare. Pentru ele, a avut o pondere mai mare faptul că primii trei reclamanți l-au determinat pe al patrulea reclamant să comită infracțiunea. Iar determinarea la comiterea unei infracțiuni reprezintă, după natura sa juridică, o instigare.

Un alt caz relevant la tema analizată, tot din perspectiva art. 7 din Convenție, îl reprezintă *Sinan Çetinkaya și Ağyar Çetinkaya v. Turcia* [40]. În acest caz, instanțele din Turcia au reținut că reclamanții ar fi comis împreună cu încă o persoană (un lucrător bancar) infracțiunea de delapidare și, respectiv, i-a condamnat. Potrivit Codului penal al Turciei, infracțiunea în discuție era una cu subiect special, ea putând fi comisă doar de către un funcționar public.

În fața Curții Europene, reclamanții au invocat că ei nu au avut această calitate (i.e. de funcționar public) și, respectiv, prin condamnarea lor s-ar fi încălcat art. 7 din Convenție. Curtea Europeană a constatat că nu există vreo dispută cu privire la faptul că reclamanții nu aveau calitatea de funcționari publici. La data comiterii faptei, doar a treia persoană avea calitatea cerută de lege. În aceste condiții, Curtea de la Strasbourg a acceptat că reclamanții ar fi putut trași la răspundere penală în calitate de complici sau instigatori la o infracțiune cu subiect special. Totuși, instanțele interne nu au făcut trimitere la normele care reglementează răspunderea instigatorilor și, respectiv, a complicilor și au operat cu formulări din care rezulta că reclamanții au fost condamnați în calitate de autori sau coautori ai infracțiunii de delapidare. În consecință, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 7 din Convenție [41].

Așadar, neluarea în considerare a regulilor participației penale a condus la încălcarea principiului legalității incriminării și al pedepsei penale. Constatările din cauza *Sinan Çetinkaya și Ağyar Çetinkaya v. Turcia* prezintă relevanță și pentru instanțele din Republica Moldova. Și în cazul Republicii Moldova se atestă situații când la comiterea unei infracțiuni cu subiect special participă și alte persoane care nu au calitatea cerută de

norma de incriminare. Din acest motiv, instanțele trebuie să fie prudente.

În alt context, vom analiza problematica respectării dreptului omului în ipoteza în care un/unii participant/participanți la infracțiune recunoaște comiterea infracțiunii imputate, iar alții – nu. De regulă, cauza penală în privința persoanelor care au recunoscut vinovăția este disjunctă și judecată în procedura simplificată.

Sub acest aspect, în cazul *Navalnyy și Ofitserov v. Rusia* s-a reținut că în 2012, reclamantii, împreună cu un terț, X, fuseseră acuzați de comiterea unor sustrageri. X a recunoscut vinovăția și, respectiv, a fost judecat și condamnat (în calitate de autor al infracțiunii) într-un proces separat, în procedură simplificată. Apoi, acesta a compărut în calitate de martor în procesul reclamantilor, care s-a încheiat prin condamnarea lor (primul reclamant în calitate de organizator al infracțiunii, iar al doilea – complice) [42].

În opinia Curții Europene, era incontestabil că toate constatările de fapt și de drept stabilite în procedurile întreprinse împotriva lui X fuseseră relevante în mod direct pentru cazul reclamantilor. În asemenea circumstanțe, trebuiau să existe garanții care să asigure faptul că măsurile procedurale și deciziile luate în procedurile întreprinse împotriva lui X nu aduc atingere caracterului echitabil al procesului reclamantilor, în special pentru că reclamantii erau excluși, din punct de vedere juridic, de la orice formă de participare în procesul lui X [43].

În particular, Curtea de la Strasbourg a notat că instanța care l-a judecat pe X și-a formulat hotărârea de o manieră care nu lăsa niciun dubiu cu privire la identitățile reclamantilor sau cu privire la implicarea lor în comiterea infracțiunii și și-a exprimat constatările de fapt și opinia în termeni prejudiciabili [44].

Totodată, deși instanța care a judecat cazul reclamantilor era obligat să-și bazeze evaluarea exclusiv pe materialele și declarațiile prezentate în cadrul procesului din fața acesteia, Curtea Europeană a considerat că riscul adoptării de hotărâri contradictorii fusese un factor care a descurajat judecătorii să afle adevărul și le-a diminuat capacitatea de administrare a justiției, provocând astfel daune ireparabile pentru independența, imparțialitatea și posibilitatea lor de a asigura un proces corect [45].

Mai mult, potrivit Curții Europene, disjungerea cazurilor și condamnarea lui X prin utilizarea unui acord și a procedurii accelerate i-a compromis acestuia calitățile de martor în cazul reclamantilor, de vreme ce fusese obligat să repete declarațiile pe care le-a dat în calitate de acuzat,

altfel existând riscul ca hotărârea adoptată în baza acordului pe care îl consimțise să fie anulată [46].

În aceste condiții, Curtea Europeană a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil.

Bazându-se pe raționamentele din cazul *Navalnyy și Ofitserov v. Rusia*, un avocat a ridicat o excepție de neconstituționalitate [47] și a contestat existența în lista probelor înaintată de către procuror a declarațiilor unor persoane coacuzate, dar care au fost condamnate în procedura simplificată prevăzută de art. 364¹ din Codul de procedură penală (judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală).

Curtea Constituțională a reiterat că în Decizia sa nr. 40 din 8 mai 2018, ea a menționat că declarațiile acestor persoane nu pot avea o valoare probantă prestabilită, ele trebuind apreciate în coroborare cu alte probe [48].

Acceași constatare se regăsește și în jurisprudența altor Curți Constituționale. De exemplu, în Hotărârea Tribunalului Constituțional al Spaniei nr. 111/2011 din 4 iulie 2011 s-a notat că, având în vedere că orice condamnare trebuie să se bazeze pe probe suficiente, care să înlăture orice dubiu despre nevinovăția persoanei, judecătorii ar trebui să pună declarațiile persoanelor coacuzate în cadrul unor proceduri accelerate la baza sentinței numai în coroborare cu alte probe [49].

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a remarcat că aceleași raționamente au fost confirmate și de către Curtea Europeană în cauza *Navalnyy și Ofitserov v. Rusia* din 23 februarie 2016. Astfel, la § 105 din hotărâre, Curtea Europeană a menționat că probele admise într-o procedură accelerată nu pot fi transpuse într-un alt set de proceduri penale, fără ca admisibilitatea și credibilitatea lor să fie examinată și validată în cadrul celuilalt proces, în mod contradictoriu, ca toate celelalte probe [50].

Curtea Constituțională a mai observat că, deși autorul excepției face trimitere în motivarea sesizării la cauza *Navalnyy și Ofitserov v. Rusia*, nimic din hotărârea menționată nu denotă faptul că statele au obligația să instituie proceduri speciale de admisibilitate a probei cu martori. În această cauză, Curtea Europeană a constatat că procedurile penale împotriva reclamantilor, privite ca întreg, au constituit o încălcare a dreptului la un proces echitabil, inclusiv pentru că constatările de fapt din cadrul unor proceduri accelerate în privința unor coacuzări au fost preluate în cauza reclamantilor fără a fi examinate în mod minuțios [51].

Curtea Constituțională a notat că în situația în care în cauza penală disjunctă vor fi citate pentru a depune declarații persoanele care au fost judecate în procedura simplificată, instanța de judecată are obligația să res-

pecte prezumția de nevinovăție și să pronunțe o sentință de condamnare numai în situația în care vinovăția este stabilită dincolo de orice îndoială rezonabilă. Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției de o manieră aptă să înlăture orice dubiu [52].

Așadar, Curtea Constituțională a Republicii Moldova nu a constatat vreo problemă de constituționalitate în acest context. Desigur, instanțelor de judecată le revine sarcina să interpreteze și să aplice normele relevante, astfel încât să nu se încalce dreptul la un proces echitabil.

Mucha v. Slovacia este un caz recent în care s-a pus și problema imparțialității instanței de judecată care a judecat participanții la infracțiune [53]. În acest caz, s-a constatat că reclamantul făcea partea dintru-un grup criminal organizat. Membrilor acestui grup criminal li se imputa comiterea mai multor infracțiuni violente. Reclamantul nu a recunoscut vinovăția în comiterea infracțiunilor imputate. În schimb, opt membri ai grupului criminal au recunoscut vinovăția și au solicitat examinarea cazului în procedură simplificată. În privința acestor persoane cazul a fost disjuns într-un proces separat. Atât cauza penală în privința reclamantului, cât și cauza penală ce îi viza pe coparticipanții săi au fost judecate de unul și același judecător.

De principiu, în accepția Curții Europene, simplul fapt că un judecător a judecat deja un coinculpat în cadrul unor proceduri penale separate nu este suficient în sine pentru a pune la îndoială imparțialitatea judecătorului respectiv într-o cauză ulterioară. Totuși, o problemă cu privire la imparțialitatea judecătorului apare atunci când hotărârea anterioară conține deja o apreciere detaliată a rolului persoanei judecate ulterior în comiterea infracțiunii de mai multe persoane. Astfel de elemente pot fi considerate ca prejudiciind chestiunea vinovăției persoanei judecate în cadrul procedurilor ulterioare și, prin urmare, pot conduce la îndoieli justificate, în mod obiectiv, că instanța de judecată are o viziune preconcepută cu privire la fondul cazului chiar la începutul procesului său [54].

Raportând această concepție la circumstanțele cazului, Curtea de la Strasbourg a reținut că hotărârile de condamnare a coautorilor infracțiunii s-au referit la reclamant numai prin inițialele sale și la un pseudonim. Cu toate acestea, este evident că instanța de fond cunoștea identitatea sa. Mai mult, și mai important (deoarece descrierea faptică precisă a propriilor acțiuni prejudiciabile ale reclamantului este identică cu cea a coautorilor săi), nu poate exista nicio îndoială că participarea sa la faptele lor penale

a fost definită în mod specific și individual în hotărârea anterioară [55]. Formulările din hotărârile judecătorești împotriva coautorilor reclamantului au lezat dreptului reclamantului de a fi prezumat nevinovat până la probarea vinovăției și eludează principiul imparțialității instanței de judecată [56]. În consecință, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 6 din CEDO.

Probabil, dacă cazul disjuns ar fi fost judecat de un alt judecător, nu s-ar fi pus vreo problemă din perspectiva imparțialității instanței de judecată. Cu privire la particularitățile răspunderii membrilor grupului criminal, reținem că indiferent de rolul executat, toți membrii grupului criminal răspund penal în calitate de coautori.

Un alt caz relevant pentru studiul întreprins îl reprezintă *Kuchta v. Polonia*. În fapt, în 2006, mai multe persoane, inclusiv reclamantul, au fost condamnate penal pentru cumpărarea, în mod fraudulos, de telefoane mobile la tarife preferențiale. Vinovăția lor a fost stabilită în special în baza declarațiilor acuzatului principal, P.N., agent comercial în domeniul telefoniei, care a declarat în fața poliției că a organizat fraudă de o manieră similară pentru toți coacuzatii și care a menționat că toți erau conștienți de neregulile din contractele lor. Lui P.N. i s-a permis, la cerere, să nu compară la proces. În consecință, declarațiile sale au fost citite, pur și simplu, celor prezenți, fără ca ceilalți acuzați să-i poată adresa vreo întrebare [57].

În drept, cazul a fost judecat prin prisma art. 6 §§ 1 și 3 lit. d) din Convenție (care garantează dreptul acuzatului să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării). Cu titlu preliminar, Curtea Europeană a considerat că principiile dezvoltate cu privire la utilizarea declarațiilor făcute de un martor absent sunt aplicabile, *per analogiam*, în cazul depozițiilor unui coacuzat absent [58].

De asemenea, s-a precizat că acest caz este diferit de cauza *Riahi v. Belgia* [59], unde martorul absent a fost audiat întâi de către poliție, iar apoi de către judecătorul de instrucție: aici, coacuzatul absent a fost audiat doar de către poliție și niciodată de către un procuror sau un judecător [60].

Astfel, la caz, Curtea Europeană a reținut că instanțele naționale au considerat că audierea autorului declarațiilor în discuție la proces nu fusese indispensabilă pentru stabilirea adevărului. Este adevărat că el avea statutul de acuzat și că a făcut uz de drepturile sale garantate de Codul de procedură penală al Poloniei. Chiar și presupunând că a fost citat la proces, el își putea exercita la fel de bine dreptul la tăcere. În aceste circumstanțe,

prezența sa la proces nu ar fi garantat posibilitatea de obținere a unor informații suplimentare de la acesta [61].

Totuși, nu au fost precizate motivele instanțelor interne: nici dacă declarațiile în discuție au fost considerate determinante; nici dacă instanțele au examinat în profunzime problema consecințelor absenței lui P.N. pentru stabilirea adevărului și pe cea a garanțiilor adecvate pentru contrabalansarea inconvenientelor pentru apărarea reclamantului [62].

Cu privire la ponderea declarațiilor contestate pentru condamnare, Curtea Europeană a observat că instanțele naționale (ale Poloniei) au menționat că s-au bazat pe ansamblul probelor dosarului, analizate ca întreg. Totuși, în viziunea Curții, nu poate fi negat faptul că declarațiile lui P.N. au jucat un rol determinant pentru condamnarea reclamantului. Într-adevăr, demonstrarea realității infracțiunii imputate reclamantului și a celei a gradului de vinovăție a sa impunea ca judecătorii să stabilească existența intenției lui infracționale și a conștientizării caracterului ilicit al presupuselor fapte. Însă declarațiile date de ceilalți coacuzati cu privire la acest aspect nu erau univoce: nu era clar dacă toți acuzații au acționat în mod conștient și cu aceeași intenție infracțională. Singurul martor ocular al presupuselor fapte, P.N., era singura persoană care putea elucida aceste controverse. Niciun alt element de probă reținut de instanțele naționale nu putea rezolva mai bine problema intenției infracționale a reclamantului: ele sprijineau doar declarațiile în discuție [63].

Cu privire la existența de garanții procedurale compensatorii, Curtea Europeană a remarcat că nici judecătorii, nici reclamantul nu l-au putut studia pe P.N. în timpul audierii sale, în vederea aprecierii credibilității lui. În mod evident, instanțele i-au apreciat credibilitatea în baza altor probe disponibile. Totuși, nimic din actele dosarului nu stabilește faptul că i-a fost acordată o importanță mai redusă din cauza imposibilității desfășurării unei contra-audieri, sau din cauza faptului că nu l-au văzut ori nu l-au audiat. Însă oricât de riguroasă ar fi, examinarea efectuată de către un judecător de fond constituie un instrument de control imperfect al credibilității unei declarații, în măsura în care nu permite să se dispună de elementele care apar într-o confruntare din cadrul unei ședințe publice, între acuzat și acuzatorul său [64].

Cu privire la faptul că dispozițiile relevante ale Codului de procedură penală al Poloniei îi acordau lui P.N. drepturi speciale, inclusiv dreptul de a refuza să dea declarații sau să răspundă la anumite întrebări fără vreo explicație, această circumstanță este importantă cu siguranță pentru aprecierea caracterului echitabil general al procedurii, însă nu este decisivă. În opinia Curții de la Strasbourg, posibilitatea de contestare a declarației în

discuție prin furnizarea de probe sau prin citarea de martori nu era aptă să compenseze faptul că reclamantului nu i s-a oferit la nicio etapă a procedurilor posibilitatea de a testa sinceritatea și credibilitatea martorului prin intermediul unei contra-audieri. Faptul că reclamantul nu a prezentat o cerere în acest sens în timpul procesului din primă instanță nu a afectat constatarea, pentru că, la această etapă, el nu era asistat de niciun profesionist. Pe scurt, reclamantul nu a avut o posibilitate suficientă și adecvată de a contesta declarațiile care constituiau proba decisivă pentru condamnarea sa [65].

Din aceste motive, Curtea Europeană a constatat încălcarea art. 6 §§ 1 și 3 lit. d) din Convenție.

Așadar, condamnarea în baza declarațiilor unui coacuzat, fără posibilitatea audierii acestuia, poate constitui, în anumite circumstanțe, o încălcare a dreptului la un proces echitabil.

Această concluzie a fost valorificată de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Decizia nr. 14 din 29 ianuarie 2019, în care s-a conchis că instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia dacă persoanele condamnate ar trebui chemate pentru a fi audiate în cauza penală disjunctă și ponderea eventualelor declarații, precum și credibilitatea acestora. Totodată, Curtea Constituțională a constatat că persoana condamnată în rezultatul examinării cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală nu cade sub incidența art. 90 alin. (3) pct. 8) din Codul de procedură penală (conform căroră „nu pot fi citați și ascultați ca martori: persoana față de care există anumite probe că a săvârșit infracțiunea ce se investighează” [66]) [67].

Condamnare autorului infracțiunii bazată într-o măsură decisivă pe declarațiile complicei sale ca urmare a încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției, fără o examinare corespunzătoare a acestuia, a reprezentat în optica Curții Europene un motiv pentru constatarea încălcării dreptului la un proces echitabil în cazul *Adamčo v. Slovacia* [68].

În speță, reclamantul a fost condamnat pentru comiterea unui omor (în privința lui K), în contextul crimei organizate, după ce complicele său și-a schimbat declarațiile. Complicele a fost judecat într-o cauză disjunctă și a beneficiat de mai multe „avantaje”, care ar fi condus la impunitatea acestuia, după cum urmează:

Înainte de condamnarea reclamantului, complicele său, M., (i) a fost acuzat de uciderea lui O. și deținut preventiv pentru această acuzație, dar a fost eliberat din detenție și ancheta în privința acestei acuzații a fost închisă, după ce și-a schimbat versiunea despre evenimente pentru a-l

incrimina pe reclamant, și (ii) înaintarea acuzațiilor împotriva lui M. pentru complicitatea cu reclamantul la omorul lui K. a fost suspendată temporar.

După condamnarea reclamantului: (i) M. a fost cercetat pentru sperjur, însă decizia privind deschiderea anchetei a fost casată, și (ii) M. a fost acuzat, oficial, de omorul lui K, iar urmărirea penală pentru acest omor a fost încetată cu caracter definitiv.

În opinia Curții de la Strasbourg, avantajele obținute de complice depășea simpla reducere a pedepsei sau un beneficiu economic și, practic, a însemnat o impunitate pentru comiterea unui omor. Evident, acest fapt este inadmisibil.

Și de data aceasta, raționamentele din cazul *Adamčo v. Slovacia* sunt relevante, în modul corespunzător, și pentru Republica Moldova.

Concluzii

Șirul cauzelor în care se pune problema respectării drepturilor fundamentale ale participanților la infracțiuni este lung. Totuși, în urma studiului efectuat pot fi redate următoarele *concluzii*:

1) tragerea la răspundere penală a participanților la infracțiune după reunificarea a două state supuse unor sisteme de drept diferite, nu reclamă vreo problemă din perspectiva art. 7 al Convenției. În acest context, este relevant să se dea eficiență principiului *lex mitior*;

2) lipsa trimiterilor la normelor care reglementează răspunderea participanților la infracțiune, alții decât autorii infracțiunii, poate conduce la încălcarea principiului legalității incriminării și pedepsei penale;

3) persoanele care nu au calitatea specială cerută de norma de incriminare, însă care au participat la comiterea infracțiunii, pot fi trași la răspundere penală în calitate de complici sau instigatori la o infracțiune cu subiect special;

4) principiile dezvoltate în jurisprudența Curții Europene cu privire la utilizarea declarațiilor făcute de un martor absent sunt aplicabile, *per analogiam*, în cazul depozițiilor unui coparticipant la infracțiune absent;

5) în ipoteza în care atât cauza penală în privința unui coparticipant la infracțiune care a recunoscut vinovăția, cât și cauza penală în privința altor coparticipanți la infracțiune sunt judecate de unul și același judecător poate antama o problemă din perspectiva art. 6 din Convenție;

6) condamnare autorului infracțiunii bazată într-o măsură decisivă pe declarațiile complicei lui său ca urmare a încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției, fără o examinare corespunzătoare a acestuia, sfidează dreptul la un proces echitabil.

Referințe:

1. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], Applications nos. 34044/96, 35532/97 and 44801/98, Judgment of 22 March 2001. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59353>
2. Case of *K.-H. W. v. Germany* [GC], Application no. 37201/97, Judgment of 22 March 2001. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59352>
3. ARNOLD, J., KARSTEN, N., KREIKER, H. *The German Border Guard Cases before the European Court of Human Rights*. În: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2003, vol. 11/1, pp. 67-92; GEIGER, R. *The German Border Guard Cases and International Human Rights*. În: European Journal of International Law, 1998, vol. 9, pp. 540-549; QUINT, P.E. *Judging the Past: The Prosecution of East German Border Guards and the GDR Chain of Command*. În: The Review of Politics, 1999, vol. 61, iss. 2, pp. 303-330; QUINT, P.E. *The Border Guard Trials and the East German Past – Seven Arguments*. În: The American Journal of Comparative Law, 2000, vol. 48, no. 4, pp. 541-572; MILLER, R. *Rejecting Radbruch: The European Court of Human Rights and the Crimes of the East German Leadership*. În: Leiden Journal of International Law, 2001, vol. 14, iss. 3, p. 653-663; GOODMAN, M. *After the Wall: The Legal Ramifications of the East German Border Guard Trials in Unified Germany*. În: Cornell International Law Journal, 1996, vol. 29, iss. 3, pp. 728-765; FIJALKOWSKI, A. *Retrospective Justice: Post-Communist Germany and Poland in Comparative Perspective*. În: Fijalkowski A. and Grosescu R. (eds.). *Transitional Criminal Justice in Post-Dictatorial and Post-Conflict Societies*. Intersentia, 2015, pp. 21-46.
4. OXMAN, B.H., RUDOLF, B. *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany and K.-H W. v. Germany*. În: American Journal of International Law, 2001, vol. 95, iss. 4, p. 904-910.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 50; Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 45.
9. *Ibidem*, § 51-52; § 46-47.
10. *Ibidem*, § 53-55; § 48-50.
11. *Ibidem*, § 61-63; § 56-58.

12. *Ibidem*, § 68; § 63.
13. *Ibidem*, § 71; § 66.
14. *Ibidem*, § 72-73; § 67.
15. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 74-76.
16. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 77-78; Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 68-69.
17. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 78.
18. Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 71.
19. *Ibidem*, § 73-74.
20. *Ibidem*, § 75.
21. *Ibidem*, § 76-81.
22. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 79; Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 82.
23. *Ibidem*, § 80-81; § 83-84.
24. *Ibidem*, § 82-83; § 85-86.
25. *Ibidem*, § 84; § 87.
26. *Ibidem*, § 85; § 88.
27. *Ibidem*, § 86-88; § 89-90.
28. *Ibidem*, § 89; § 91.
29. *Ibidem*, § 90-91; § 92-93.
30. *Ibidem*, § 92-97; § 94-99.
31. *Ibidem*, § 98-99; § 100.
32. *Ibidem*, § 102-104; § 102-103.
33. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 79.
34. Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 103.
35. Case of *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, § 105-106; Case of *K.-H. W. v. Germany*, § 105-106.
36. *Ibidem*, § 107-108; § 113-114.
37. *Ibidem*, § 110-114; § 116-120.
38. Gustav Radbruch (1878-1949), jurist german, care a tratat problema nedreptății legilor naziste. El a formulat principiul, cunoscut și sub denumirea de „formula lui Radbruch” (*Radbruch’sche Formel*), conform căruia dreptul pozitiv trebuie considerat contrar justiției acolo unde contradicția dintre o lege și dreptate este atât de intolerabilă încât prima trebuie să fie considerată contrară ultimei. Pe scurt, Radbruch a repudiat teoria pozitivismului juridic și a subliniat imperativul conformității legilor cu drepturile fundamentale ale omului. Potrivit lui Radbruch, judecătorii naziști care susțineau că și-ar fi riscat propriile vieți dacă ar fi declarat nedrepte legile național-socialiste, adoptaseră o „apărare dureroasă”. Din

- perspectiva lui Radbruch, „ethos-ul judecătorului trebuie orientat spre dreptate cu orice preț, chiar cu prețul vieții sale”. A se vedea: Bix B.H. *Radbruch's formula and conceptual analysis*. În: *The American Journal of Jurisprudence*, 2011, vol. 56, pp. 47-57.
39. RADBUC, G. *Injustiția legală și dreptul supralegal*. În: Dorneanu V. și Poalelungi M. (coord.). *Preeminența dreptului și controlul de constituționalitate între tradiție și modernitate*. Hamangiu: București, 2018, p. 200.
 40. Case of *Sinan Çetinkaya and Agyar Çetinkaya v. Turkey*, Applications nos. 74536/10 and 75462/10, Judgment of 24 May 2022. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217387>
 41. *Ibidem*, § 43.
 42. Case of *Navalnyy and Ofitserov v. Russia*, Applications nos. 46632/13 and 28671/14, Judgment of 23 February 2016, §§ 7-75. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161060>
 43. *Ibidem*, § 102.
 44. *Ibidem*, § 103.
 45. *Ibidem*, § 108.
 46. *Ibidem*, § 109.
 47. A se vedea § 31 din Decizia Curții Constituționale nr. 78 din 9 iulie 2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 90g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 90 și 95 din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 424-429/161.
 48. *Ibidem*, § 32.
 49. *Ibidem*, § 33.
 50. *Ibidem*, § 34.
 51. *Ibidem*, § 35.
 52. *Ibidem*, § 36.
 53. Case of *Mucha v. Slovakia*, Application no. 63703/19, Judgment of 25 November 2021. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-213853>
 54. *Ibidem*, § 49.
 55. *Ibidem*, § 62.
 56. *Ibidem*, § 66.
 57. *Affaire Kuchta c. Pologne*, Requête no. 58683/08, Arrêt, 23 janvier 2018, §§ 6-20. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180220>
 58. *Ibidem*, § 44.
 59. *Affaire Riahi c. Belgique*, Requête no. 65400/10, Arrêt, 14 juin

2016. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163664>
60. *Affaire Kuchta c. Pologne*, § 54.
61. *Ibidem*, § 51.
62. *Ibidem*, § 52.
63. *Ibidem*, § 56-57.
64. *Ibidem*, § 62.
65. *Ibidem*, § 68-70.
66. Rațiunea interdicției de la art. 90 alin. (3) pct. 8) din Codul de procedură penală („nu pot fi citați și ascultați ca martori: persoana față de care există anumite probe că a săvârșit infracțiunea ce se investighează”) constă în asigurarea efectivă a garanțiilor de care beneficiază persoana în privința căreia organul de urmărire penală deține anumite probe că ar fi comis o infracțiune, i.e. dreptul de a fi asistat de un apărător, dreptul de a nu se autoincrimina și dreptul la tăcere. În acest sens, persoanele avute în vedere de art. 90 alin. (3) pct. 8) din Codul de procedură penală – persoanele „acuzate de comiterea unei infracțiuni”, în sensul art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – trebuie să fie informate despre drepturile lor. A se vedea § 20 din Decizia Curții Constituționale nr. 14 din 29 ianuarie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 90 alin. (3) pct. 8) din Codul de procedură penală (interdicția audierii în calitate de martor a unei persoane acuzate că ar fi comis o infracțiune). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 171-177/96.
67. A se vedea § 27-28 din Decizia Curții Constituționale nr. 14 din 29 ianuarie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 90 alin. (3) pct. 8) din Codul de procedură penală (interdicția audierii în calitate de martor a unei persoane acuzate că ar fi comis o infracțiune). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 171-177/96.
68. *Case of Adamčo v. Slovakia*, Application no. 45084/14, Judgment of 12 November 2019. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198389>

RĂSPUNDEREA PENALĂ COLECTIVĂ ÎN STATUL „INFRACTOR”

Av. Andrei PÂNTEA,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID ID: 0000-002-4865-421X

Summary. *If nation-states exist to provide a decentralized method of delivering (public) political goods to people living within designated parameters (borders) then, in many nations lack capacities to perform even basic functions, such as security, policing, regulation or to provide basic goods and services. Previously, for such states different names were chosen, such as kleptocracy, parallel state, criminal state, mafia state, deep state, failed state, kakistocracy, racketeering state, and others. In such states, the capture of the public institutions and ultimately the state capture is a matter of time. For these reasons, we argue that appropriate instruments are needed, such as RICO laws in the United States, because without improvements to the criminal law it is difficult to punish those who have or attempted to “capture the state”.*

Keywords: *stat, racket, infractor, criminal, RICO.*

Provocările de securitate, de dezvoltare și „eșuarea statului” au fost în mod obișnuit legate de la crearea conceptului în anii 1990 [1]. Dacă statele-națiuni există pentru a oferi o metodă descentralizată de livrare a bunurilor politice (publice) persoanelor care trăiesc în parametri (granițe) desemnați [2] atunci, în multe națiuni astăzi, statul are o capacitate redusă de a îndeplini chiar și funcții de bază, cum ar fi securitatea, poliția, reglementarea sau furnizarea de servicii de bază [3]. În timp ce actorii informali pot furniza securitate și bunuri contribuind astfel la dezvoltare, trebuie subliniat că acțiunile lor se bazează pe calcule cost-beneficiu [1], care îmbracă forma unei deteriorări constante economice, politice, sociale și culturale și conduc inevitabil la o capturare în ultimă instanță a forței coercitive, dar și a altor funcții ale statului contemporan.

Anterior, au fost expuse diferite calificative mai mult sau mai puțin științifice care desemnează o asemenea ipoteză, precum ar fi cleptocrația, statul paralel, statul infractor, statul mafie, „deep state”, statul eșuat, kakistocrație, statul racket [4], precum și altele.

Pentru exemplificare, în sens științific, termenii de „stat fragil” sau „stat slab” se caracterizează printr-o capacitate și legitimitate redusă, lăsând cetățenii vulnerabili la o serie de șocuri. Pe de altă parte, un stat eșuat este un organism politic care s-a dezintegrat până la un punct în care condițiile și responsabilitățile de bază ale unui guvern suveran nu mai funcționează corespunzător.

Așadar, organizația Fondul pentru Pace caracterizează un stat eșuat prin următoarele caracteristici:

- pierderea controlului asupra teritoriului său sau a monopolului asupra utilizării legitime a forței fizice;
- erodarea autorității legitime de a lua decizii colective;
- incapacitatea de a presta servicii publice;
- incapacitatea de a interacționa cu alte state ca membru cu drepturi depline al comunității internaționale.

În sens peiorativ, ulterior captând și un conținut științific, prin „republică bananieră” se înțelege acea țară care are o economie a capitalismului de stat, fiind operată ca o întreprindere comercială privată pentru profitul exclusiv al clasei conducătoare. Literatura științifică apreciază că o astfel de exploatare este posibilă prin coluziune între stat și monopolurile economice favorizate, în care profitul, obținut din exploatarea privată a terenurilor publice, este proprietate privată, în timp ce datoriile contractate sunt în sarcina financiară a trezoreriei publice.

În lucrarea „Looking Like a State: Techniques of Persistent Failure in State Capability for Implementation” [5, p.3], autorii Pritchett, Woolcock și Andrews au analizat eșecul sistematic al dezvoltării statelor eșuate. Ei au definit „capacitatea administrativă a statului de implementare” drept aspectul cheie al dezvoltării statului și au descoperit mecanisme prin care statele eșuate se poticneau indiferent de decenii de practici de dezvoltare încercate, miliarde de dolari cheltuite și presupusul „progres” s-au lăudat. Aceste țări au adoptat următoarele tehnici care au dus la subminarea acesteia:

- mimarea izomorfică sistemic — deghizarea disfuncției stărilor prin simpla imitare a apariției stărilor funcționale;
- portanță prematură — stările de capacitate limitată fiind suprasolicitate cu „așteptări nerealiste”.

Având în vedere faptul că multe dintre aceste entități ar avea probabil nevoie de secole de dezvoltare progresivă pentru a atinge capacitățile statelor dezvoltate, autorii sugerează câteva remedii precum crearea de „instituții specifice contextului”, promovarea „procesului de reformă pro-

gresivă” și stabilirea „așteptărilor realiste”, în vederea atingerii obiectivelor de dezvoltare substanțială și durabilă.

Pe de altă parte, în lucrarea „A Criminal State: Understanding and countering institutionalized corruption and violence in the Democratic Republic of Congo”, autorul Sasha Lezhnev a identificat șapte „stâlpi” ai cleptocrației violente pentru Republica Congo, care pentru majoritatea statelor lumii dimpotrivă, nu este un stat eșuat [6], după cum urmează:

- Lăsați forțele de securitate să se plătească singure. Mobutu a spus: „Ai arme, nu ai nevoie de salariu”. Pentru a preveni răsturnarea prin forță, regimul permite comandanților armatei să devină bogați prin exploatarea resurselor și a cetățenilor, alimentând astfel ciclurile de conflict;
- Rămâneți la putere sau, eventual, pierdeți totul. Părăsirea funcției poate însemna că elitele legate de regim își pierd câștigurile nedorite și imunitatea de la urmărire penală. Mișcările pro-democrație sunt astfel reprimate, adesea violent, deoarece reprezintă amenințări la adresa sistemului corupt;
- Asigurați-vă că există puțină responsabilitate sau deloc pentru elitele legate de regim. Impunitatea este lipiciul care ține sistemul împreună. Sistemele judiciare vizează oponenții regimului sau personalitățile de nivel scăzut, nu autorii de corupție sau încălcări ale drepturilor omului la nivel înalt;
- Creați structuri de stat paralele și cooptați grupuri rebele pentru a slăbi amenințările politice. Lanțuri de comandă paralele sunt create pentru a asigura loialitatea; rebelii sunt aduși în armată fără verificare sau integrare reală. Armata umflată comite apoi abuzuri și colaborează cu grupuri armate;
- Asigurați-vă că oficialii la nivel înalt beneficiază de corupție. Dacă este numit într-un post militar sau într-un birou guvernamental, se așteaptă ca oficialul să treacă plățile în sus. Acest sistem, „de raportare”, a determinat povara fiscală reală pentru cetățenii congolezi la aproximativ 55 la sută;
- Profitați personal de pe urma ofertelor de resurse naturale, cheltuiți mai puțin pentru servicii și deturnați reformele. Regimul primește mită de la anumiți străini pentru a vinde resurse la prețuri foarte mici, apoi străinii le deturnează pentru profituri mari, privând statul congolez de venituri masive. Reformele în materie de transparență, cum ar fi „Inițiativa pentru transparența în industriile extractive” (EITI) nu contribuie prea mult, dar principalele vehicule ale corupției – companiile de stat și partenerii lor străini

din societăți pe acțiuni – rămân opace. Guvernul cheltuiește în mod deliberat pentru serviciile publice, deoarece se concentrează pe patronaj;

- Derutați pe toată lumea creând incertitudine asupra politicilor pentru a crește corupția. Guvernul creează instituții care contrazic propriile legi sau politici, iar agențiile de stat își impun și colectează propriile taxe, ceea ce crește delapidările.

Secretarul general al Consiliului Europei Jagland Th. în 2015, în articolul „Bring Moldova back from the brink” și Parlamentul European a semnalat derapajele serioase anti-democratice în Republica Moldova, pentru ca deja în iunie 2019, Parlamentul Republicii Moldova, în temeiul art. 47, art. 121 din Legea nr. 797/1996 *pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului*, după caz, art. 2 din Constituție, aproba hotărârile cu nr. 39, 42 și 45, identificate prin denumirea generică *recunoașterea caracterului captiv al statului și condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat*.

Potrivit Hotărârii nr. 42/2019, Parlamentul Republicii Moldova *printre altele* recomandă tuturor cetățenilor Republicii Moldova să denunțe încălcările drepturilor lor legitime la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În același context, prin Hotărârea nr. 39/2019 Parlamentul Republicii Moldova constată și denunță *de asemenea*:

1) regimul oligarhic, condus de Vladimir Plahotniuc, care se face vinovat de controlul ilegal și anticonstituțional exercitat asupra Procuraturii Generale, sistemului judecătoresc, Centrului Național Anticorupție, Autorității Naționale de Integritate, Comisiei Electorale Centrale, Serviciului de Informații și Securitate, Băncii Naționale a Moldovei și asupra altor autorități care trebuie să funcționeze în mod autonom, independent de factorul politic, fiind monitorizate în mod democratic;

2) Partidul Democrat din Moldova, sub conducerea lui Vladimir Plahotniuc, care acționează permanent ca un partid de expresie totalitară, folosindu-se în mod ilegal de banul public în promovarea proiectelor proprii, de instituții, de funcții și pârgii represive pentru intimidarea și eliminarea oponenților politici și aplicând coruperea politică prin diverse mecanisme de șantaj și mituire;

3) corupția endemică – principalul pericol pentru libertatea, siguranța și bunăstarea Republicii Moldova și ale cetățenilor ei;

4) situația extrem de gravă în domeniul justiției, al garantării și protejării drepturilor omului și o profundă deteriorare a standardelor de bază la capitolul drepturi și libertăți civile, inclusiv prin tratamente degradante, tortură, deportări abuzive ale solicitanților de azil politic

Prin urmare, am semnalat că formele esențiale de manifestare ale fenomenului de racket la nivel de stat, și prin urmare infracțional se manifestă printre altele prin: tranzacționarea primitivă a funcțiilor de răspundere de primă importanță; remunerarea paralelă ilicită „instituționalizată”; proliferarea, protecția și favorizarea infractorilor; folosirea infrastructurii, capacităților logistice, informaționale și de altă natură în scop infracțional; înlăturarea obstacolelor și reglarea „afacerilor” infracționale dintre grupurile de infractori concurente prin aplicarea prerogativelor de putere publică; colectarea datoriilor și a plăților presupus datorate de către reprezentanții organelor de ocrotire a normelor de drept în interes propriu sau al terților; extorcarea mijloacelor financiare, serviciilor, bunurilor și oricăror alte avantaje; urmărirea penală a investitorilor; tăcerea și inacțiunea ca formă de manifestare a unei variațiuni de „omerta” corporatistă; colectarea informațiilor despre viața privată și vulnerabilitățile funcționarilor în scop de presiune și șantaj; intimidarea, marginalizarea sau persecutarea persoanelor integre în scopuri infracționale; activitate infracțională prin intermediul subdiviziunilor într-o relație pe verticală, fie într-o relație interdepartamentală, pe orizontală; promovarea în funcție a persoanelor în scop infracțional după „principii” de apartenență la asocieri; injustiție, în special demonstrativă, precum și impunitate; camuflarea prin „scurgeri de informații controlate” în sursele de informare în masă a unor informații neadevărate sau incomplete, în scopul de a discredita eforturile și autoritatea profesioniștilor integri; reflectarea tendențioasă a informațiilor în același scop; crearea de structuri paralele de stat pentru deservirea intereselor infracționale; obstrucționarea investigațiilor penale; exploatarea monopolurilor aparent „nobile” în scop infracțional; deturnarea reformelor și prejudicierea fondurilor publice; confuzie și incertitudine în politici, cadrul normativ, eludarea transparenței în procesul decizional; „legalizarea” faptelor infracționale și creare de vulnerabilități legislative; emiterea hotărârilor „ilegale” în fapt și care contravin raționamentelor juridice, pentru prejudicierea iremediabilă a procedurilor judiciare; procurarea legislației speciale, precum și alte fapte săvârșite sistematic, conturând în acest mod trăsăturile statului racket.

Pentru aceste motive, am semnalat că sunt necesare instrumente adecvate, precum ar fi legislația RICO penal în Statele Unite ale Americii, ori fără operarea modificărilor în legea penală este dificilă taxarea celor care au „capturat statul”.

Așadar, titlul 18 al Codului de legi al Statelor Unite ale Americii este dedicat crimelor și procedurii penale. Un loc aparte revine Capitolului

96, secțiunile §1961 – 1968, care reglementează domeniul organizațiilor influențate de corupție și racket. Aceste prevederi sunt cunoscute sub denumirea de actul RICO, adoptat în 1970 prin Legea privind controlul criminalității organizate, și succedă Capitolul 95 dedicat racket-ului. În secțiunea §1961 alin.(4) se definește noțiunea de „întreprindere” care include autentic orice persoană fizică, parteneriat, corporație, asociație sau altă persoană juridică și orice sindicat sau grup de persoane în fapt asociate, chiar dacă fără personalitate juridică. Prin tipar (model, practică – n.a.) de activitate de racket se înțelege oricare dintre actele materiale sau amenințare de săvârșire a două sau mai multe dintre cele peste 90 de infracțiuni cuprinse de secțiunea §1961 alin.(1) [4].

RICO a fost adoptat la 15 octombrie 1970 și codificat astfel încât, persoanele găsite vinovate de astfel de practici pot fi amendate cu până la 25.000 USD și condamnate la 20 de ani de închisoare pentru fiecare acuzație de racket.

Vom menționa două cazuri notorii din jurisprudența cu aplicarea legislației RICO. Astfel, aproximativ în anul 1984, întregul Departament de Poliție Key West, Florida, a fost declarat o întreprindere criminală, după o investigație îndelungată a Departamentului de Justiție. Mai mulți ofițeri din departament, inclusiv șeful adjunct al poliției Raymond Cassamayor, au fost arestați sub acuzația federală de racket pentru traficanții ilegali de cocaină.

De asemenea, foști judecători Michael Conahan și Mark Chiavarella din Pensilvania, au fost acuzați și condamnați potrivit legislației RICO după ce ar fi săvârșit evaziune fiscală, spălare de bani, fraudă și escrocherie, luând hotărâri pentru plasarea minorilor condamnați în principal pentru infracțiuni minore într-un centru privat de detenție preventivă, fiind implicați printre altele în primirea de plăți ilegale de la Robert Merikle, dezvoltatorul instituției private „PA Child Care”, dar de la procurorul Robert Powell, coproprietar al instituției.

Poate căpăta oare entitatea statală, sau o entitate publică a acestuia, calificativul de „infractor” ? În contextul celor expuse, în viziunea autorului, da, poate căpăta calitatea de „stat infractor”. Contează și percepția individului care are calitatea de „cetățean”, percepția juridică ale celor care îl înconjoară, atât în raport cu perspectivele sale de dezvoltare, cât și ale urmașilor săi, pentru generațiile viitoare, evident în coraport cu gradul de respectare a drepturilor și libertăților sale, per ansamblu.

Dacă o entitate publică a căpătat calificativul de „infractor”, atunci evident că trebuie taxată, inclusiv împreună cu cei care au reprezentat-o.

Acesta a-r fi un progres în legislație, care evident depinde de voința politică, de abordările conceptuale ale mediului juridic, etc., cu lărgirea orizontului în jurisprudența aplicativă, analiza consecințelor derapajelor intenționate ale celor care concurează la funcțiile publice și asumarea răspunderii în contextul reprezentării entităților publice.

Bineînțeles, optăm pentru modificarea art. 21 din Codul penal al Republicii Moldova care s-a dovedit că, în redacția actuală – învechită, protejează autoritatea publică pentru comiterea anumitor fapte infracționale, indiferent de gravitatea acestora, de parcă impactul infracțional al faptelor săvârșite de o autoritate publică ar fi mai mic decât cel al unei organizații criminale veritabile și care în mod evident poate și se identifică în mod deplin și fără putință de delimitare cu însuși autoritatea publică, lucru pe care l-am semnalat și în jurisdicțiile străine.

Este adevărat, că „statul” în calitate de entitate juridică și politică este produsul societății, și răspunderea poate fi în primul rând politică. Legislația, în redacția actuală nu permite o calificare juridico-penală a faptelor comise de autoritatea publică, și nu răspunde provocărilor problemelor din societate, și/sau de securitate națională, impunându-se o revizuire a cadrului normativ. În lipsa unor astfel de remedii, sunt aplicate acele instrumente care s-au dovedit a fi ineficiente, precum individualizarea pedepsei pentru persoanele fizice prin prisma asocierii la formele de participatie, simplă sau complexă, grup criminal organizat și organizația (asociația) criminală, calificarea faptelor în temeiul normelor de incriminare precum dezordinile în masă, actul terorist, traficul ilegal de droguri și/sau stupefiante, arme, persoane, organelor umane, corupere și abuz de putere, aresturi ilegale, subordonarea justiției, subordonarea entităților colective și utilizarea lor în scopuri criminale, aparent legale, altele.

În viziunea autorului, revizuirea cadrului normativ prin adoptarea unor noi instrumente legislative și depășirea clișeele de calificare nu doar prin înlăturarea limitărilor prevederilor art. 21 din Codul penal, dar și „desacralizarea” instituției răspunderii colective, va constitui un nou imbold în evitarea impunității, prevenirea și combaterea criminalității organizate în forme extreme, precum și eventual dezvoltarea doctrinei și jurisprudenței naționale.

Așa cum am observat cu alte ocazii, organizațiile corupte și/sau influențate de racket care se identifică cu autoritatea publică reprezintă un subiect actual, căruia nu i-a fost alocat suficient timp și atenție, nu a fost dezbătut și cercetat corespunzător, și prin urmare lasă în continuare spațiu pentru recidivare.

Referințe:

1. MORITZ, J., The Concept of “State Failure” and Contemporary Security and Development Challenges, King’s College London, 10.10.2013. [Accesat la 03.02.2022] Disponibil: www.e-ir.info
2. ROTBERG, R., Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators, 2003 [Accesat la 10.02.2022] Disponibil: www.https://brookings.edu/
3. PRINCHET, L., WOOLCOCK, M., ANDREWS, M., Looking Like a State: Techniques of Persistent Failure in State Capability for Implementation, Center for International Development at Harvard University, CID nr. 239, iunie 2012. [Accesat la 10.02.2022] Disponibil: www.hks.harvard.edu
4. PÂNTEA, A., PÂNTEA S., Statul Racket. Studiu Sociojudiciar. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria științe sociale, 2021, nr. 8, p. 88-94
5. PRINCHET, L., WOOLCOCK, M., ANDREWS, M., The Challenge of Building (Real) State Capability, Center for International Development at Harvard University, CID nr. 306, decembrie 2015. [Accesat la 10.02.2022]
6. LEZHNEV, S., A Criminal State: Understanding and countering institutionalized corruption and violence in the Democratic Republic of Congo, 27.10.2016, [Accesat la 15.01.2022] Disponibil: enoughproject.org

ASPECTE ALE PARTICIPAȚIEI PENALE ÎN CAZUL ÎMBOGĂȚIRII ILICITE: PERSPECTIVE TEORETICO-PRACTICE

Petru VÎRLAN,
*master în drept, lector universitar,
Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
Director adjunct al Agenției
de Administrare a Instanțelor Judecătorești
ORCID ID: 0000-0001-9416-1427*

Summary. *The commission of a criminal act by a person inevitably constitutes a loss, a damage caused to the whole society. The commission of a crime by a group of people associated with clandestine purposes, presents in itself an increased means of danger, which when carried out causes negative consequences, and which sometimes, unfortunately, cannot be remedied. If we are to make a connection between the crime we are analyzing, we obviously notice that with the commission of this crime, its special legal object is affected, namely the social relations regarding the good performance of the service activity in the public sphere.*

The crime of illicit enrichment was, is and will not lose its relevance in the context of the development of social, economic and political relations. Given the fact that in the composition of this crime we find a special subject, which refers to a person with a position of responsibility or by a public person, we consider it imperative to report on this fact, especially when the discussion is about the participation criminal from the perspective of this crime.

Keywords: *illicit enrichment, illicit goods; substantial overrun, means acquired, wealth declaration, politically exposed person.*

Cunoaștem cu toții că persoanele cu funcție publică, precum și alți demnitari de stat, lucrătorii organelor de drept, lista expresă pe care o regăsim în lege [1] sunt obligați să declare averea dobândită pe parcursul exercitării mandatului, cheltuielile și bunurile, fie acestea au fost dobândite, sau au fost înstrăinate. În acest sens omisiunea acestora de a declara bunurile dobândite precum și cele înstrăinate ridică întrebări față de averea declarată *de jure*, și cea pe care o deține *de facto* titularul declarației.

Nu în zadar prin instituirea acestei legi s-a dorit respectarea anumitor principii, unul fiind principiul transparenței, datorită căruia este accesibil oricărei persoane interesate să cunoască și să acceseze oricând acesta dorește. Un alt scop al acesteia este unul nobil, unul care tot parcurge o etapă îndelungată – combaterea corupției și respectarea integrității. Deoarece infracțiunea de îmbogățire ilicită este una conexasă infracțiunilor de corupție, incriminarea acestei fapte a avut scopul de lupta împotriva acestui fenomen, acesta constituind un mijloc oferit organului de urmărire penală, de a acționa conform legii împotriva unei îmbogățiri ilicite de către funcționari.

Cu toate că scopurile sus menționate sunt de natură să protejeze valorile sociale ocrotite de către legea penală și anume împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept [2] oricum există făptuitori care în activitatea sa găsesc așa numitele ”căi” de a ocoli prevederile legislației, ori de a păși peste principiile activității pe care o exercită fără vreo muștrare din punct de vedere moral și al conduitei sale etice după care se ghidează în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

Reamintim faptul că pentru existența participației, pe lângă legătura subiectivă, trebuie să existe o cooperare materială sau intelectuală a participanților, care constă în faptul că persoanele contribuie într-o formă sau alta la săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală [3]. Respectiv la săvârșirea infracțiunii *in concreto* de îmbogățire ilicită va fi necesar de a se stabili și existența acestei cooperări prin prisma probatoriului care este revenit sarcinei acuzatorului. Suntem de acord cu părerea că *potrivit regulii generale, normele de la art. 42 CP sunt invocate la calificare doar în ipoteza în care fapta infracțională este săvârșită în participație, adică – de două sau mai multe persoane (care posedă semnele subiectului infracțiunii) prin cooperare. În lipsa unei participații penale (chiar și în condițiile în care fapta este comisă de mai multe persoane concomitent sau succesiv, dar în lipsa unei cooperări), art. 42 CP devine inaplicabil* [5].

Atragem atenția asupra demonstrării de incriminare a acestei infracțiuni eventual asupra unei persoane, dacă să consultăm practica judiciară, de la implementarea acestei infracțiuni conform legii [4] avem doar o singură condamnare cu executare iar cealaltă – cu amendă [6].

De menționat este că în prim caz condamnarea există doar în prima instanță și sentința dată [7] a fost atacată la instanța superioară- Curtea

de Apel care este pendinte, în așa mod nu ne putem exprima decisiv pe acest caz atât timp cât sentința nu este definitivă și irevocabilă, de altfel opiniile anticipative ar putea prejudicia existența prezumției nevinovăției, prin care orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale [8].

Cu toate acestea, criticii incriminării îmbogățirii ilicite subliniază că introducerea în unele țări a acestei infracțiuni încalcă drepturile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul de a păstra tăcerea și dreptul de a nu se autoincrimina, care transferă în mod nejustificat sarcina probei de la organele de drept a legii către un persoană bănuită că a primit bunuri în mod ilicit, și se îndreaptă complet împotriva firului contrar principiului prezumției de nevinovăție.

Subsecvent, practica judiciară la acest aspect este pe departe de a fi des întâlnită, incriminarea acestei infracțiuni reprezintă în continuare o cale deloc ușoară, sarcina cărei îi revine urmării penale, și care ulterior este preluată de către instanțele judecătorești.

A *fortiori* practicile altor state demonstrează că nu există o uniformitate în atribuirea naturii infracțiunii îmbogățirii ilicite. Astfel, în timp ce Codul penal al Franței incriminează “nejustificarea resurselor corespunzătoare nivelului de trai sau nejustificarea originii bunului deținut”, iar Ucraina “obținerea de către un funcționar a unui beneficiu ilegal în proporții substanțiale”, atunci legislația penală a Lituaniei indică nemijlocit în componența de infracțiune “mărimea sumei” valorii bunurilor a cărei depășire, dacă nu poate fi justificată, constituie infracțiune [9]. Într-adevăr, doctoranzii se împart cu părerea precum că în practică prezenta normă este foarte greu de aplicat de la introducerea în Codul Penal a unei noi pedepse pentru îmbogățirea ilicită, procurorii recunosc că au rezerve în privința pornirii dosarelor penale în baza acestui articol [10]. Și mai multă dificultate apare în ipostaza incriminării acestei infracțiuni săvârșite în participație.

Participația simplă în cazul îmbogățirii ilicite

Din prevederile art. 44 din CP al RM reies unele condiții de existență a participației simple. Sub raportul laturii obiective, activitatea coautorilor trebuie să fie îndreptată împotriva aceluiași obiect juridic, adică să lezeze aceleași valori sociale ocrotite prin incriminarea faptei ca infracțiune. Spre exemplu, viața persoanei, în cazul infracțiunii de omor; sănătatea persoanei, în cazul vătămării integrității corporale sau

a sănătății ș.a. Este absolut necesar ca coautorii să săvârșească în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală. În legătură cu aceasta, contribuția coautorilor la comiterea faptei penale poate fi identică sau diferită, egală sau aproape egală, în același timp și loc ori nu, important este ca ele să se completeze într-o activitate unică. Cu alte cuvinte, pentru a fi în prezența unei participații simple, la caz îmbogățirii ilicite este necesar ca coautorii să lezeze obiectul juridic al acestei norme penale care îl protejează - buna exercitare a activității de serviciu în sfera publică. Doar în acest caz, cu probe pertinente, concludente care vor justifica apartenența făptuitorilor la acțiune or inacțiune vom putea fi în prezența unei participații simple.

Participația complexă în cazul îmbogățirii ilicite

Tragerea la răspundere și responsabilizarea persoanelor (în deosebi în participație) care ocupă funcții publice pentru acțiunile acestora este o problemă complexă care poate fi abordată prin intermediul unor strategii diverse. Instrumentele legale pentru abordarea “îmbogățirii ilicite” ar putea avea un impact politic deosebit de important asupra consolidării democrației, înțeleasă ca un sistem de autoguvernare colectivă, exercitată de popor prin intermediul reprezentanților săi aleși și al altor persoane care ocupă funcții publice.

Pentru existența participației complexe nu este absolut necesar ca să contribuie la săvârșirea infracțiunii toți acești participanți, ci este suficientă participarea, spre exemplu, a autorului și complicei, a autorului și instigatorului, a autorului și organizatorului, a autorului, instigatorului și complicei etc. Este posibilă oricare îmbinare a eforturilor acestora. În orice caz însă, obligatorie este participarea unuia sau mai multor autori. Nici organizarea, nici instigarea, nici complicitatea nu pot exista în afara autoratului, în timp ce acesta din urmă poate exista de sine stătător, fiindcă fapta prevăzută de legea penală poate fi săvârșită în mod nemijlocit fără să fie necesare alte contribuții [11].

A priori fiind în circumstanțele enunțate, singure de la sine acțiunile organizatorului, instigatorului sau complicei, care nu sunt legate de activitatea autorului, nu pricinuesc o daună nemijlocită obiectului de atențare, însă pericolul social pe care-l prezintă instigatorul constă în faptul că el provoacă acțiunile (inacțiunile) autorului și rezultatul infracțional, prin care se realizează intențiile criminale și inițiativele instigatorului, materializate prin autor sau împreună cu el. Astfel se exprimă și rolul organizatorului și cel al complicei, cu contribuția cărui autorul comite infracțiunea și atinge rezultatul infracțional.

De menționat este că chiar dacă infracțiunea de îmbogățire ilicită este una din cele care fac parte din infracțiuni de corupție, în Hotărîrea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție nr. 11 din 22.12.2014 nu definește aproape nimic referitor la acest subiect, cu excepția definirii de persoană publică, și a bunurilor. Ba mai mult, aceste definiții le putem regăsi bunăoară *primo* în art. 123 CP al RM, și *secundo* în legea nr. 308 din 2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului [12] sau în Convenția ONU împotriva corupției, în care prin bunuri se înțeleg *mijloace financiare, fonduri, venituri, orice categorie de valori (active) corporale sau incorporale, mobile sau imobile, tangibile sau intangibile, precum și acte sau alte instrumente juridice în orice formă, inclusiv în formă electronică ori digitală, care atestă un titlu ori un drept, inclusiv orice cotă (interes) cu privire la aceste valori (active)*. De altfel acest termen era prevăzut în legea anterioară din legea nr. 190 din 26.07.2007 care la momentul actual este abrogată, fiind substituită de legea anterior menționată.

Pe cale de consecință, alienăm concluziile în următoarele idei:

- Practica aplicării infracțiunii de îmbogățire ilicită este una dificilă, organul de urmărire penală este într-o deosebită dificultate atunci când întâmpină în exercitarea atribuțiilor sale acumularea unor probe care de natura sa, care ar convinge un observator obiectiv că s-a comis comiterea unei infracțiuni imputabile unei anumite ori anumitor persoane și că nu există alte fapte și/sau informații care înlătură caracterul penal al faptei ori dovedesc neimplicarea persoanei;
- Din perspectiva articolelor științifice publicate de către savanții în domeniu, precum și din spusele procurilor, dispoziția normei prevăzute la art. 330² CP al RM este una cu o formulare în așa mod, încât de la art.330² alin.(1) CP RM se are în vedere doar sporirea activului patrimonial al făptuitorului, nu și diminuarea pasivului patrimonial al acestuia;
- Recomandăm legiuitorului să fie expres specificat, în mod clar limitele potrivit cărora va putea fi posibilă aprecierea privind mărirea patrimoniului ca fiind una substanțială; în legile țărilor baltice este stipulată fixă mărimea sumei care, la caz depășește nejustificat și constituie infracțiune, fapt care ușurează încadrarea juridică a infracțiunii și activitatea organelor de drept.;
- *Per a contrario* cel, care comite una din faptele de îmbogățire ilicită, va răspunde și pentru fapta generatoare de venituri ilici-

te, pe care a săvârșit-o anterior. Dar, survine un impediment, nu putem ignora că aplicarea față de aceeași persoană a răspunderii pentru fapta generatoare de venituri ilicite și pentru una din cele de îmbogățire ilicită ar semnifica sancționarea ei pentru faptul că nu a preîntâmpinat realizarea acestui din urmă scop.

- Incriminarea de către legiuitor a unei infracțiuni de tip agravantă la art. 330² alin. (2) CP RM cu următorul conținut ”de două sau mai multe persoane” pentru a facilita calificarea acestei infracțiuni pentru organul de urmărire penală sau instanțelor judecătorești.

Referințe:

1. Legea nr. 133 din 17.06.2016 privind declararea averii și a intereselor personale publicată : 30.07.2016 în Monitorul Oficial Nr. 245-246 art. 513.
2. Cod nr. 985 din 18.04.2002 codul penal al republicii moldova* publicat : 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
3. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-penal/participatia-si-participantii/> (accesat 16.08.2022).
4. Legea nr. 326 din 23-12-2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative publicată : 25.02.2014 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art. 92.
5. COPEȚCHI, S. Încadrarea infracțiunilor săvârșite în participație:aspecte discutabile. Revista Institutului Național al Justiției nr. 4(55) / 2020 / ISSN 1857-2405.
6. <https://www.zdg.md/importante/dosarele-de-imbogaire-ilicita-doua-condamnari-zero-confiscari-i-zeci-de-bugetari-milionari-in-libertate-anchetai-in-baza-unei-legi-cu-multe-semne-de-intrebare/> (accesat 17.08.2022).
7. https://jan.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/361bfd6d-2fa6-4bfa-8b3b-b4701b36679b. (accesat la 17.08.2022).
8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
9. Hotărârea nr. 6 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită).
10. VÎRLAN, P. Îmbogățirea ilicită: aspecte teoretico-practice.” Conferința științifică națională cu participare internațională „Realități și perspective ale învățământului juridic național” din 1 și 2 octombrie 2019.

11. Comentariul Codului Penal al RM (Nr.985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale.
12. Legea nr. 308 din 22.12.2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului Publicat : 23.02.2018 în Monitorul Oficial Nr. 58-66 art. 133

PARTICULARITĂȚILE RĂSPUNDERII PENALE PENTRU CONSTITUIREA UNOR FORMAȚIUNI CRIMINALE ORGANIZATE ÎN LEGISLAȚIILE PENALE ALE STATELOR LUMII

Andrei CAZACICOV,

doctor în drept,

judecător în cadrul Judecătoriei Edineț

ORCID ID: 0000-0003-1117-1684

Summary. *The present paper is dedicated to the comparative study of the criminal legislation of other states, in order to elucidate the common and distinctive features of the criminal liability for the constitution of some organized criminal formations. The common features reinforce the conviction of the necessity to keep intact the constitutive signs of the crime provided in the domestic criminal legislation (art. 284 of the Criminal Code of the Republic of Moldova), and the differences offer possibilities to reflect on current needs and future opportunities in relation to this penal norm.*

Keywords: *criminal group, terrorist group, organized criminal group, criminal organization, terrorist organization, organized crime, comparative analysis.*

Introducere

Progresul continuu al speciei umane a vizat pretutindeni schimbul de experiență între oameni, comunități, state și civilizații. Astfel, obiectivul îmbunătățirii unei părți constitutive a cadrului normativ autohton nu poate fi realizat în lipsa unei analize comparative asupra legislațiilor penale ale altor state ale lumii.

Conform aserțiunii președintelui Curții de Justiție a Uniunii Europene, dl. Lenaerts Koen, „metoda dreptului comparat reprezintă un valoros instrument de interpretare, utilizat în vederea atingerii scopului interpretării uniforme a legii” [12, p.15].

Prin urmare, scoaterea în evidență a particularităților răspunderii penale pentru constituirea unor formațiuni criminale organizate în forma existentă în legislația altor state constituie un punct inițial și eficient de pornire în perfectarea normei penale statuate la art. 284 Cod penal al Republicii Moldova (Crearea sau conducerea unei organizații criminale).

Analiza circumstanțiată asupra răspunderii penale pentru formele complexe de organizare criminală ale statelor din toate sistemele de drept existente, de pe toate continentele populate ale lumii, prezintă o serie de criterii delimitative concise, frecvența răspândirii cărora denotă îndubitabil importanța trăsăturilor caracteristice normei penale concrete.

Metodele și materialele aplicate. În prezentul studiu au fost folosite pe larg metoda analizei, sintezei, statisticii, comparației. Materialele utilizate se rezumă la actele normative relevante și publicațiile științifice din domeniu.

Conținutul de bază

Infraacțiunea de crearea sau conducerea unei organizații criminale nu constituie o normă de drept prohibitivă ce este cunoscută tuturor legislațiilor penale, precum este cazul omorului sau furtului, iar formele de incriminare a acestei fapte infracționale variază semnificativ de la stat la stat, iar în unele cazuri fiind chiar fără de analog.

Astfel, în cadrul mai multor state ale lumii (România, Franța, Republica Federală Germania, Italia, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, India, Republica Populară Chineză, Republica Islamică Iran, Regatul Arabiei Saudite, Emiratele Arabe Unite etc.) nu se regăsesc norme de drept ce incriminează direct o astfel de faptă infracțională precum este constituirea unei organizații criminale, fiind instituită răspundere penală doar în raport cu grupările criminale organizate, indiferent de denumirea folosită: grupuri criminale, grupuri teroriste, grupuri mafioate, bande armate, bande criminale de stradă, asociații de răufăcători, gangsteri, conspirații sau întruniri ilegale cu caracter organizat de altă natură.

Cu titlu de exemplu, legislația penală franceză nu prevede răspundere penală concretizată și autonomă pentru forma de participare penală – organizația criminală, în înțelesul atribuit de legislația penală a Republicii Moldova. Cu toate acestea, alte forme de asociere sunt pedepsite fie izolat (grupările formate pentru pregătirea anumitor crime, delictes sau contravenții, sau, la general, a crimelor ori delictelor de o anumită gravitate, ca în cazul asociațiilor de răufăcători), fie în calitate de componente calificate de infraacțiuni, intervenind în calitate de circumstanțe agravante [7, p.13].

Potrivit autorilor C.L. Stăncilă. și C.G. Gîrleanu: „legătura strânsă dintre infraacțiunile cu caracter terorist și formele complexe de organizare a activității criminale se accentuează într-un mod îndubitabil. Relaționarea dintre organizațiile teroriste și cele criminale se realizează prin angrena-

rea nemijlocită a rețelelor teroriste în acțiuni conexe ale crimei organizate precum traficul de droguri, contrabanda cu arme, muniții, explozibili, substanțe interzise - de natură toxică sau radioactivă -, economia subterană, migrația ilegală etc.” [17, p.66].

Orientarea teroristă a organizației criminale sau a grupului criminal organizat condiționează agravarea răspunderii penale conform art. 284, alin. (2) C. pen. al Republicii Moldova [3].

Din cele 23 de state legislația penală a căroră a fost analizată, 73,91 % instituie răspunderea penală pentru activități ce vizează grupul/ asociația/ organizația teroristă. Spre exemplu, în Federația Rusă (art. 205.4 C. pen.) sau în R. Ucraina (art. 258-3 C. pen.) există răspundere penală separată pentru organizarea unui grup/ organizații/ comunități teroriste și participarea la aceasta.

Republica Moldova, însă, nu se regăsește în rândul acestor din urmă țări, iar noțiunea de „grup terorist” sau „organizație teroristă”, prevăzută în Legea cu privire la prevenirea și combaterea terorismului nr. 120 din 21.09.2017, nu are *de plano* incidență în raport cu reglementările din legea penală națională.

Notabil este faptul că doar în 65,21 % din cazurile examinate are loc o divizare a răspunderii penale pentru activitatea grupului/ organizației criminale de cea a grupului/ organizației teroriste.

O trăsătură particulară întâlnită în majoritatea statelor din cele examinate (86,95 %), dar nu și în cazul Republicii Moldova, o constituie incriminarea participării la grupul/ organizația criminală sau la activitatea acesteia.

Uniunea Europeană, fiind la fel amenințată și îngrijorată de pericolul organizațiilor criminale, a adoptat, la 21 decembrie 1998, *Acțiunea comună 98/733/JAI referitor la incriminarea participării la o organizație criminală în statele membre ale Uniunii Europene* [2].

În cazul țării noastre, participarea la o organizație criminală sau la un grup criminal organizat, fără comiterea altor fapte infracționale, nu este sancționată penal. Totuși, merită de amintit faptul că, în baza art. 74² Cod penal al R.S.S.M. [5], se instituia răspundere penală inclusiv pentru activitatea de apartenență la organizația criminală sau participarea la activitatea criminală a acestei organizații.

Determinarea categoriilor de infracțiuni comise de grupul criminal organizat sau organizația criminală, ceea ce reflectă scopul infracțiunii, are loc în 56,52 % de cazuri, iar diferențierea răspunderii penale în funcție de gravitatea infracțiunilor comise de grupul criminal organizat sau organizația criminală – în 47,82 % de cazuri cercetate.

Actualmente, activitățile de prevenire, combatere a crimei organizate și de cooperare/ colaborare pe plan internațional sunt asigurate de un vast arsenal juridico-normativ la care pot apela statele în cazul crimelor transnaționale, în cazul necesității inițierii procedurilor de extrădare sau transfer al persoanelor condamnate, formarea echipelor comune de lucru etc. În acest context, armonizarea legislației naționale în acord cu normele internaționale devine un obiectiv de importanță majoră.

În cazul de față, se punctează asupra faptului că, potrivit Convenției împotriva criminalității transnaționale organizate: „grup infracțional organizat – desemnează un grup structurat alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, în scopul săvârșirii uneia ori mai multor infracțiuni grave sau infracțiuni prevăzute de prezenta convenție, pentru a obține, direct ori indirect, un avantaj financiar sau un alt avantaj material” [8].

Definiția „organizației criminale” din *Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind lupta împotriva crimei organizate* [10,p.42-45] este cvasisimilară noțiunii de grup infracțional organizat din Convenția onusiană menționată *supra*.

Așadar, la moment, se atestă că definirea conceptului de grup criminal organizat conform legislației penale a Republicii Moldova diferă de noțiunea prevăzută de *Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate* [8]. În acest caz, după cum afirmă D.Postovan : „actualul cadru legal poate fi neputincios în a preveni, a curma sau a combate activitatea infracțională a unor grupări sau organizații criminale concrete” [14, p.53].

În concepția noastră, noțiunea de „organizație (asociație) criminală” din Codul penal al Republicii Moldova urmează a se debarasa de scopul dublu, care restricționează sfera sa de aplicabilitate, în spiritul definiției aceleiași concept consacrat prin *Decizia-cadru nr. 2008/841/JAI* [10, p.42-45].

Astfel, scopul „de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme” îl considerăm drept o reminiscență a timpurilor sovietice (cu aluzie la infracțiunile ce caracterizau anii '90 a secolului trecut: atacurile raider, șantajurile cunoscut sub denumirea „пәкер” etc.). Totodată, acest scop se încadrează într-o noțiune mai largă de „obținere, directă ori indirectă, de avantaje financiare sau de alte avantaje materiale”.

În 47,82 % dintre țările a căror legislații au fost analizate, există modalități speciale de liberare de răspundere/ pedeapsă penală concret pentru formele complexe de organizare criminală, iar Republica Moldo-

va se află printre aceste state. Cu toate acestea, liberarea de răspundere penală în cazul țării noastre poate fi supusă perfectării, mai cu seamă din perspectiva condiționării „încetării benevole a participării la activitatea organizației criminale” și „lipsei în faptele persoanei a semnelor altei/ altor infracțiuni” (trăsături întâlnite în cazul a 30,43 % din state analizate), condiții care lipsesc la art. 47, alin. (6) Cod penal.

De asemenea, în 21,73 % din legislații penale supuse cercetării se regăsește modalitatea de liberare de răspundere/ pedeapsă penală a conducătorului și/ sau a organizatorului grupului criminal organizat sau a organizației criminale. Cadrului normativ intern al Republicii Moldova nu prevede o asemenea posibilitate în cazul creării sau conducerii unei organizații criminale, fiind pasibili liberării de răspundere penală doar membrii unei asemenea organizații.

Într-un număr mic de cazuri – 8,69 % – persoana juridică evoluează în calitate de subiect al infracțiunii ce vizează constituirea grupului/ organizației criminale sau teroriste. Acest fapt este prevăzut, în special, de legislațiile penale ale Franței și ale Statelor Unite ale Americii.

Agravarea răspunderii penale la activitățile (de creare, conducere, sprijinire, participare etc.) desfășurate în raport cu grupul/ organizația criminală are loc după criteriile:

- 1) folosirii situației de serviciu (26,08 %);
- 2) gravității infracțiunilor comise (47,82 %);
- 3) înarmării grupului/ organizației criminale (8,69 %);
- 4) vârstei participanților grupului/ organizației criminale (13,04 %);
- 5) apartenența la forțele armate (doar în cazul Regatului Arabiei Saudite).

În cazul Republicii Moldova, nu se prevede nicio agravare a răspunderii penale în cazul circumstanțelor sus-enunțate, iar circumstanța agravantă „folosind atribuțiile sale de serviciu” a fost exclusă odată cu abrogarea art. 74² Cod penal al R.S.S.M. [5].

În cazul României și Republicii Federale Germane normele de drept penal conțin inclusiv și circumstanțe de atenuare a răspunderii penale pentru activități aferente constituirii grupului criminal organizat sau a organizației criminale.

Spre exemplu, conform art. 367, alin. (5) C. pen. al României: „Dacă persoana care a săvârșit una dintre faptele prevăzute în alin. (1)-(3) înlesnește, în cursul urmăririi penale, aflarea adevărului și tragerea la răspundere penală a unuia sau mai multor membri ai unui grup infracțional organizat, limitele speciale ale pedepsei se reduc la jumătate” [6]. Conform art. 129, alin. (7) C. pen. al Republicii Federale Germania, instanța

poate dispune reducerea pedepsei conform propriilor convingeri sau poate renunța la aplicarea acestor dispoziții dacă făptuitorul: 1. se străduiește în mod benevol și serios să împiedice continuarea existenței grupării sau săvârșirea unei fapte penale corespunzător unuia dintre scopurile acesteia sau 2. informează în mod benevol o instituție competentă cu privire la cunoștințele sale atât de devreme încât faptele penale a căror pregătire o cunoaște mai pot fi împiedicate.

Totodată, legile penale ale unor state (Republica Federativă Brazilia, Republica Islamică Iran, România) diferențiază răspunderea penală pentru crearea grupului/ organizației criminale de răspunderea penală pentru conducerea unui grup criminal organizat sau organizație criminală (13,04 %).

Prezintă interes și statele în care legislația penală etichetează anumite grupuri criminale organizate, organizații criminale sau grupuri și organizații teroriste direct în textul legii.

Potrivit art. 416-bis C. pen. al Italiei, dispozițiile articolului se aplică și grupărilor *camorra*, *'ndraghetta* și altor grupări, indiferent de denumirea lor pe plan local, inclusiv cele străine care, folosindu-se de forța de intimidare a legăturii prin asocieri urmăresc scopuri corespunzătoare aceluia ale grupărilor de tip mafiot [4].

Conform art. 83.03 (1) C. pen. al Canadei, prin grup terorist se înțelege: „(a) o entitate care are unul din scopuri ori activități înlesnirea sau efectuarea oricărei activități teroriste, sau (b) o entitate din listă, și care include o asocieră de entități respective” [9]. Prin „listă a entităților” se are în vedere lista stabilită de Guvernator în cadrul Consiliului, în conformitate cu secțiunea 83.05 a C. pen. al Canadei [9].

Japonia, atașându-se modelului etichetării/ înregistrării [16,p.3] anumitor organizații drept criminale, în rând cu Hong Cong, Singapore, Malaysia, Queensland și Australia de Sud, incriminează răspunderea penală atribuită grupurilor criminale organizate și organizațiilor criminale în legea specială: Legea privind prevenirea activității ilegale a membrilor grupului criminal organizat [1], denumită și legea anti-boryokudan [13,p.4].

Așadar, cum afirmă Gragert A. Bruce: „organizația criminală Yakuza originară din Japonia și răspândită în întreaga lume, este una dintre cele mai complexe și mai prospere organizații criminale” [11, p. 148], inclusă de către S.U.A. în lista celor 4 organizații criminale transnaționale care „facilitează și agravează conflictele civile” [15,p.801], care își are până și revistele sale proprii, dintre care Jitsuwa Jidai, Jitsuwa Jiho, Jitsuwa Document și Asahi Geino, accesibile la orice gheretă, magazin, bibliotecă locală [15,p.805].

Găsim inaplicabile, în conjunctura politicii penale a Republicii Moldova, unele subtilități ale legislației penale ale statelor lumii, în partea ce vizează incriminarea și sancționarea faptelor conexe grupului/ organizației criminale. Din cadrul acestor particularități fac parte: etichetarea anumitor grupuri/ organizații criminale (teroriste) în textul legii, or, în acest caz se diminuează implicarea organelor de drept la calificarea infracțiunilor, și delimitarea răspunderii penale pentru crearea grupului/ organizației criminale de activitatea de conducere a acesteia (asemenea României, Braziliei, Iran-ului), ceea ce se datorează unor aspecte mutuale ale activităților de referință.

Pedeapsa principală pentru constituirea unor formațiuni criminale organizate este, în toate cazurile, închisoarea, iar mărimea acesteia se diferențiază de la caz la caz.

Totuși, de la regulă întotdeauna există excepții, iar precum afirmă autori M.I. Zlătescu și A. Bulgaru: „existența sistemelor religioase și tradiționale încurcă toate clasificările, ele scăpând oricărui criterii ce sunt puse la baza acestora” [18, p.13].

Așadar, spre exemplu, în Republica Islamică Iran, normele religioase și tradiționaliste au un impact colosal asupra modalității de stabilire (în partea ce vizează excepțiile de *moharebeh* și *efsad-e-fel-arz*), sancționare (pedepse specifice doar scripturii sfinte a musulmanilor *Hadd*, *Qisas*, *Diya*, *Ta'zir*, precum și cele abolite pe teritoriul țărilor înalt industrializate: exilarea, biciuirea/ flagelare, crucificarea, amputarea, moartea) și condamnare (judecătorii sunt liberi în deciderea normei penale sau, după caz, a normei din alte izvoare religioase de drept) a faptelor penale.

Concluzii și recomandări

În rezultatul cercetării efectuate, considerăm oportună incriminarea activității de constituire a unui grup terorist sau a unei organizații teroriste, a activității de participare la asemenea grupuri/ organizații, precum și participării la activitățile acestora, în cadrul unei norme penale distinctive.

De asemenea, este oportună racordarea noțiunilor de „grup criminal organizat” și „organizație criminală” la actele normative internaționale, inclusiv la *acquis*-ul comunitar.

Nu în ultimul rând este oportună incriminarea aderării la o organizație criminală sau grup criminal organizat, precum și participarea, sub orice formă, la activitatea acestora, drept faptă infracțională distinctivă.

În final, este binevenită perfectarea modalității de liberare de răspundere penală a membrilor organizației criminale prin includerea condițiilor

„încetării benevole a participării la activitatea organizației criminale” și „lipsei în faptele persoanei a semnelor altei/ altor infracțiuni”, condiții care lipsesc actualmente la art. 47, alin. (6) Cod penal.

Referințe:

1. *Act on Prevention of Unjust Acts by Organized Crime Group Members*, nr. 77 of 1991 [citat 17.03.2022]. Disponibil: <https://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46814471.pdf>
2. *Acțiunea comună nr. 98/733/JAI din 21 decembrie 1998 adoptată în temeiul art. K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, privind incriminarea participării la o organizație criminală în statele membre ale Uniunii Europene*. În: Jurnalul Oficial al Comunității Europene, L 351/1, 29.12.1998, nr. 19/vol. 1.
3. *Cod penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
4. *Codul penal al Republicii Italia*. În: Codex penal, Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene, proiect editorial elaborat sub coordonarea prof. T. Toader [citat 29.04.2022]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html>
5. *Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* din 24.03.1961, abrogat la data de 12.06.2003. În: *Veștile*, 24.04.1961, nr. 010.
6. *Codul penal al României* nr. 286 din 2009, în vigoare din 01.02.2014. În: Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 510 din 24.07.2009.
7. COJOCARU, R., CAZACICOV, A. *Răspunderea penală pentru crearea sau conducerea unei organizații criminale în sistemul de drept romano-germanic (Partea I-a)*. Chișinău: Revista științifico-practică „Legea și viața”, nr. 9-10 (357-358), septembrie-octombrie 2021. 99 p.
8. *Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate*, adoptată la New York, la 15 noiembrie 2000 (ratificată prin Legea Republicii Moldova nr. 15 din 17.02.2005). În: *Tratate Internaționale*, 30.12.2006, nr. 35. 480 p.
9. *Criminal Code of Canada, (R.S.C., 1985, c. C-46), current to 06.12.2018*. Justice Laws Website [citat 05.05.2022]. Disponibil: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>

10. *Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind lupta împotriva crimei organizate nr.2008/841/JAI din 24 octombrie 2008.* În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 300/42, 11.11.2008.
11. GRAGERT, A.B. *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime.* San Francisco: „Annual Survey of International & Comparative Law: Vol. 4: Iss. 1, Article 9”, 1997. 204 p.
12. LENAERTS, K. *Prefața la Compendiul jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (1995-2017).* București: Wolters Kluwer, 2017. 537 p.
13. MORIYAMA, T. *World Factbook of Criminal Justice Systems: Japan.* Albany: Takushoku University, 1997. 17 p.
14. POSTOVAN, D. *Prevenirea și combaterea criminalității organizate conform prevederilor legislației Republicii Moldova.* Unele aspecte teoretice și practice. Chișinău, Revista Institutului Național al Justiției, nr. 3 (22), 2012. 60 p.
15. REILLY, F.E. *Criminalizing Yakuza Membership: A Comparative Study of the Anti-Boryokudan Law. Vol 13 (801).* Washington: University Global Studies Law Review, 2014. 829 p.
16. SCHLOENHARDT, A. *Fightening Organized Crime in the Asia Pacific Region: New Weapons, Lost Words.* Working Paper Series nr. 022. Singapore: Asian Law Institute, 2011. 26 p.
17. STĂNCILĂ, C.L., GÎRLEANU, C.G. *Combaterea spălării banilor și a fenomenului finanțării terorismului.* Bacău: Editura Rovimed Publishers, 2012. 405 p.
18. ZLĂTESCU, M.I., BULGARU, A. *Mari sisteme de drept comparat. Suport de curs.* București: Universitatea Ecologică, 2011-2012. 156 p.

TRATAMENTUL SANȚIONATORIU ÎN CAZUL PLURALITĂȚII DE INFRACTORI. ANALIZĂ JURISPRUDENȚIALĂ

Mircea ROȘIORU,
doctorand,

Școala doctorală Științe juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0002-5965-5461

Summary. *This study aims to identify the principles and criteria that allow the individualization of criminal sanctions established for different categories of participants involved in the commission of the criminal offence. Equally, do we aim to find out whether the perpetrator (co-perpetrator) of the offence should benefit from identical or differentiated sanctioning treatment in relation to the organizer, instigator or accomplice? For this reason, was studied the judicial practice of the national courts related to the offences committed in participation, being observed what are the trends in the field.*

Keywords: *author, co-author; organizer, instigator, accomplice, criminal sanction, discrimination.*

Introducere

Prin pluralitate de infractori se înțelege situația în care un număr (o formațiune) de două sau mai multe persoane au săvârșit, prin eforturi conjugate, aceeași infracțiune. Așadar, o singură infracțiune, având nu unul singur, ci doi sau mai mulți subiecți activi, semnifică, în esență, pluralitatea de infractori [1, p.333].

Principiul răspunderii penale personale este consacrat în art. 6 din Codul penal și presupune că răspunderea penală revine numai persoanei care a săvârșit în mod direct, nemijlocit infracțiunea ca autor al acesteia sau, după caz, a participat indirect la săvârșirea ei, în calitate de organizator, instigator sau complice. Temeiul răspunderii penale pentru participatie este legat indisolubil de temeiul răspunderii individuale. Astfel, analizând normele incluse în Partea generală a Codului penal, deducem că, în caz de participatie, temeiul general al răspunderii penale nu se va modifica, acesta fiind format din fapta prejudiciabilă săvârșită, ce conține toate

elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute de Codul penal. Acest principiu are aplicabilitate atât la stabilirea răspunderii pentru faptele săvârșite de un singur făptuitor, cât și pentru cele comise în participație. Aceste constatări, conturează principiul potrivit căruia răspunderea participanților trebuie individualizată cu referire la fiecare dintre făptuitori.

Analiza cadrului legal

Republica Moldova: Codul penal al RSSM din 24 martie 1961, în alin.1 al art. 17 definea *complicitatea* drept cooperarea intenționată a două sau mai multe persoane la săvârșirea unei infracțiuni [2]. Participația, ca și instituție a dreptului penal a fost introdusă pentru prima dată și definită în art.41 din Codul penal din 18 aprilie 2002, considerată ca atare cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate [3, p.15]. Astfel, s-a adus o îmbunătățire calitativă noțiunilor aferente instituției participației, iar cele improprii sau insuficient definite au fost expuse într-o nouă redacție (*e.g.-participanții au luat locul coparticipanților; autorul cel al executorului; definiția noțiunilor organizatorului, instigatorului și complicei a fost completată și îmbunătățită*).

Ceea ce nu a preluat noul Cod penal din vechea normă a art.17 a Codului penal din anul 1961, este redacția alin.7, care reglementa, cu caracter general, că gradul și caracterul participării fiecăruia dintre coparticipanți la săvârșirea infracțiunii **trebuie** să fie luate în considerație de instanța de judecată la stabilirea pedepsei [2]. Această normă însă, nu a fost dezvoltată în alte articole ale Codului penal din anul 1961 și nici măcar în principiile generale ale aplicării pedepsei (art.36). Prin urmare, norma alin.7 al art.17 al Codului penal în redacția a anului 1961 a rămas a fi o normă incompletă.

Cât privește legea penală națională în vigoare, pe dimensiunea individualizării pedepselor participanților la infracțiune, potrivit art.83, organizatorul, instigatorul și complicele la o infracțiune, prevăzută de legea penală, săvârșită cu intenție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ține cont de contribuția fiecăruia la săvârșirea infracțiunii, precum și de prevederile art.75 [3, p.27] Celelalte norme penale conțin doar reglementări cu caracter general. Spre exemplu, art. 7 alin.(1) din Codul penal, stipulează că la aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală. Norme similare, cu caracter general, se regăsesc și în Capitolul VIII – Individualizarea

pedepselor. Criteriile legale evocate în acest Capitol sunt: gravitatea infracțiunii săvârșite; motivul infracțiunii; persoana celui vinovat; rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii; comportarea vinovatului în timpul și după consumarea infracțiunii; circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea; circumstanțele care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei; contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia; influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului; condițiile de viață ale familiei vinovatului.

România: În Codul penal al României din anul 1936, cu referire la pedepsele susceptibile a fi aplicate participanților, se menționa că instigatorul se pedepsește ca și autorul (art.120), complicele se pedepsește cu o pedeapsă inferioară cu un grad aceleia prevăzute de lege pentru autor (art.123), iar participarea infractorilor majori și minori la săvârșirea aceleiași infracțiuni, constituie o cauză de agravare pentru cei dintâi, sporindu-se minimum și maximum pedepsei prevăzute de lege pentru faptul ce li se impută, cu 1/4 din durata ei, fără a se putea depăși însă maximum general (art.125).

În Codurile penale adoptate prin Legea nr.15/1968 și, ulterior, cel prin Legea nr.286/2009, se stipula că coautorul, instigatorul și complicele la o infracțiune săvârșită cu intenție se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ține seama de contribuția fiecăruia la săvârșirea infracțiunii, precum și de criteriile generale de individualizare a pedepselor. *De jure*, conținutul legilor penale ale Republicii Moldova și a României, pe platforma sancționării participanților la infracțiune, este identic.

Recomandări judiciare

În contextul în care individualizarea legală nu prezintă soluții pe platforma aprecierii pedepselor penale participanților la infracțiune, inducând mai degrabă ipoteza tratamentului sancționatoriu identic, în continuare vom cerceta recomandările ce își au sorgintea în sfera judiciarului.

Atât în Hotărârea abrogată a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr. 16 din 31.05.2004 [...p.22], cât și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale”, nr. 8 din 11.11.2013 [...p.12], nu se conțin recomandări pe dimensiunea ce ține de tratamentul sancționatoriu al participanților la săvârșirea infracțiunii.

Nu sunt recomandări pe această dimensiune nici în Hotărârile explicative ale instanțelor supreme din Rusia, Belarus, Kazahstan.

În pct.10 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Republicii Uzbekistan „Cu privire la unele chestiuni apărute în practica judiciară la stabilirea pedepsei pentru infracțiune”, nr. 31 din 22.12.2000 [9, p.76] se menționează că, la stabilirea pedepsei persoanelor care au săvârșit infracțiuni în grup, trebuie stabilit gradul de participare al fiecărui participant la comiterea faptei prejudiciabile, ținându-se cont, că organizatorul și autorul infracțiunii, poartă răspundere sporită în raport cu complicitii și instigatorii.

Doctrina

Cercetătorii autohtoni în domeniu au ezitat să stabilească rigid, exclusiv din perspectivă comportamentală, care dintre participanții la infracțiune prezintă rolul determinant și, pe cale de consecință, ar trebui să beneficieze de un tratament sancționatoriu fie mai dur, fie mai indulgent sau, toți participanții, indiferent de rolul juridic, ar trebui pedepsiți similar. Majoritatea autorilor optează pentru soluția oarecum sugerată de legea penală, axată pe criteriile generale de individualizare a pedepselor, precum că la aplicarea pedepselor și stabilirea gravității infracțiunii, urmează să fie luate în considerare:

- metoda după care a fost comisă infracțiunea, instrumentele dacă sunt relevante pentru stabilirea pedepsei în cazul în care nu constituie semne calificante sau circumstanțe atenuante/agravante, timpul și locul comiterii infracțiunii;
- daunele cauzate: categoria și suma bunurilor sustrase, consecințele faptei;
- forma vinovăției: intenție directă, indirectă, motivul/ scopul infracțiunii.
- rolul făptuitorului la comiterea infracțiunii: gradul de participare (autor, organizator, instigator sau complice) și caracterul implicării;
- complexitatea și gradul de planificare a acțiunilor întreprinse [6, p.60].

Unii autori au sugerat că urmează a fi stabilită o pedeapsă mai aspră pentru participanți decât pentru persoane care comit infracțiuni individual. În cazul participării, indiferent că suntem în prezența săvârșirii infracțiunii prin orice formă de participație, ca circumstanță agravantă sau în calitate de semn al componenței de infracțiuni, pedeapsa pentru participanți urmează a fi înăsprită [7, p.48].

Cât privește modul de stabilire a pedepsei pentru diferiți participanți la infracțiune, în teoria dreptului penal și în legislația penală sunt cunoscute două sisteme cu efecte diferite asupra răspunderii penale a acestora, și anume: sistemul diversificării și cel al parificării.

În *sistemul diversificării* se susține că legea însăși trebuie să prevadă diferite pedepse pentru diferiți participanți la infracțiune. Acest sistem pornește de la ideea că în gradul de implicare a participanților există în mod obiectiv o vădită deosebire cantitativă și calitativă. Sistemul diversificării este criticat pentru ierarhizarea formală și abstractă a contribuțiilor diferiților participanți, pentru clasificarea acestora în principale și secundare, mai importante sau mai puțin importante. În sistemul diversificării, diferențierea pedepselor este limitată, deoarece legea face anticipat, după criterii abstracte, o deosebire care, în unele cazuri, se poate dovedi injustă.

În *sistemul parificării* se urmărește aplicarea unei pedepse corespunzătoare tuturor participanților în funcție de rolul și de aportul lor în comiterea infracțiunii. Potrivit sistemului parificării pedepselor, legea prevede pentru toți participanții aceeași pedeapsă, egală cu pedeapsa prevăzută pentru autor, iar eventualele diferențieri se pot face doar în cadrul operației de individualizare judecătorească a pedepselor. Eficiența sistemului parificării permite aplicarea concretă a pedepsei față de participanți fără nici un fel de limitări prestabilite [1, p.489-490].

Observăm că în Codul penal al Republicii Moldova, de altfel ca și în Codul penal român, se regăsește sistemul parificării pedepselor, cu aplicarea acestora în funcție de contribuția individuală a făptuitorului adusă la săvârșirea infracțiunii.

Pe de altă parte, cercetările unor doctrinari moldavi, au scos în evidență unele repere, pe baza cărora, cumulat cu criteriile generale de individualizare a pedepselor, putem vorbi despre un punct de pornire la stabilirea pedepselor participanților în cazul infracțiunii comise în participație complexă. Astfel, s-au conturat următoarele teze:

- calitatea de autor sau, după caz, de coautor, absoarbe calitatea de participant secundar la infracțiune (organizator, instigator sau complice).
- funcțiile de instigator și de complice sunt de același nivel și, respectiv, calitatea de instigator nu poate absorbi calitatea de complice.
- cumulara de către aceeași persoană a calității de instigator cu cea de complice nu are ca efect apariția calității de organizator.
- calitatea de organizator nu poate absorbi calitatea de instigator [8, p.6-10].

Practica judiciară

Jurisprudența livrată de Curtea Supremă de Justiție și celelalte instanțe naționale inferioare, a scos în evidență faptul că, chiar și în situațiile în care participanților la aceeași infracțiune, cu roluri juridice diferite, cu acțiuni criminale diferite ca intensitate, le-au fost aplicate pedepse diferit cuantificate, au ezitat să motiveze acest exercițiu din perspectiva pericolului care-l comportă fiecare titulatură a participanților. Astfel, pe platforma individualizării judiciare a rămas în picioare regula de bază, transpusă în practică prin prisma criteriilor generale de individualizare a pedepselor. În cele ce urmează, vom aduce câteva exemple din practica judiciară, cu punerea accentului pe motivarea oferită de instanțe atunci când e vorba de sancționarea participanților la infracțiune.

Într-o speță soluționată prin sentințele Judecătoriei Hîncești (cauzele au fost examinate în proceduri separate), autorul infracțiunii de vătămare corporală gravă PE, a fost condamnat la închisoare pe un termen de 6 ani și 7 luni, iar complicele SS, la 10 ani închisoare, dintre care 5 ani cu executare, iar restul de 5 ani a fost suspendat condiționat în baza art.90¹ Cod penal pe un termen de probațiune de 5ani [11]. Remarcăm că la stabilirea pedepsei pentru cel de-al doilea făptuitor, în speță complicele, instanța a ezitat să considere punctul de plecare pentru exercițiul de individualizare, pedeapsa anterior stabilită autorului infracțiunii. Această omisiune, într-un final a generat o vădită disproporție între pedepsele stabilite autorului infracțiunii, în raport cu complicele acestuia.

Într-o altă speță, soluționată prin sentința Judecătoriei Bălți, atât autorul infracțiunii, cât și complicele acestuia, pentru fapta de abuz în serviciu, au fost sancționați cu pedepse identice în formă de amendă, a câte 850 unități convenționale. Pentru că nu vom pune în discuție chestiunea cu privire la corectitudinea calificării faptelor, sesizăm că beneficiarul mijloacelor bănești delapidate, tot el și cel care a dat indicații complicei să comită infracțiunea, a beneficiat de tratament sancționatoriu identic, în raport cu participantul-complice care a falsificat tabelele de pontaj[12].

Strict focusată pe criteriile de individualizare a pedepsei penale, Curtea Supremă de Justiție, prin decizia sa, a casat decizia Curții de Apel și a stabilit pedepse identice, a câte 3 ani și 6 luni cu executare, inculpatului TM, care a acționat în calitate de complice la satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, profitând de imposibilitatea victimei minore de a se apăra, de mai multe persoane, precum și autorului infracțiunii, inculpatei GC. Colegiul penal a remarcat că, principalele elemente de care judecătorul (sau completul de judecată) trebuie să țină seama de fiecare dată când soluționează cauza penală și când alege categoria de pedeapsă conform

normelor generale prevăzute în art.art.62-71 Cod penal, sunt termenul și mărimea acestora conform limitelor fixate în articolul respectiv al Părții speciale a Codului penal[13]. Deci și în această speță, firul roșu de urmat la individualizarea pedepsei l-au constituit criteriile generale de individualizare, și nu calitatea sau rolul juridic al participantului la infracțiune.

Concluzii:

- Codul penal nu conține reguli ce ar permite o delimitare a modului de stabilire a pedepselor în cazul participației penale, prin divagarea de la criteriile generale de individualizare a pedepselor.

- din numărul total de participanți sunt pedepsiți mai aspru cei mai activi dintre ei (*în funcție de gradul participării fiecăruia și contribuția la realizarea urmării prejudiciabile*).

- din punctul de vedere al formelor de participație, sunt pedepsiți mai aspru infractorii care au acționat în cadrul grupului criminal organizat sau al organizației criminale).

- din perspectiva contribuției la săvârșirea infracțiunii, aparent cel mai puțin atentează asupra urmării prejudiciabile instigatorul și complicii, dar transpunerea acestora în lege, în situații concrete, ar putea echivala cu o gravă inechitate punitivă.

Recomandare:

Pentru a crea un echilibru just între pedepsele care se stabilesc participanților la infracțiune, instanțele de judecată, în calitate de protagoniști principali ai exercițiului de individualizare a pedepselor, într-o primă fază ar trebui să realizeze o gradație virtuală a infractorilor, în funcție de contribuția la comiterea infracțiunii și realizarea urmării prejudiciabile și, odată identificată figura celui mai activ participant, să se stabilească un plafon al sancțiunii aplicate, iar în continuare, celorlalți făptuitori să le fie aplicate pedepse fie cel mult egale, fie mai atenuate, în raport cu acel personaj.

Referințe:

1. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M., Drept penal. Partea Generală, Ediția a II-a, Cartier juridic, 2005.
2. Codul penal din 24.03.1961, Veștile R.S.S.M., Nr.10, art.41, 1961.
3. Codul penal și Codul de procedură penală ale Republicii Moldova actualizate la 10.10.2020, Editura C.H.Beek, 2020, București.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.16 din 31.05.2004 Cu privire la aplicarea în practica judiciară

- a principiului individualizării pedepsei penale. În Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.6, pag.22.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.8 din 11.11.2013 „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale”. În Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2014, nr.1-2, pag.12.
 6. ULIANOVSKI, Gh. ș.a. Aplicarea pedepsei penale pe categorii de infracțiuni. Îndrumar pentru practicieni. Chișinău, 2020.
 7. ULIANOVSKI, Gh. ș.a. Ghid cu privire la aplicarea pedepsei. Chișinău, 2014.
 8. BRÎNZĂ, S., STATI, V., Relația dintre noțiunea de instigare la infracțiune și anumite noțiuni conexe: aspecte teoretice și practice. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.11, pag.3.
 9. Постановление Пленума Верховного суда Республики Узбекистан „О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при назначении наказаний за преступления” , N 31 от 22.12.2000 г. В Бюллетень Верховного суда Республики Узбекистан, 2001 г., N 1-2, стр.75.

Resurse Web:

10. Sentința Judecătoriei Hîncești din 20.08.2020. Dosarul nr.1-228/2020. [Disponibil la 29.04.2022] https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c09314b6-cc6a-4963-b4af-9-cb71cad872e
11. Sentința Judecătoriei Hîncești din 06.01.2021. Dosarul nr.1-228/2020. [Disponibil la 29.04.2022] https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/696f8e17-cb77-4013-96b5-553-e8656be7c
12. Sentința Judecătoriei Bălți din 21.07.2020. Dosarul nr.1-118/2020. [Disponibil la 30.04.2022] https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/da06b955-7bfc-4c16-96c0-910a9137911b
13. Decizia Curții Supreme de Justiție din 01.03.2022. Dosarul nr. 1ra-1883/21. [Disponibil la 27.04.2022] http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20633

PLURALITATEA DE FĂPTUITORI ÎN COMITEREA INFRAȚIUNII DE DETERMINARE SAU ÎNLESNIRE A SINUCIDERII

Av. Oleg APĂRECE,
doctorand,

Școala Doctorală în Drept,
Științe Politice și Administrative
a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE,
Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene „Constantin Stere”

Summary. *The purpose of this study is the legal-criminal analysis of some aspects of committing the crime of determining or facilitating suicide, specifically the forms of possible participation in the case of the crime. The degree of social danger is high and the impact on the victim's consciousness of the crime of determining or facilitating suicide in the case of committing it in the presence of the plurality of perpetrators is much more serious.*

The article also contains an analysis of the “bullying phenomenon” that is encountered more and more often in our society. This phenomenon is of interest for the research of pluralities of perpetrators in committing the crime of determining or facilitating suicide, because the most tragic effect of bullying is forcing the victim to commit suicide

Keywords: *participation, plurality of perpetrators, the determination of suicide, bullying, regulation.*

Înfracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii face parte din categoria infracțiunilor care atentează la viața persoanei, respectiv, obiectul juridic special lezat reprezintă cea mai importantă valoare socială. Reglementarea eficientă juridico-penală a infracțiunii de determinare la sinucidere este de o importanță majoră. Doar o asemenea reglementare poate duce spre combaterea și prevenirea comiterii infracțiunilor ce atentează la cea mai importantă valoare socială și relații sociale constituie în jurul acestei valori care este viața umană.

Legiuitorul național reglementează infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii, la art.150 CP RM. Analizând prevederile articolului menționat, am constatat că, legiuitorul nu a prevăzut ca circumstanță

aggravantă în comiterea infracțiunii pluralitatea de făptuitori - „comiterea infracțiunii de două sau mai multe persoane, de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”. Cu toate acestea nu este exclus ca infracțiunea prevăzută de art.150 CP RM să fie comisă în prezența pluralității de făptuitori.

Înainte de a purcede la cercetarea propriu-zisă a probele abordate în prezentul articol, este necesar să menționăm, că subiectul infracțiunii prevăzută de art.150 CP RM poate fi orice persoană fizică responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani.

În continuare urmează să ne formulăm opina referitoare la comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii în prezența pluralității de făptuitori.

Conform opiniei înaintate de autorii I. Chipăilă, G. Ciolan, C. Popa în lucrarea acestora „dacă în cazul celorlalte infracțiuni de omucidere autorul acționează asupra corpului victimei, având ca rezultat uciderea acesteia, în cazul determinării sau înlesnirii sinuciderii autorul acționează asupra conștiinței viitoarei victime, pentru a o convinge să se sinucidă ori îi acordă sprijinul necesar îndeplinirii actului suicidal, acțiunea cu efecte letale fiind lucrarea exclusivă a sinucigașului” [1, p.65].

Autorul român S. Bogdan menționează că „legiuitorul incriminează formele de participare la sinucidere, fără a incrimina și fapta autorului de a se sinucide” [2, p.53].

Suntem în totalitate de acord cu opinia autorilor de mai sus, deoarece întradevăr, însăși fapta de sinucidere nu reprezintă o infracțiune „cel care a încercat să se sinucidă și nu a reușit nu răspunde penal pentru fapta sa, deoarece omul nu se află cu el însuși în relație socială” [1, p.64].

„*Determinare* reprezintă o formă de participare morală la sinucidere[...]” [1, p.65].

Atât coautori G.Nistoreanu, A.Boroi [3, p.240], cât și autorul V.Cioclei [4, p.10], menționează că participația penală în comiterea infracțiunii de determinare la sinucidere este posibilă sub toate formele, coautorat, instigare și complicitate.

În contextul analizei diverselor forme de participație posibile în cazul săvârșirii infracțiunii invocate prezintă un interes aparte fenomenul numit „bullying”, care este, spre regret, în ultima perioadă tot mai răspândit și manifestări ale căruia se atestă inclusiv în societatea noastră.

Conceptul de „bullying” este definit în legislația națională la art.3 din Codul Educației care prevede că „*bullying* reprezintă o formă de agresivitate care se manifestă în mod intenționat, repetat și prin dez-

echilibru de putere în relațiile dintre copii, elevi sau studenți și care se referă la acele comportamente prin care un copil, un elev, un student ori un grup rănește, dăunează, provoacă suferință, neputință sau aduce prejudicii demnității umane. Acest tip de agresivitate se desfășoară, în principal, în instituțiile de învățământ și în spațiile destinate educației și formării profesionale.” [5]. *Noțiunea a fost introdusă prin LP36 din 17.02.22, MO72/16.03.22 art.105 care urmează să intre în vigoare la data de: 16.09.2022.*

În Codul Penal al Republicii Moldova careva prevederi specifice referitoare la incriminarea printr-o normă specială a „bullying-ul” ca infracțiune aparte nu sunt prevăzute.

Spre deosebire de legiuitorul național, legiuitorul francez a evaluat pericolul social a „bullying-ului”, respectiv începând cu data de 04 martie 2022 Codul penal al Franței a fost completat prin art.11 din „*Legea nr.2022-299 din 2 martie 2022 care vizează combaterea agresiunii școlare*” [6] cu art. 222-33-2-3 care prevede pedepsirea „bullying-ului”, inclusiv soldat cu sinuciderea sau încercarea de a se sinucide.

Reglementările respective sunt formulate după cum urmează. „Faptele de hărțuire morală definite în primele patru alineate ale articolului 222-33-2-2 [7] constituie hărțuire școlară atunci când sunt săvârșite împotriva unui elev de către orice persoană care studiază sau exercită o activitate profesională în cadrul școlii, aceași instituție de învățământ” [7].

„Pedepsele sunt majorate la zece ani de închisoare și o amendă de 150.000 de euro atunci când faptele au determinat victima să se sinucidă sau să încerce să se sinucidă” [7].

„Acest articol este aplicabil și atunci când săvârșirea faptelor menționate la primul paragraf al prezentului articol continuă în timp ce autorul sau victima nu mai studiază sau nu mai activează în cadrul instituției” [7].

Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis” la cererea UNICEF Moldova în anul 2019 a realizat un studiu cu genericul: „Bullying-ul în prezența adolescenților din Republica Moldova” (la studiu au participat 2237 de elevi din clasele a VI-a – XII-a (vârsta 11–19 ani)

Una din întrebările adresate elevilor a fost următoarea: „Pe parcursul anului trecut am avut situații când mi-am dorit să nu mai trăiesc, din cauza unor lucruri care mi s-au întâmplat la școală sau pe Internet %”, rezultatul fiind prezentat în tabelul ce urmează.

	O dată sau de câteva ori pe săptămă- nă	De câteva ori pe lună	De câteva ori pe an	O singură dată	Niciodată
Total	2,5	2,4	6,3	11,3	77,5
<i>dintre ei</i>					
Victime bullying	3,5	3,2	8,5	14,1	70,7
Nu sunt victime bullying	-	0,5	0,9	4,6	94,0
Martori bullying	3,1	2,8	7,7	13,1	73,3
Nu sunt martori bullying	0,5	0,9	1,6	6,0	90,8
Agresori bullying	3,7	3,8	8,7	13,5	70,3
Nu sunt agresori bullying	1,6	1,4	4,6	9,9	82,5

Tabel nr. 1 [8].

Specialiștii au semnalat complexitatea consecințelor bullying-ului asupra celor trei categorii de actori (agresori, victime, martori), dar și faptul că există consecințe pe termen scurt și pe termen lung. Consecințele pe termen scurt: scaderea motivației pentru a studia, absenteismul școlar, abandonul școlar, apariția situațiilor de depresie, plecarea din instituția de învățământ. Consecințele pe termen lung: preluarea comportamentelor agresive, formarea comportamentelor deviante, apariția unor probleme de sănătate mintală, în cazuri speciale, pot apărea tentative de suicid [8].

Se poate cu certitudine afirma că, cel mai tragic efect a bullying-ului este determinarea victimei de a se sinucide.

Pornind de la cele menționate, consider că, fenomenul „Bullying-ului” prezintă un grad sporit de prejudiciabilitate și urmează să fie minuțios analizat din punctul de vedere al oportunității criminalizării celor mai periculoase manifestări ale acestuia în legislația națională.

Bullying-ul de obicei este comis de către două sau mai multe persoane, acest fenomen apare atunci când în cadrul unui grup o persoană este marginalizată din diverse motive (aspect fizic, stare materială, rasă, religie...) de ceilalți membri ai grupului. În rezultatul „marginalizării” victima este supusă unor suferințe morale și/sau fizice (glume care au ca scop înjosirea persoanei, luarea în derâdere, neîncadrarea în cadrul activităților comune, izolarea, aplicarea loviturilor, numirea cu cuvinte necenzurate ș.a.). Toate aceste acțiuni de regulă sunt realizate în prezența colegilor de clasă și/sau în prezența altor elevi, iar în unele cazuri și profesorilor din cadrul instituției respective de învățământ. „Bullying-ul” este comis, de regulă, de două sau mai multe persoane, respectiv victima se simte denigrată, negată, ignorată la nivel de grup, de colectivitate, fapt ce sporește periculos probabilitatea predispunerii la sinucidere.

Pornind de la cele invocate, se poate afirma că, la moment este destul de evidentă necesitatea completării art.150 CP RM Determinarea sau înlesnirea sinuciderii cu o nouă circumstanță agravantă. Astfel, alin. (2) art. 150 CP RM urmează a fi completat cu o normă în următoarea redacție:

„ c) care au avut loc în rezultatul *bullying*-ului”.

Norma anterior invocată din Codul Educației va pune la dispoziția legiuitorului și ulterior a lucrătorilor practici interpretarea legală a noțiunii de *bullying*, asigurând aplicarea legală și univocă a circumstanței agravante respective.

Din cauza faptului că infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii poate fi comisă de două sau mai multe persoane, în scopul îmbunătățirii reglementării infracțiunii prevăzută de art. 150 CP RM, alin.(2) a aceluiași articol, urmează a fi completat cu o nouă normă în următoarea redacție:

„d) de două sau mai multe persoane”

În cazul comiterii infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii de două sau mai multe persoane, impactul asupra conștiinței și voinței victime va fi mult mai grav, respectiv pericolul social este sporit, ceea ce duce la creșterea probabilității realizării scopului infracțional.

Având în vedere specificul *bullying*-ului ca fenomen ce se atestă în instituțiile generale de școlarizare și la care se poate întâmpla să participe și minori care nu au vârsta răspunderii penale și deci, nu suntem în prezența participație și nu poate fi incriminată nici agravanta „determinarea sau înlesnirea sinuciderii care a avut loc în rezultatul *bullying*-ului” deoarece unul din făptuitori sau mai mulți se poate întâmpla să nu fi atins vârsta tragerii la răspundere penală. Din acest motiv art.150 CP alin.(2) trebuie completat cu agravanta „de două sau mai multe persoane” care să fie aplicată, cel puțin, celor care au împlinit vârsta răspunderii penale și au săvârșit infracțiunea împreună cu una sau mai multe persoane minore care nu pot fi trase la răspundere penală.

Este important să analizăm comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii care a avut loc prin intermediul jocului online „balena albastră”. Conform regulilor acestui joc, prin intermediul rețelelor de socializare victimele erau determinate să întreprindă anumite acțiuni specifice fiecărui nivel („level”), iar jocul se finaliza cu sinuciderea victimei. Consider că, în cazul dat suntem în prezența comiterii infracțiunii de determinare la sinucidere cu reținerea agravantei prevăzute la art.150 alin.3) lit.b) asupra două sau mai multe persoane.

În cadrul investigării infracțiunii prevăzute la art.150 CP RM prin intermediul organizării jocului on-line „Balena albastră” urmează a fi cercetat și faptul, dacă nu cumva participanții la jocul determinant la sinucidere constituie un grup criminal organizat.

Conform art. 46 CP RM Grupul criminal organizat este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni. În spatele jocului criminal „balena albastră” se aflau, de regulă, mai multe persoane, fapt care și a condiționat răspândirea fenomenului ucigaș cu repeziciune în rândul tinerilor (adolescenți, în special). Organizatorii jocului, participanții la el ca instigatoriori cu evidență conștientizau că, determină la sinucidere multiple victime, fie în cadrul săvârșirii unei singure infracțiuni, fie în cazul comiterii mai multor fapte infracționale. Respectiv, în cazul probării temeinice a acestei circumstanțe urmează a fi reținută agravanta prevăzută la lit.c) alin. (1) art. 77 CP RM Circumstanțe agravante „săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație” cu specificarea că, infracțiunea a fost săvârșită de un grup criminal organizat.

Concluzii și recomandări:

În rezultatul cercetării am constatat că, pericolul social în cazul pluralității de făptuitori este mult mai soporit, iar șansele în materializarea scopului infracțional în comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire la sinucidere prevăzute de art.150 CP RM cu același titlu, sunt mult mai mari.

Evoluția societății este în ultimele decenii fulminantă, fapt ce obligă legiuitorul să țină pasul cu societatea și să adapteze cadrul legislativ în sensul eficientizării lui permanente, în așa mod încât rata criminalității să fie una minimă.

Pedeapsa aplicată pentru comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinucidere în cazul pluralității de făptuitori trebuie să fie proporțională cu gradul de pericolul social extrem de sporit, respectiv mai aspră decât în cazul comiterii infracțiunii de o singură persoană.

Pentru prevenirea și combaterea eficientă a infracțiunii de determinare la sinucidere apreciem drept oportună completarea prevederilor art.150 CP cu următoarele circumstanțe agravante:

Alin.(2) art. 150 CP RM urmează a fi completat cu lit.c) și lit. d) în următoarea redacție:

„c) care au avut loc în rezultatul bullying-ului.

d) comisă de două sau mai multe persoane”

Referințe:

1. CHIPĂILĂ, I., CIOLAN, G., POPA, C. Drept Penal. Partea Specială. Ediția a II-a, Craiova: Sitech, 2010. 340 p.
2. BOGDAN, S. Drept Penal. Partea Specială, vol. I. ediția a 2-a revăzută și adăugită, Cluj-Napoca: Sfera juridică, 2007. 376 p.
3. NISTOREANU, G., BOROI, A. Drept penal. Curs selective pentru examenul de licență. Ediția a II-a, 2002. 240 p.
4. CIOCLEI, V. Drept Penal. Partea Specială. Curs 2016-2017. Universitatea din București, Facultatea de Drept. Seria I –UNIBUC. 51p.
5. Codul Educației al RM nr.152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.319-324 art.634. [Accesat:18.05.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130514&lang=ro#
6. LOI n° 2022-299 du 2 mars 2022 visant à combattre le harcèlement scolaire (1) Article 11. [Accesat: 18.05.2022] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000045289000/2022-03-04
7. Codul Penal Francez, [Accesat: 18.05.2022] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000045289333
8. Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”. Bullying-ul în prezența adolescenților din Republica Moldova. Chișinău, 2019. [Accesat: 18.05.2022] Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

REGLEMENTAREA JURIDICĂ NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A COMBATERII CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE

Mihail SORBALA,

doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

ORCID ID: 0000-0002-4055-6914

Summary. *Actually, we live in a society in which the level of criminality has a general dynamic and development trend. Respectively, this dynamic is materialized taking into account some deficiencies in the activity of various state structures during the transition period. The positive change in specific internally conditions, as well as the intensification of international cooperation, can decisively influence this trend in its long-term evolution. Organized criminality can only exist in the conditions of a totally corrupt society, because the specific character of this phenomenon consists in the fact that the leaders of the criminal communities are quite well known.*

Organized criminality represents that criminal segment to which the illegal activities relate, which seriously affect certain sectors of economic, social and political life, carried out by various methods and means, constantly planned and conspired, by associations of individuals, with a well-defined internal hierarchy, with specialized structures and self-defense mechanisms, in order to obtain illicit profits at very high levels.

Thus, actions aimed at combating criminality in general and organized criminality in particular must be based on a solid theoretical basis, and the source of the elaboration of the perspective programs should be the appreciation at its fair value of the damage caused as a result of the criminal manifestations.

Keywords: *organized crime, organized criminal group, criminal organization (association).*

Conceptul de criminalitate reprezintă „ansamblul manifestărilor antisociale care încalcă prevederile înscrise în norma de drept, atrăgând după sine intervenția forței coercitive a statului” [1, p. 9]. Din acest unghi, pregnant este căci criminalitatea este o configurație de elemente componente, însușiri și trăsături specifice. Astfel, prin starea criminalității, considerate drept indicator cantitativ, se înțelege nivelul criminalității.

Însă, prin structura criminalității înțelegem cunoașterea compoziției și a configurației fenomenului într-o anumită unitate de timp și spațiu [2, p.158].

Totuși, conceptele de criminalitate, crimă organizată și mafie, primele două folosite frecvent în aceeași accepție, se diferențiază prin: a) gradul de pericol social al activităților infracționale; b) nivelul de organizare și structurare; c) metode și mijloace utilizate pentru atingerea scopului propus; și, d) scopul urmărit.

Însă, relevant este că faptele penale întâlnite în acest segment de infracționalitate pot fi foarte greu incriminate ca atare prin lege, deoarece acestea implică o diversitate de activități infracționale, sancționate în mod individual de legiuitor, acestea având o arie de cuprindere greu de delimitat cu exactitate [3, p.237-238]. Aici mai subliniem căci concepția contemporană despre crima organizată (în realitate, formă a criminalității) este eterogenă și contradictorie. Iar, dacă ne concentrăm asupra percepției generale a acestui concept, putem afirma căci „crima organizată este egală cu o structură formală, omogenă, multifuncțională, organizație criminală ce urmărește să submineze și să domine instituții legale ale societății” [4, p.724]. Criminalitatea organizată, în esență, poate fi definită ca fiind „acel segment infracțional la care se raportează activitățile ilegale, de natură să afecteze grav anumite sectoare ale vieții economice, sociale și politice, desfășurate prin diverse metode și mijloace, în mod constant, planificat și conspirat, de către asociații de indivizi, cu ierarhie internă bine determinată, cu structuri specializate și mecanisme de autoapărare, în scopul obținerii de profituri ilicite la cote deosebit de ridicate” [5, p.318].

Această definiție evidențiază două caracteristici principale ale conceptului de crimă organizată:

- ☐ gradul de pericol social al activităților ilegale desfășurate de acest segment infracțional, ce poate afecta grav anumite sectoare ale societății;
- ☐ desfășurarea constantă, organizată, planificată și bine conspirată a acestor activități infracționale.

În continuarea acestei idei, subliniem căci, în conformitate cu art. 2 al Legii Republicii Moldova nr. 50 din 22 martie 2012 „privind prevenirea și combaterea criminalității organizate”, *criminalitatea organizată* reprezintă un fenomen social care cuprinde grupurile și organizațiile criminale, activitatea criminală a acestora, faptele infracționale comise de membrii grupurilor și organizațiilor criminale, actele preparatorii ale grupurilor și organizațiilor criminale și ale membrilor acestora în vederea comiterii de infracțiuni, precum și alte infracțiuni care, conform Codului penal, se

consideră comise de un grup sau o organizație criminală [6]. Respectiv, în această ordine, este de subliniat că articolul 46 din Codul penal al Republicii Moldova definește *grupul criminal organizat* ca fiind o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni [7].

În doctrină se subliniază că, săvârșirea infracțiunii de către grupul criminal organizat constituie o formă penal-juridică de manifestare a criminalității organizate. În etapa actuală, criminalitatea organizată este unul dintre cele mai periculoase fenomene sociale, ce amenință societatea și statalitatea. Deci, pregnant este că grupurile criminale organizate s-au încadrat ușor în noul mecanism de administrare și parazitează pe greutățile societății contemporane [8, p.377].

Congruent prevederilor articolului 47 al Codul penal al Republicii Moldova, ce poartă denumirea marginală de „*organizația (asociația) criminală*”, se statuează și concretizează faptul că se consideră organizație (asociație) criminală o reuniune de grupuri criminale organizate într-o comunitate stabilă, a cărei activitate se întemeiază pe diviziune, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației în scopul de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice [7]. Astfel, pentru societate și pentru stat organizația (asociația) criminală reprezintă cea mai periculoasă formă de participare și formă de întruchipare penal-juridică a criminalității organizate [8, p.379].

În contextul dat, notăm că alin. (2) al articolului numit supra indică că infracțiunea se consideră săvârșită de o organizație criminală dacă a fost comisă de un membru al acesteia în interesul ei sau de o persoană care nu este membru al organizației respective, la însărcinarea acesteia. Însă, aliniatul (3) face referință la aspectul, potrivit căruia organizator sau conducător al organizației criminale se consideră persoana care a creat organizația criminală sau o dirijează.

Prin urmare, alin. (4) statuează că organizatorul și conducătorul organizației criminale poartă răspundere pentru toate infracțiunile săvârșite de această organizație [7].

De astfel, normele la care am făcut referință relevă că membrul organizației criminale poartă răspundere penală numai pentru infracțiunile la a căror pregătire sau săvârșire a participat. Deci, membrul organizației criminale poate fi liberat de răspundere penală în cazul în care a declarat benevol despre existența organizației criminale și a ajutat la descoperirea

infracțiunilor săvârșite de ea ori a contribuit la demascarea organizatorilor, a conducătorilor sau a membrilor organizației respective [6; 7].

Enunțăm, în contextul subiectului luat în vizor, că la nivelul Uniunii Europene se utilizează conceptul de *organizație criminală*, ce a fost definit de Consiliul Uniunii Europene-Justiție și Afaceri Interne, prin intermediul Acțiunii Comune nr. 98/733/JAI din 21 decembrie 1998, adoptate în temeiul art. K 3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, privind incriminarea participării la o organizație criminală în statele membre ale Uniunii Europene. Astfel, conform dispozițiilor art. 1, este de punctat că *organizația criminală* reprezintă „o asociere structurată, a mai mult de două persoane, stabilită în timp, care acționează concertat în vederea comiterii de infracțiuni pasibile de o pedeapsă privativă de libertate sau de aplicare a unei măsuri de siguranță privative de libertate de maximum patru ani, sau de o pedeapsă mai severă, indiferent dacă aceste infracțiuni reprezintă un scop în sine sau un mijloc de obținere a unor avantaje materiale și, după caz, de influențare ilegală a funcționării autorităților publice”. Organizațiile criminale compatibile conceptului de crimă organizată se caracterizează prin:

- 1) Stabilirea unității infracționale;
- 2) Existența liderului și a unei ierarhii interne bine determinate;
- 3) Specializarea membrilor organizației pe activități infracționale specifice;
- 4) Utilizarea unor mecanisme specifice de neutralizare a controlului social [9].

Contextual este a înțelegi că Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale a introdus o expresie nouă, cea de *grup infracțional organizat*, termenul de *organizație criminală* nefiind utilizat de acest instrument juridic.

Astfel, relevant este că, conform prevederilor art. 2 lit. a) al Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale, prin *grup infracțional organizat* se înțelege „un grup structurat alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, în scopul săvârșirii uneia, ori mai multor infracțiuni grave sau infracțiuni prevăzute de convenție, pentru a obține, direct ori indirect, un avantaj financiar sau un alt avantaj material” [10].

Totuși, mai târziu, Consiliul Uniunii Europene, prin intermediul Deciziei-Cadru 2008/841/JAI din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate, care a abrogat Acțiunea Comună nr. 98/733/JAI, a redefinit noțiunea de *organizație criminală*. În acest fel, potrivit prevederilor art. 1 pct. 1 din Decizia-Cadru 2008/841/JAI, *organizația criminală*

reprezintă „o asociație structurată, stabilită în timp, de mai mult de două persoane, care acționează concertat în vederea comiterii de infracțiuni pasibile de o pedeapsă privativă de libertate sau de aplicare a unei măsuri de siguranță privative de libertate cu o durată maximă de cel puțin patru ani, sau de o pedeapsă mai severă, pentru a obține, direct sau indirect, un beneficiu financiar sau de altă natură materială”.

De asemenea, potrivit prevederilor art. 1 pct. 2) din Decizia-Cadru 2008/841/JAI, o *asociație structurată* reprezintă „o asociație care nu este formată la întâmplare pentru comiterea imediată a unei infracțiuni și care nu prezintă în mod necesar roluri definite formal pentru membrii săi, continuitatea membrilor sau o structură dezvoltată” [11].

Referindu-ne la reglementările în materia vizată, așa cum am statuat supra, în Republica Moldova noțiunea de *grup criminal organizat* este prevăzută de art. 46 a legii penale și se referă la „*reuniunea stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni*” [7].

Pregnant este că pentru indicarea aceluiași fenomen, în doctrină, diferiți autori sau documente internaționale, utilizează expresii diferite, cum ar fi: *criminalitatea organizată*, *crima organizată*, *organizația criminală*, *criminalitatea transnațională* sau *criminalitate organizată transnațională* [12, p.256]. Este oportun de a da în vileag că, datorită tendințelor din ultimul timp de suprapunere a activităților criminalității organizate cu cele ale criminalității de tip mafiot, unii doctrinari au emis teoria încorporării conceptului de mafie în cel de crimă organizată, prin prezentarea celor două segmente infracționale ca două niveluri ale unuia și aceluiași concept.

De astfel, este important să fie cunoscute diferențele dintre cele două categorii de organizații în scopul adoptării strategiilor de combatere specifice fiecărei categorii în parte. Noțiunea de „criminalitate organizată” este interpretată de către savanți, precum și de către practicieni, în mod diferit [13, p. 63]. Opiniile cercetătorilor privind criminalitatea organizată, timpul apariției, formele de manifestare, principiile și dimensiunile ei s-au diversificat în mare măsură, însă, totuși, în privința unui fapt toți sunt de acord, și anume că acest fenomen periculos există real și că el este destul de viabil, are rădăcini puternice care s-au dezvoltat încă în fostul sistem social-politic și prosperă în condițiile actuale [14, p.12].

Totuși, ținând cont de subiectul luat în vizor în cadrul acestei abordării, prezintă interes de a ne referi și la organele/autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate. În această ordine de idei, articolul 6 din Legea Republicii Moldova „privind prevenirea

și combaterea criminalității organizate” fixează că atribuțiile în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate sunt exercitate de subdiviziunile specializate ale Departamentului poliție, ale Departamentului urmărire penală și ale Departamentului Poliției de Frontieră din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ale Administrației Naționale a Penitenciarelor, ale Serviciului de Informații și Securitate, ale Centrului Național Anticorupției, ale Serviciului Vamal.

Prin urmare, relevant este că, potrivit statuărilor legii prenotate, autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate: a) desfășoară activități de prevenire și combatere a criminalității organizate prin prevenirea, depistarea și curmarea infracțiunilor în conformitate cu legislația în vigoare; b) desfășoară activități speciale de investigații, activități de urmărire penală, de cooperare internațională, de analiză și monitorizare în domeniu.

Astfel, în cadrul activităților de prevenire și combatere a criminalității organizate, autoritățile vizate colaborează între ele prin schimb de informații, de experți, prin activități comune de cercetare și demascare a grupurilor și organizațiilor criminale, de instruire a personalului, prin realizarea unor inițiative social-economice, precum și prin alte activități. De asemenea, este a menționa că autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate previn criminalitatea organizată prin: a) efectuarea analizei cauzelor și condițiilor ce favorizează crearea și activitatea grupurilor și organizațiilor criminale; b) planificarea măsurilor de prevenire a formării noilor grupuri sau organizații criminale; c) planificarea măsurilor de prevenire a activității criminale pe fiecare grup sau organizație criminală existentă; d) organizarea campaniilor de informare privind fenomenul de crimă organizată; e) notificarea persoanelor care pot fi atrase în activitatea criminală organizată; f) monitorizarea preventivă a persoanelor care pot fi atrase în activitatea criminală organizată. Măsurile de prevenire a criminalității organizate sunt exercitate conform unui plan aprobat de Guvern [6].

Activitățile infracționale comise de grupurile organizate, urmărite și sancționate de legea penală sunt, în opinia doctrinarilor, următoarele [4, p.725-726]: 1) omorurile comise la comandă sau pentru reglarea de conturi între organizațiile criminale; 2) actele de șantaj comise de grupuri organizate de infractori asupra unor persoane din sfera puterii, administrației de stat și a justiției; 3) jafurile, răpirea și sechestrarea de persoane, comise de grupuri organizate de infractori în scopul obținerii de foloase materiale sau de altă natură; 4) traficul de ființe umane și organe, desfășurat în mod organizat; 5) filierele de migrație clandestine; 6) traficul de

stupefiante, substanțe psihotrope, substanțe chimice esențiale și precursori, precum și consumul ilicit de droguri; 7) contrafacerea, falsificarea și punerea în circulație de monedă națională, străină, carduri bancare și cecuri de călătorie; 8) traficul de autovehicule furate, desfășurat în mod organizat; 9) actele de corupție din sfera crimei organizate; 10) criminalitatea informatică; 11) terorismul; 12) activitățile de spălare a banilor din sfera crimei organizate.

Totuși, criminalitatea organizată are două caractere importante: caracterul grav și caracterul transnațional. Infracțiunea cu caracter transnațional reprezintă orice infracțiune, care după caz: 1) este săvârșită atât pe teritoriul unui stat, cât și în afara teritoriului acestuia; 2) este săvârșită pe teritoriul unui stat, dar pregătirea, planificarea, conducerea sau controlul său are loc, în tot sau în parte, pe teritoriul altui stat; 3) este săvârșită pe teritoriul unui stat de un grup infracțional organizat care desfășoară activități infracționale în două sau mai multe state; 4) este săvârșită pe teritoriul unui stat, dar rezultatul acesteia se produce pe teritoriul altui stat” [15, p.174].

La nivel internațional cel mai important instrument juridic în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate, așa cum învderat mai înainte, este Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale [10]. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale [16, p.124] incriminează participarea la un grup infracțional organizat (art. 5), spălarea produsului infracțiunii (art. 6), faptele de corupție (art. 8). De asemenea, Convenția incriminează și împiedicarea bunei funcționări a justiției (art. 23), în cadrul unor proceduri referitoare la săvârșirea de infracțiuni prevăzute de prezentul act normativ. Acest instrument juridic cuprinde și prevederi referitoare la: măsurile de luptă împotriva spălării banilor și faptelor de corupție, confiscare și sechestrul, cooperarea internațională în domeniul confiscării, extrădare în cazul comiterii de infracțiuni prevăzute de respectiva Convenție, asistența judiciară reciprocă în cazul investigării infracțiunilor din domeniul criminalității organizate transnaționale, utilizarea tehnicilor speciale de investigare, protecția martorilor, acordarea de asistență și de protecție victimelor infracțiunilor din domeniul criminalității organizate transnaționale, cooperarea judiciară internațională între statele membre în domeniul combaterii criminalității organizate și la prevenirea criminalității organizate transnaționale [10].

În continuarea ideilor expuse, oportun este că, la nivelul Uniunii Europene, cel mai important instrument juridic în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate este Decizia-Cadru 2008/841/JAI

din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate, care transpune, în mare parte, prevederile Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale. În art. 2 din Decizia-Cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva crimei organizate sunt prevăzute infracțiunile privitoare la participarea la o organizație criminală [11].

Respectiv, cu privire la determinarea competenței de investigare a infracțiunilor prevăzute de Decizia-Cadru 2008/841/JAI, Consiliul Uniunii Europene a stabilit criteriul locului săvârșirii infracțiunii, cât și criteriul cetățeniei autorului infracțiunii [1, p.251].

Astfel, congruent prevederilor art. 7 alin. (1) lit. a) și b) din Decizia-Cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva crimei organizate, un stat membru are competența să investigheze faptele ce sunt săvârșite în întregime sau parțial pe teritoriul propriu, indiferent de locul unde este situată organizația sau unde își desfășoară activitățile infracționale, dar și în cazul în care autorul infracțiunii este un cetățean al său. De asemenea, legiuitorii au stabilit și criteriul referitor la comiterea infracțiunilor prevăzute de Decizia-Cadru 2008/841/JAI în folosul unei persoane juridice care își are sediul pe teritoriul unui stat membru (art. 7 alin. (1) lit. c)) [11].

Totuși, vom trece în revistă și faptul că necesitatea colaborării internaționale în problemele ce țin de poliție în spațiul european a apărut încă la începutul secolului douăzeci, odată cu înființarea Interpolului. Țările europene reprezentate de șefii polițiilor naționale, după congresele de la Monaco (1914) și Viena (1923), au pus bazele unei Comisii Internaționale de Poliție Criminală, care avea să devină mai târziu Organizația Internațională de Poliție Criminală, cunoscută și sub denumirea de Interpol.

Astfel, pe parcursul anilor s-a constituit, ca o condiție absolut necesară, cooperarea polițienească internațională în domeniile: combaterea terorismului internațional; combaterea producerii, consumului și traficului de droguri și substanțe psihotrope; combaterea activității economice ilegale; combaterea contrabandei cu bunuri de valoare istorică sau artistică; combaterea trecerii ilegale a frontierei. Prin urmare, datorită diversificării fenomenului infracțional, ulterior, s-a impus și cooperarea internațională în combaterea traficului de ființe umane [17, p.147]. Prevederi ce reglementează anumite chestiuni în materia colaborării internaționale a mai multor state în sfera luptei cu criminalitatea transnațională, inclusiv și cu traficul de persoane, se conțin în Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, semnată la Palermo la 09 decembrie 2000 [18] și în Protocoalele adiționale ale acestui docu-

ment [19; 20]: a) Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor [19]; b) Protocolul privind traficul ilegal de migranți pe cale terestră, a aerului și pe mare din 15.11.2000 [20].

Nu putem trece cu vederea fără a nota faptul că anumite norme ce reglementează colaborarea internațională a statelor CSI se regăsesc și în Convenția de la Minsk privind asistența juridică și raporturile de drept în procesele civile, familiale și penale, semnată la 22 ianuarie 1993. Pe segmentul de referință, direcțiile prioritare ale colaborării internaționale în vederea combaterii criminalității, concretizate prin aceste reglementări, se referă la:

- 1) asistența juridică internațională în materie penală;
- 2) direcționarea materialelor cauzelor penale pentru efectuarea urmăririi penale;
- 3) executarea solicitărilor privind începerea urmăririi penale și efectuarea acestora pe teritoriul statelor CSI;
- 4) extrădarea persoanelor în vederea atragerii la răspundere penală;
- 5) transferul persoanelor condamnate în vederea executării pedepșelor în statele a căror cetățeni sunt [21].

Convențiile indicate supra (de la Palermo și Minsk) prevăd, de asemenea, și posibilitatea adresării solicitărilor referitoare la efectuarea măsurilor speciale de investigații pe teritoriul statelor-membre [18; 21]. Astfel, art. 20 din Convenția de la Palermo prevede posibilitatea efectuării de către organele competente ale statelor-membre, în ordinea și în limitele stabilite prin legile interne, a livrărilor controlate, a diverselor forme de supraveghere (electronică etc.) cu folosirea metodelor și mijloacelor speciale, precum și a diferitor operații de agentură [18]. Este necesar să menționăm că între state pot fi încheiate și alte acorduri privind colaborarea și asistența judiciară reciprocă, care ar stabili un nivel mai înalt al integrării în materie penală și ar materializa forme mai perfecte ale colaborării internaționale. În particular, Convenția de la Palermo pune temelia pentru încheierea unor acorduri care ar prevedea posibilitatea creării grupelor internaționale de anchetă, ceea ce este destul de actual pentru starea de lucruri existentă la momentul de față, deoarece anume grupările criminale transnaționale desfășoară o activitate infracțională, legată de crearea „rețelelor” internaționale pentru traficul de ființe umane.

Preponderent, la organizarea și aranjarea colaborării internaționale se recomandă a folosi posibilitățile și oportunitățile diferitor organizații polițienești internaționale, cum ar fi, în primul rând, *Interpolul* și *Europolul*. În lupta cu traficul de persoane, cu circulația ilegală a organe-

lor și ȣesuturilor umane, cu migraȣia ilegală și infracȣiunile sexuale în privinȣa minorilor este antrenată secȣia *THB (Trafficking in Human Beings)* din cadrul Interpolului. De asemenea, un anumit interes îl prezintă și informaȣiile acumulate în cadrul secȣiei *OCP (Organised Crime Projects)* – specializată în problemele luptei cu criminalitatea organizată internaȣională. Unul din domeniile de activitate ale acestei secȣii se referă la proiectul „*Millennium*”, specializat în domeniul luptei cu grupările criminale organizate din Estul Europei. Cele mai importante și prioritare direcȣii pentru descoperirea și investigarea faptelor de trafic de fiinȣe umane, desfășurate pe segmentul colaborării organelor de drept cu *Interpolul* și *Europolul* sunt: anunȣarea în căutare internaȣională a victimelor pierdute fără urmă și a învinuiȣilor; coordonarea operaȣiunilor poliȣienești comune; adresarea solicitărilor privind efectuarea anumitor acȣiuni de urmărire penală sau măsuri speciale de investigaȣii; adresarea solicitărilor referitoare la obȣinerea informaȣiilor, păstrate în cadrul structurilor ce deȣin evidenȣe operativ-informative, de urmărire, de expertiză criminalistică etc. [22, p.152].

Dacă urmărirea locală presupune implicarea la înfăptuirea ei numai a subdiviziunilor organelor afacerilor interne și altor organe de stat din Republica Moldova, atunci urmărirea interstatală și cea internaȣională presupune implicarea, la înfăptuirea acestor acȣiuni, a organelor de drept din alte state, conform tratatelor internaȣionale la care Republica Moldova este parte.

În acest context, un rol deosebit în vederea combaterii criminalității și soluȣionării sarcinilor procesului penal îi revine urmării internaȣionale prin intermediul Biroului Naȣional Central – Interpol. Importanȣa acestei modalități se datorează faptului că, deseori, persoanele care au comis infracȣiuni, îndeosebi grave, se eschivează de la urmărirea penală și judecată, plecând peste hotare [2]. Anume din aceste considerente aportul Organizaȣiei Internaȣionale de Poliȣie Criminală – Interpol, este să asigure și să promoveze cea mai largă asistenȣă mutuală posibilă tuturor autorităȣilor de poliȣie criminală în limitele reglementărilor existente în diferite țări [23, p. 28] și în spiritul Declaraȣiei Universale a Drepturilor Omului [24], să stabilească și să dezvolte toate instituȣiile capabile să contribuie în mod eficient la prevenirea și reprimarea infracȣiunilor de drept comun.

Urmărirea internaȣională a persoanelor puse sub învinuire și a inculpaȣilor reprezintă un complex de măsuri operativ-investigative înfăptuite de organele competente ale statului iniȣiator al urmării și statul interpelat, îndreptate spre depistarea, arestarea și extrădarea infractori-

lor urmăriți, îndeplinite pe teritoriul fiecărui stat participant la căutare, în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional și tratatele internaționale încheiate între aceste state. Urmărirea internațională reprezintă una din direcțiile principale de activitate întreprinse spre cooperarea în lupta cu criminalitatea din statele-membre ale Interpolului [23, p. 28]. Urmărirea internațională prin intermediul Interpolului se efectuează în cazurile când: 1) este dat în urmărire un infractor pus sub învinuire (acuzat, condamnat) pentru săvârșirea unei infracțiuni grave; 2) se dispune de informație precisă sau presupusă despre plecarea persoanei urmărite peste hotare; 3) persoana urmărită (cu mandat de arestare) nu a fost depistată pe teritoriul Republicii Moldova timp de 3 luni; 4) se dispune de informație precisă sau presupusă despre plecarea peste hotare a persoanelor declarate dispărute; 5) cadavrele și persoanele cu identitate necunoscută n-au fost identificate timp de 3 luni și există date că sunt persoane străine.

Oportun este căci, cu ajutorul sistemului internațional de urmărire din cadrul Interpolului, subdiviziunile organelor de drept au posibilitatea: 1) de a primi informații despre locul de aflare în țările străine și ocupațiile persoanelor în urmărire, suspectate în comiterea infracțiunilor, precum și a acuzațiilor și condamnărilor ce se eschivează de la răspunderea penală sau ispășirea pedepsei; 2) de a stabili locul persoanei ce a trecut frontiera sau a persoanei dispărute; 3) a identifica persoana aflată în urmărire; 4) de a stabili controlul asupra activității și deplasării persoanelor ce se ascund de organele de drept peste hotare [23, p.29].

În altă ordine de idei, *Europol* reprezintă o instituție supranațională creată pe baza unor acorduri interguvernamentale. Înainte de ratificarea instrumentelor europene privind *Europol*, a existat un precursor al acesteia, respectiv, *Unitatea de Droguri Europol* (EDU), care a funcționat la Haga, formată din ofițeri de legătură ai statelor membre și care aveau acces direct la investigarea datelor personale și a cazurilor legate de droguri. În urma unor acțiuni comune ale statelor-membre, la 10 martie 1995 s-a extins aria de competență a EDU cu privire la traficul ilegal cu substanțe radioactive și nucleare, a traficului ilegal cu imigranți și a furturilor de vehicule [25, p.78-79]. Astfel, constatăm că *Europolul* a fost înființat prin Convenția *Europol* din anul 1995, care a fost abrogată de Decizia Consiliului Uniunii Europene 2009/371/JHA [26] din 6 aprilie 2009 privind instituirea Oficiului European de Poliție. Competența *Europolului* vizează investigarea infracțiunilor din domeniul crimei organizate, prezentate într-o anexă din Decizia 2009/371/JHA, în care se regăsesc și infracțiunile referitoare la traficul de ființe umane. Conform prevederilor art. 3 din

Decizia 2009/371/JHA, „obiectivul Europolului constă în sprijinirea și consolidarea activității autorităților competente ale statelor-membre și a cooperării reciproce a acestora în vederea prevenirii și combaterii criminalității organizate, a terorismului și a altor forme grave de criminalitate care afectează două sau mai multe state-membre” [15, p.163; 26].

Fiecare stat-membru al Uniunii Europene desemnează o unitate națională condusă de către un oficial din fiecare stat-membru. Unitatea națională reprezintă singurul organism de legătură dintre Europol și autoritățile competente din statele-membre. Statele-membre pot permite contacte directe între autoritățile desemnate competente și Europol. Fiecare unitate națională ar trebui să aibă cel puțin un ofițer de legătură la Europol. Europolul utilizează un sistem informatic securizat de prelucrare a datelor cu caracter personal care este foarte util în domeniul combaterii infracțiunilor grave [15, p.163].

Europol are ca atribuții facilitarea schimbului de informații între statele-membre prin culegerea și analizarea informațiilor și, transmițând autorităților competente din statele-membre, fără întârziere, prin unitățile naționale de profil datele necesare în ceea ce le privește, ajută, astfel, cercetările din aceste state. Un sistem de informații conține datele persoanelor care au comis acte transmise în competența Europol sau care au luat parte la săvârșirea acestor fapte în statele-membre. Aceste date cuprind informații cu privire la persoanele care au avut statut de martori sau victime potențiale sau reale ale infracțiunilor [25, p.78-79].

Europolul este organul de urmărire penală a Uniunii Europene care se ocupă de domeniul criminalității. Misiunea sa este de a îmbunătăți eficiența și cooperarea dintre autoritățile competente ale statelor-membre în prevenirea și combaterea formelor grave ale criminalității organizate internaționale. Misiunea Europolului este aducerea unei importante contribuții la măsurile de urmărire penală ale Uniunii Europene împotriva criminalității organizate [27, p.231].

Reiterăm că Europolul este o agenție a Uniunii Europene care joacă un rol crucial în materie de cooperare polițienească. Agenția a contribuit în mare măsură, la demantelarea rețelelor criminale care operează prin intermediul rețelelor de comunicații criptate, în special cazurile „Encro-Chat” și „Sky ECC”.

Astăzi, Europolul joacă un rol esențial, sprijinind din ce în ce mai mult statele membre în lupta împotriva criminalității organizate și a terorismului. În contextul unui mediu infracțional complex și în continuă schimbare, mai transnațional și mai digital, noile norme convenite astăzi vor permite agenției să continue această activitate cu o eficiență sporită,

consolidând astfel rolul acesteia de partener esențial pentru autoritățile naționale.

De astfel, ținând seama de provocările la adresa securității Uniunii Europene generate de utilizarea noilor tehnologii de către infractori, autoritățile de aplicare a legii trebuie să își consolideze capacitățile tehnologice [28]. În scopul dat, Regulamentul de modificare a Regulamentului UE 2022/... de modificare a Regulamentului (UE) 2016/794 în ceea ce privește cooperarea Europol cu părțile private, prelucrarea datelor cu caracter personal de către Europol în sprijinul anchetelor penale și rolul Europol în materie de cercetare și inovare, ce urmează să intre în vigoare la sfârșitul lunii iunie a acestui an, atribuie Europolului sarcina de a sprijini statele membre în utilizarea tehnologiilor emergente. Europolul va trebui, de asemenea, să depună eforturi pentru a explora noi abordări și pentru a dezvolta soluții tehnologice comune, inclusiv soluții bazate pe inteligența artificială, care să facă întotdeauna obiectul unor garanții solide în materie de securitate și de protecție a drepturilor fundamentale [29].

Reieșind din cele punctate și sintetizând reflectările înserate în acest articol, putem opina că criminalitatea organizată nu este doar un conglomerat de persoane criminale, ci o totalitate sistematică complexă a reprezentanților lumii interlope. De astfel, coordonarea tuturor varietăților de activitate criminală organizată pe un anumit teritoriu este, preponderent, realizată de către o persoană concretă sau de către un grup de persoane.

De asemenea, cu titlu de concluzie, însă într-o altă ordine de idei, subliniabil este că domeniile principale de activitate a forțelor criminalității organizate sunt: sfera economică, administrativă, de antreprenoriat și penală. Astfel, în urma oricărei activități, scopul lor este obținerea profitului fabulos, apoi puterea și dictatul.

Referințe:

1. CĂȘUNEANU, F. D. Criminalitatea organizată în legislațiile penale europene. București: Universul Juridic, 2013. 392 p.
2. CIOBANU, I. Criminologie. CEP USM. Chișinău: 2013. 343 p.
3. NISTOREANU, G., PĂUN, C. Criminologia. București: Europa Nova, 1996. 318 p.
4. STANCU, E. Tratat de Criminalistică. Ed. a V-a. București: Universul Juridic, 2010. 840 p.
5. ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистика. Москва: Юрист, 2005. 781 с.
6. Legea nr. 50 din 22.03.2012 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 103.

7. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74.
8. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GRAMA, M. Drept penal. Partea generală, Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
9. Joint action 98/733/JHA of 21.12.1998 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on making it a criminal offence to participate in a criminal organisation in the Member States of the European Union. [Accesat: 12.06.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998F0733>
10. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptată la New York, la 15.11.2000. Ratificată prin Legea nr. 15 din 17.02.2005 pentru ratificarea Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005 nr. 36-38.
11. Decizia-Cadru 2008/841/JAI a Consiliului Uniunii Europene din 24.10.2008 privind lupta împotriva crimei organizate. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 300/42 din 11.11.2008. [Accesat: 12.06.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0841&from=LT>
12. CIOCLEI, V. Manual de criminologie. Ed. a V-a. București: C.H. Beck, 2011. 276 p.
13. ДОЛГОВА, А. И., ДЬЯКОВ, С. В. Организованная преступность. Москва: Юридическая Литература, 1989. 352 с.
14. ЯБЛОКОВ, Н. П. Расследование организованной преступной деятельности. Москва: Юристъ, 2002. 172 с.
15. MOISE, A. C., STANCU, E. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. București: Universul Juridic. 2017. 347 p.
16. POALELUNGI, M. Cooperare juridică internațională: 50 de tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. ULIM. Chișinău: 2018. 796 p.
17. STARASCIUC, R. Cooperarea polițienească internațională – o metodă de ridicare a nivelului de pregătire profesională a colaboratorilor MAI. În: Conferința „Perfecționarea continuă a cadrelor din organele afacerilor interne și optimizarea procesului de instruire profesională” (Chișinău, Moldova, 21-22 decembrie) Chișinău: Știința, 2003, p. 147- 154.

18. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate. Semnată la Palermo la 09 decembrie 2000. În vigoare pentru Republica Moldova din 16.10.2005. În: *Tratate internaționale*, 2006, nr. 35.
19. Legea nr. 17 din 17.02.2005 pentru ratificarea Protocolului privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 36-38.
20. Legea nr. 16 din 17.02.2005 pentru ratificarea Protocolului împotriva traficului ilegal de migranți pe calea terestră, a aerului și pe mare, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 36-38.
21. Convenția nr. 262 din 22.01.1993 cu privire la asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală. În vigoare pentru Republica Moldova din 26.03.1996. În: *Tratate Internaționale*, 1999, nr. 16.
22. СМЕРНОВ, Г. К. Методика расследования торговли людьми / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 218 с.
23. CLEFOS, A. Urmărirea internațională prin BNC Interpol a învinuiților și inculpaților. În: Conferința „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”. (Chișinău, Moldova, 18-19 aprilie) Chișinău: 2003, p. 28- 36.
24. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*, 1998. Nr. 1.
25. BELECCIU, Ș., DENISENCO, L. Problema prevenirii și combaterii criminalității internaționale în cadrul Uniunii Europene. În: Conferința „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere” (Chișinău, Moldova, 18-19 aprilie) Chișinău: 2003, p. 78-84.
26. Decizia Consiliului Uniunii Europene 2009/371/JHA din 06.04.2009 privind instituirea Oficiului European de Poliție (Europol), În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* L 121 din 15.05.2009. [Accesat: 13.06.2022] Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/136458>

27. GÎRLEA, R. Relațiile Interpolului cu organizațiile internaționale. În: Conferința „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere” (Chișinău, Moldova, 18-19 aprilie) Chișinău: 2003, p. 231-237.
28. Europol: provisional agreement between the Council presidency and the European Parliament on the agency's new mandate. [Accesat: 14.06.2022] Disponibil: [https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/01/europol-provisional-agreement-between-council-presidency-and -eu ropean-parliament/](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/01/europol-provisional-agreement-between-council-presidency-and-eu-ropean-parliament/)
29. Europol: Council adopts legislation entrusting new tasks to the agency [Accesat: 14.06.2022] Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/24/europol-le-conseil-adopte-une-legislation-confiant-de-nouvelles-taches-a-l-agence/>

CALIFICAREA INFRAȚIUNILOR SĂVÂRȘITE DE CĂTRE UN GRUP CRIMINAL ORGANIZAT

Stanislav COPEȚCHI,

doctor în drept, conferențiar universitar,

Departamentul Drept penal,

Facultatea de Drept,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0003-1822-4953

Summary. *In the present study are identified the rules for qualifying crimes committed by an organized criminal group. It is pointed out that regardless of the role played in the commission of the crime, all members of the organized criminal group are responsible as co-perpetrators. Correspondingly, for example, the person who contributes to the commission of the crime through advice, indications, etc. it must be appreciated as an author, not as an accomplice. If the article in the Special Part of the Criminal Code contains the qualifying sign "by an organized criminal group" then the qualification will be made in accordance with this sign, without the additional invocation of art. 46 CP RM. If the article of the Special Part of the Criminal Code does not contain such a sign, then in the qualification, together with the incriminating norm, will be applied additionally art. 46 CP RM. It is pointed out that the aggravating circumstance "of two or more persons" does not constitute a form of expression of the organized criminal group. Conversely, the organized criminal group does not represent any of the hypotheses of the crime committed "by two or more persons". The two legal categories do not even intersect. They exclude each other. Therefore, the aggravating circumstantial sign "of two or more persons" should in no case be applied to the qualification in the event that the offense is committed by an organized criminal group.*

Key-words: *qualification of crimes, organized criminal group, comparative study, judicial practice.*

Conform art. 46 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) „grupul criminal organizat este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni [1]”.

Din norma citată se desprind următoarele trăsături definitorii ale grupului criminal organizat: a) constituie o reuniune de persoane; b) formează o reuniune stabilă de persoane; c) este o reuniune organizată în

prealabil; d) scopul reuniunii rezidă în comiterea uneia sau mai multor infracțiuni.

În cele ce urmează, nu vom insista pe examinarea propriu-zisă a acestor trăsături, ci vom încerca să punctăm asupra unor reguli de calificare a infracțiunilor comise de către un grup criminal organizat.

Primo – indiferent de rolul executat la săvârșirea infracțiunii, toți membrii grupului criminal organizat răspund în calitate de coautori.

În cazul infracțiunii comise de către un grup criminal organizat nu distingem între participanți mijlociți și participanți nemijlociți. Nu mai atestăm o divizare a participanților în: autor, organizator, instigator și complice. În caz contrar, dispare limita de demarcare între „grupul criminal organizat” și „participația complexă” (forme ale participației penale).

Prin urmare, așa participanți ca „organizatorul”, „instigatorul” și „complicele” sunt străini (neafereți) grupului criminal organizat drept formă a participației penale. Corespunzător, de pildă, persoana care contribuie la săvârșirea infracțiunii prin sfaturi, indicații etc. trebuie apreciată în postura de autor, ci nu de complice. Desigur, instanța de judecată va putea ține cont de rolul efectiv executat de fiecare membru al grupului criminal organizat în procesul individualizării pedepsei penale. Cert e că la încadrarea conduitei membrilor grupului criminal organizat nu se poate face uz de prevederile alin. (3)-(5) art. 42 CP RM.

Practica însă, demonstrează că, uneori, la încadrarea infracțiunilor comise de către un grup criminal organizat, se invocă una dintre normele specificate la alin. (3)-(5) art. 42 CP RM. De exemplu, într-o speță [2] instanța a încadrat acțiunile inculpatului T.A. în baza alin. (3) art. 42, lit. b) alin. (3) art. 187 CP RM (organizare la jaf comis de către un grup criminal organizat).

În plan comparat, regula de calificare sus-indicată este consemnată expres în textul legii penale. Bunăoară, alin. (5) art. 26 din Codul penal al Lituaniei stabilește: „Se consideră că membrii unei asocieri criminale răspund penal în calitate de autori [...] indiferent de rolurile lor în săvârșirea unei fapte penale [...] [3]”. Acest lucru este prevăzut și mai tranșant în dispoziția alin. (9) art. 16 din Codul penal al Republicii Belarus: „Participanții unui grup criminal organizat și a unei organizații criminale sunt recunoscuți drept autori, indiferent de rolul îndeplinit la săvârșirea infracțiunii [4]”. Considerăm că, o prevedere cu un conținut similar, trebuie inserată în textul Codului penal moldav.

În consecință, avându-se în vedere că toți participanții unui grup criminal organizat răspund în calitate de autori, la încadrarea celor săvârșite de către membrii grupului criminal organizat nu este necesară trimiterea

la art. 42 CP RM. Același fapt este punctat în literatura de specialitate [5, p. 296]. Acest lucru este valabil atât pentru ipoteza în care, în conținutul articolului este prezent semnul circumstanțial agravant „săvârșirea infracțiunii de către un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”, cât și în ipoteza în care un asemenea semn calificativ lipsește.

Secundo – se impune să răspundem la următoarele întrebări: este necesară invocarea art.46 CP RM la calificarea infracțiunilor săvârșite de către un grup criminal organizat? Este, în genere, norma înscrisă în textul acestui articol una de extindere a incriminării?

Răspunzând la aceste întrebări consemnăm asupra existenței a două ipoteze (una vizează consacrarea în textul normei de incriminare a semnului circumstanțial agravant „de un grup criminal organizat” sau „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”, iar alta presupune lipsa unui atare semn calificativ în textul normei incriminatorii). Corespunzător, soluțiile de calificare (privind aplicarea sau neaplicarea art. 46 CP RM) diferențiază în cele două ipoteze.

Așadar, dacă articolul din Partea Specială a Codului penal conține semnul calificativ „de un grup criminal organizat” (e.g. lit. b) alin. (2) art. 278 CP RM) ori semnul calificativ „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală” (e.g. lit. k) alin. (2) art. 151 CP RM), atunci calificarea se va face în corespundere cu acest semn, fără invocarea suplimentară a art. 46 CP RM. De exemplu, fapta de răpire a unei persoane comisă de un grup criminal organizat trebuie calificată doar potrivit lit. a) alin. (3) art. 164 CP RM, aceasta deoarece art. 164 CP RM conține semnul calificativ „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”. Aplicarea concomitentă a normei ce cuprinde semnul calificativ enunțat, precum și a normei de la art. 46 CP RM „ar da o dublă valență juridică uneia și aceleași împrejurări [5, p. 296]”. Respectiv, o asemenea dublare nu facilitează, ci îngreunează soluția de calificare. În consecință, nu suntem de acord cu soluția de calificare dată într-un caz din practica judiciară autohtonă [6], prin invocarea art. 46 CP RM alături de lit. b), d) alin. (4) art. 217¹ CP RM. Precizăm că lit. b) de la alin. (4) art. 217¹ CP RM agravează răspunderea atunci când infracțiunea este comisă, *inter alia*, de către un grup criminal organizat.

În opoziție, sunt ilustrative următoarele observații critice făcute de instanța de judecată, într-un caz practic, asupra învinuirii formulate de acuzatorul de stat: „potrivit învinuirii aduse inculpaților de către acuzatorul de stat, inculpaților le este incriminată săvârșirea infracțiunii prin participare sub forma grupului criminal organizat, fiindu-le incriminate prevederile art. 46 CP RM. [...] construcția legală a lit. b) alin. (3) art.

186 CP RM cuprinde inclusiv și prevederea sub forma agravantei „comiterea infracțiunii de către un grup criminal organizat”. Așadar, urmare a constatării comiterii de către inculpați a infracțiunii de furt în cadrul unui grup criminal organizat, instanța, întru evitarea dublei incriminări, va reține agravanta grupului criminal organizat în acțiunile inculpaților, prevăzută de însuși norma articolului incriminat [7]”. Același lucru a fost punctat de instanța de apel: „încadrarea juridică a faptelor inculpaților P.A., P.S. și G.A. de către organul de urmărire penală, cu mențiunea art. 46 CP RM, alături de norma de incriminare de la lit. b) alin. (3) art. 186 CP RM, constituie o dublă incriminare [8]”.

Totuși, precizăm că aplicarea concomitentă a art. 46 CP RM și a normei incriminatoare, ce cuprinde semnul circumstanțial agravant „de către un grup criminal organizat”, nu reprezintă o dublă incriminare (așa cum a punctat instanța, în cea din urmă speță). Or, norma de la art. 46 CP RM nu este una de incriminare, ci una de extindere a incriminării (*i.e.* este o normă generală, dar aferentă unei norme incriminatorii). Mai exact, în atare ipoteză, aplicarea art. 46 CP RM este o operațiune nenecesară. În acest caz, atestăm o dublare a soluției de calificare (aceeași soluție de calificare se invocă în mod repetat), nu însă o dublă incriminare.

Dacă articolul Părții Speciale a Codului penal nu conține un atare semn (*i.e.* „de un grup criminal organizat” ori „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”), atunci la calificare, pe lângă norma incriminatoare, se va reține suplimentar art. 46 CP RM. De exemplu, infracțiunea de contrabandă comisă de un grup criminal organizat trebuie calificată potrivit art. 46 și una dintre normele înscrise la art. 248 CP RM. Iar acest lucru este necesar pentru a accentua că infracțiunea a fost comisă de către un grup criminal organizat, nefiind prezentă o altă formă a participației penale sau a pluralității de făptuitori. Respectiv, în această ipoteză, norma de la art. 46 CP RM devine una de extindere a incriminării, fiind necesară invocarea acesteia la calificare.

Tertio – care trebuie să fie soluția de calificare în situația în care este creat un grup criminal organizat fără ca acesta să fi recurs la săvârșirea vreunei infracțiuni?

Ab initio, reiterăm că, scopul creării unui grup criminal organizat constă în „comiterea uneia sau mai multor infracțiuni”. Crearea (formarea) unui grup criminal organizat nu constituie un scop în sine. Cu alte cuvinte, grupul criminal organizat nu este creat de dragul creării, ci în scopul săvârșirii de infracțiuni.

În mod normal, crearea unui grup criminal organizat fără ca acesta să fi recurs la săvârșirea vreunei infracțiuni trebuie calificată ca *pregătire*

la infracțiunea în scopul săvârșirii căreia a și fost creat grupul criminal organizat. Dacă grupul criminal organizat a fost creat în vederea săvârșirii unei infracțiuni, iar legea penală agravează răspunderea pentru săvârșirea infracțiunii de către o atare formă a participației penale, prin instituirea unui semn circumstanțial agravant, cele comise trebuie apreciate drept pregătire la infracțiune, cu semnul calificativ respectiv.

În plan comparat, atestăm modele legislative în care această regulă este consfințită în mod expres. De pildă, în acord cu prevederile art.34.7 din Codul penal al Republicii Azerbaidjan „Crearea unui grup criminal organizat atrage răspundere pentru pregătire la acea infracțiune pentru săvârșirea căreia a fost creat grupul [9]”.

De remarcat că, în legislațiile altor state, simpla creare a unui grup criminal organizat este considerată infracțiune consumată, formând conținutul unei *nomen juris* distincte. Bunăoară, conform alin. (1) art. 367 din Codul penal al României constituie infracțiune „[...] constituirea unui grup infracțional organizat [...] [10]”.

Și în legislația Republicii Moldova, în unele cazuri, crearea unor grupuri criminale organizate în scopul săvârșirii unor infracțiuni, fără să fi fost comisă vreo infracțiune, poate constitui o infracțiune distinctă, în formă consumată. De exemplu, fapta de organizare a unor bande armate în scopul atacării persoanelor juridice sau fizice constituie infracțiune de banditism (art.283 CP RM). Precizăm că, „banda armată reprezintă o specie a grupului criminal organizat [11, p.572]”. Tot așa, crearea sau conducerea unui grup criminal organizat cu scopul de a comite una sau mai multe infracțiuni cu caracter terorist trebuie calificată de sine stătător potrivit alin. (2) art. 284 CP RM. Dacă au fost comise infracțiuni cu caracter terorist, la calificare se vor reține și normele care incriminează respectivele fapte. Dacă infracțiunea cu caracter terorist, din cauze independente de voința făptuitorilor, nu a fost comisă, acțiunile infracționale vor fi calificate, pe lângă norma de la alin. (2) art. 284 CP RM, ca pregătire sau tentativă la infracțiunea cu caracter terorist care urma a fi comisă sau care a început a fi comisă.

Quarto – care este coraportul între „infracțiunea comisă de către un grup criminal organizat” și „infracțiunea comisă de două sau mai multe persoane”, din perspectiva calificării juridico-penale?

Studiul practicii judiciare în sfera ce vizează infracțiunile comise de către un grup criminal organizat demonstrează prezența unor probleme de încadrare. În special, se observă tendința îngrijorătoare de suprapunere a celor două ipoteze. De exemplu, într-o speță, desprinsă din practica judiciară autohtonă, instanța a încadrat cele săvârșite de inculpat în baza

alin. (2) art. 42, art. 46, lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM. În speță, instanța a reținut că „*trei inculpați, membri ai unui grup criminal organizat, purtau, păstrau, procurau și comercializau arme de foc și muniții, fără autorizația corespunzătoare* [12]”.

Nu susținem respectiva soluție de calificare. Precizăm că norma de la lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM reglementează răspunderea pentru purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea armelor de foc, precum și sustragerea lor, cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă, sau a munițiilor fără autorizația corespunzătoare, atunci când fapta este comisă „de două sau mai multe persoane”.

În *primul rând*, provoacă reticență faptul invocării normei consemnate la alin. (2) art. 42 CP RM (*i.e.* normă ce definește autorul infracțiunii). În speță, cei trei inculpați au acționat în postura de membri ai unui grup criminal organizat. Subliniem însă, că în cazul infracțiunii comise de către un grup criminal organizat toți membrii acesteia îndeplinesc rolul de autori. Prin urmare, nu este necesar să se rețină la calificare alin. (2) art. 42 CP RM.

În *al doilea rând*, incorect a fost reținută la calificare lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM; or, semnul circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane” nu cuprinde și ipoteza săvârșirii infracțiunii de către un grup criminal organizat. Acest lucru este subliniat, în mod implicit, de către legiuitor, atunci când distinge în textul normelor incriminatoare ipoteza infracțiunii săvârșite „de două sau mai multe persoane” de ipoteza infracțiunii comise „de către un grup criminal organizat”. Nu în zadar această distincție este consacrată la nivel legislativ. Corespunzător, aceasta trebuie respectată întocmai.

Persoana abilitată să aplice legea penală însă, în mod neclar, a reținut la calificare norme penale care se exclud reciproc: art. 46 CP RM (normă care definește grupul criminal organizat), pe de o parte, și **lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM** (normă care prevede semnul circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane”), pe de altă parte.

Constatăm că, în lipsa semnelui circumstanțial agravant „de către un grup criminal organizat sau de către o organizație criminală” cele săvârșite nu pot fi încadrate decât conform normei de la alin. (1) art. 290 CP RM. În această situație, încadrarea celor săvârșite în tiparul lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM ar însemna nesocotirea principiului legalității incriminării, sub aspectul ignorării regulii, potrivit căreia „se interzice aplicarea legii penale prin analogie, precum și interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale”.

Mai mult, este inadmisibilă calificarea celor comise sub imperiul semnului circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane” (înscris la lit. b) alin. (2) art. 290 CP RM) chiar dacă infracțiunea comisă de către un grup criminal organizat denotă mult mai mare pericol social ca infracțiunea comisă de două sau mai multe persoane. Până la o eventuală remaniere legislativă, concretizată în instituirea în textul art. 290 CP RM a circumstanței agravante „de către un grup criminal organizat” sau, după caz, a circumstanței agravante „de către un grup criminal organizat sau de către o organizație criminală”, cele comise necesită a fi încadrate, de fiecare dată, potrivit alin. (1) art. 290 CP RM.

În definitivă, cele comise de către cei trei inculpați urmau a fi încadrate în baza art. 46, alin. (1) art. 290 CP RM.

Problema de calificare reliefată *supra* este sesizată și în alte cazuri. De exemplu, aceasta este actuală la încadrarea juridico-penală a infracțiunilor de contrabandă săvârșite de către un grup criminal organizat. Într-o speță [13], instanța a calificat fapta de contrabandă comisă de o atare formă a participație penale potrivit alin. (2) art. 42, art. 46, lit. b), d) alin. (5) art. 248 CP RM, adică autorat la contrabanda săvârșită de către un grup criminal organizat, de două sau mai multe persoane, în proporții deosebit de mari (variantă legislativă în vigoare la data săvârșirii faptei).

În altă speță [14], instanța a încadrat cele săvârșite de inculpați în baza alin. (2) art. 42, art. 46, lit. b) alin. (5) art. 248 CP RM, adică autorat la contrabanda săvârșită de către un grup criminal organizat, de două sau mai multe persoane (variantă legislativă în vigoare la data săvârșirii faptei).

În cele două soluții de calificare, provoacă nedumerire, în special, reținerea concomitentă a **art. 46** și a **lit. b)** alin. (5) art. 248 CP RM; or, cele două norme sunt incompatibile. Circumstanța „de două sau mai multe persoane” nu constituie formă de exprimare a grupului criminal organizat. Și invers, grupul criminal organizat nu reprezintă niciuna dintre ipotezele infracțiunii săvârșite „de două sau mai multe persoane”. Cele două categorii juridice nici măcar nu se intersectează. Ele se exclud reciproc. Grupul criminal organizat constituie formă a participației penale. *Per a contrario*, circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” nu evoluează pe post de formă a participației penale. Doar în calitate de excepție, aceasta se poate intersecta cu participația simplă și participația complexă (în cazul celei din urmă fiind necesar ca latura obiectivă a infracțiunii să fie executată parțial sau integral de către cel puțin doi participanți). Constatăm că, ca conținut, infracțiunea săvârșită de către un grup criminal organizat este mai mult decât infracțiunea comisă „de două sau mai multe persoane”.

Revenind la soluțiile de calificare date în cele două spețe, ținând cont de cele reliefate *supra*, considerăm că cele comise urmau a fi încadrate în baza: art. 46, lit. d) alin. (5) art. 248 CP RM (în prima speță), și, art. 46, alin. (1) art. 248 CP RM (în cea de-a doua speță).

Semnul circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane” în niciun caz nu trebuie reținut la calificare. Aceasta chiar dacă cele săvârșite necesită a fi încadrate potrivit unei norme incriminatoare mai blânde, în condițiile în care, *de facto*, infracțiunea comisă de către un grup criminal organizat comportă un grad prejudiciabil mult mai înalt comparativ cu infracțiunea săvârșită de către două sau mai multe persoane. Pe de o parte, este limpede că contrabanda săvârșită de către un grup criminal organizat este mult mai prejudiciabilă ca contrabanda comisă de două sau mai multe persoane. Pe de altă parte, remarcăm că legiuitorul a omis să instituie în textul art. 248 CP RM a unui semn circumstanțial menit să agraveze răspunderea penală pentru contrabanda săvârșită de către un grup criminal organizat. În această conjunctură legislativă reiese, în mod paradoxal, că contrabanda săvârșită de un grup criminal organizat este supusă unui regim sancționator mai blând comparativ cu contrabanda comisă de două sau mai multe persoane; or, în cea din urmă ipoteză cele săvârșite formează o variantă-agravată de infracțiune. Nu același lucru sesizăm în cazul contrabandei săvârșite de către un grup criminal organizat.

Încercând să evite vidul legislativ existent, într-o speță practică, instanța a ținut să sublinieze următoarele: „acțiunile inculpatului S.A. au fost încadrate juridic în baza art. 46, lit. b) alin. (5) art. 248 CP RM, cu indicii calificativi – contrabandă, adică trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a bunurilor [...], săvârșită de mai multe persoane în cadrul grupului criminal organizat (sublinierea ne aparține – *n.a.*) [15]”. Nu susținem asemenea formulări. Subliniem că ipoteza infracțiunii comise de două sau mai multe persoane trebuie deosebită de ipoteza infracțiunii comise de un grup criminal organizat. Dacă acest lucru l-a făcut legiuitorul, corespunzător, trebuie făcut și de cel ce califică în mod oficial infracțiunea. Suprapunerea celor două ipoteze nu are decât să semnifice aplicarea prin analogie a legii penale. Altfel nu poate fi catalogată o operațiune, constând în calificarea unei infracțiuni comise de către un grup criminal organizat potrivit unei norme ce conține semnul calificativ „de două sau mai multe persoane”. Și viceversa: o infracțiune săvârșită de către două sau mai multe persoane nu poate, automat, să implice prezența grupului criminal organizat. Și chiar dacă implică, accentuăm că ipoteza infracțiunii comise de către un grup criminal organizat nu cuprinde și ipoteza infracțiunii co-

mise de două sau mai multe persoane. Prima noțiune este mult mai largă ca cea din urmă.

Evident, la încadrarea infracțiunii comise de către un grup criminal organizat (atunci când norma de incriminare nu agravează răspunderea penală pentru infracțiunea comisă de o atare formă a participăției penale), instanța de judecată va considera drept circumstanță agravantă (în sensul lit. c) alin. (1) art. 77 CP RM) „săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participăție”. Chiar și așa, contrabanda săvârșită de către un grup criminal organizat (și nu doar contrabanda) este tratată de către legiuitorul moldav mai blând ca contrabanda săvârșită de două sau mai multe persoane.

Tocmai din acest considerent, cel mai probabil, persoanele abilitate cu aplicarea legii penale recurg la calificarea celor săvârșite potrivit normei ce cuprinde semnul circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane” în condițiile în care infracțiunea de contrabandă este săvârșită de către un grup criminal organizat. Chiar dacă o atare soluție de calificare, în mare parte, ar corespunde principiului echității, totuși, aceasta este în disonanță completă cu principiul legalității incriminării, practicianul aplicând legea penală prin analogie.

Pentru a fi evitate asemenea soluții de calificare nocive, se impune, în mod stringent, completarea art. 248 CP RM cu un nou alineat (8), care să conțină semnul circumstanțial agravant „de către un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”.

O sugestie *de lege ferenda* similară întâlnim și în doctrină. De această dată argumentele sunt altele: „[...] inserarea unui astfel de element circumstanțial agravant va permite promovarea unei lupte mai acerbe și mai eficiente cu fenomenul contrabandei săvârșite de grupurile și organizațiile criminale. În prezent nu putem nega existența unei legături strânse între contrabandă și criminalitatea organizată. Or, una dintre sursele de existență ale membrilor organizațiilor criminale o constituie veniturile obținute din comercializarea mărfurilor de contrabandă [16, p.241]”.

Același lucru se impune în cazul infracțiunii prevăzute la art. 290 CP RM, precum și în cazul altor articole din Partea Specială a Codului penal. De principiu, considerăm că această circumstanță agravantă (*i.e.* săvârșirea infracțiunii de către un grup criminal organizat) trebuie să se regăsească practic în toate articolele Părții Speciale a Codului penal care (*i*) cuprind semnul calificativ „de două sau mai multe persoane” și (*ii*) sunt compatibile cu criminalitatea organizată.

Reiterăm că circumstanțe agravante similare regăsim și în conținutul altor articole din Partea Specială a Codului penal, inclusiv, în cadrul acelor

articole unde este consfințită, inclusiv, circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane”.

Quinto – la încadrarea infracțiunilor săvârșite de către un grup criminal organizat se impune ca persoana abilitată cu aplicarea legii penale să indice (într-o manieră concretă, nu însă abstractă) împrejurările de fapt care marchează prezența unei infracțiuni comise de către un grup criminal organizat, și nu de către o altă reuniune de persoane. Acest lucru se impune, mai cu seamă, în vederea delimitării infracțiunii săvârșite de către un grup criminal organizat de infracțiunea comisă de două sau mai multe persoane (avem în vedere, în special, situația când, cele două ipoteze implică consfințirea lor în textul normei incriminatorii, în calitate de semn circumstanțial agravant). În alte cazuri (*i.e.* atunci când textul normei de incriminare nu cuprinde semnul calificativ „de două sau mai multe persoane”) identificarea/neidentificarea trăsăturilor *in concreto* a grupului criminal organizat poate determina calificarea celor comise în tiparul componentei de bază.

Constatăm că, stabilirea existenței grupului criminal organizat poate să comporte o dublă semnificație: (*i*) are importanță în planul calificării infracțiunilor (atunci când săvârșirea infracțiunii de către un grup criminal organizat reprezintă semn calificativ, sau în unele cazuri – semn constitutiv în cadrul componentei de bază), ori (*ii*) are relevanță în planul aplicării pedepsei din perspectiva individualizării ei (atunci când săvârșirea infracțiunii de către un grup criminal organizat nu apare pe post de semn calificativ și nici în postura de semn constitutiv în cadrul componentei de bază).

Evident, cea dintâi semnificație este mult mai esențială. Or, în acest caz, săvârșirea infracțiunii de către un grup criminal organizat reprezintă semn constitutiv. Respectiv, are însemnătate în planul calificării corecte a infracțiunii. Prin urmare, este imperios să se identifice că infracțiunea a fost comisă de o atare formă a participației penale. După cum e și firesc, acest lucru se realizează prin stabilirea trăsăturilor inerente grupului criminal organizat.

Acest lucru a fost etalat cât se poate de bine în următoarea speță jurisprudențială: „inculpatul L.I. a creat un grup criminal organizat, dintre care făceau parte M.G., P.V., S.V. și alte persoane neidentificate de organul de urmărire penală, cu un grad înalt de coordonare și statornicie a legăturilor dintre membrii grupului criminal, existenței unui plan bine determinat, cu desemnarea rolurilor și funcțiilor între membrii grupului, a unor acte și operațiuni concrete, caracterul retras și nivelul de izolare de societate al acestei formațiuni, în vederea comiterii infracțiunilor privind

circulația ilegală a substanțelor narcotice în scop de înstrăinare, pentru obținerea unui beneficiu financiar [17]”.

În cazul unor dubii privind existența sau lipsa grupului criminal organizat, cele comise de un grup de persoane trebuie apreciate în favoarea făptuitorilor, *i.e.* ca nefiind comise de către un grup criminal organizat. Eventual, cele săvârșite ar putea fi reîncadrate conform normei ce cuprinde semnul circumstanțial agravant „de două sau mai multe persoane” sau conform normei înscrise în cadrul componentei de bază (în lipsa altor semne circumstanțiale agravante).

În fine, încadrarea celor săvârșite potrivit normei ce cuprinde, în calitate de semn calificativ sau în postura de semn constitutiv în cadrul componentei de bază, faptul săvârșirii infracțiunii de către un grup criminal organizat, exclude reținerea la individualizare a circumstanței agravante consemnate la lit. c) alin. (1) art.77 CP RM. La această concluzie ne îndeamnă prevederea de la alin. (2) art. 77 CP RM, în corespundere cu care „[d]acă circumstanțele menționate la alin. (1) sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea specială a Codului penal în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante [1]”.

Referințe:

1. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
2. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 31 octombrie 2018. Dosar nr. 1ra-1945/2018. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12171
3. Criminal Code of Lithuania. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf
4. Уголовный кодекс Республики Беларусь. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb/16.htm
5. RENIȚĂ, GH. Răspunderea penală pentru manipularea unui eveniment și pariurile aranjate. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020. 348 p.
6. Sentința Judecătoriei Bălți, sediul Fălești din 15 mai 2017. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/oeocc4a5-4539-e711-80d3-0050568b2c1f

7. Sentința Judecătoriei Edineț, sediul Ocnița din 13 iulie 2020. Dosar nr.1-15/19. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/bbb947c3-6e28-4237-a70e-8259fe20bd86
8. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 24 noiembrie 2020. Dosarul nr. 1a-459/2020. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/01c857d0-b1c1-46e6-bbf5-e9fee366f649
9. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
10. Codul penal al României în redacția anului 2009. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: <https://lege5.ro/gratuit/gezdmnrzgi/cuprins-codul-penal?dp=gqytsojshe4do>
11. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
12. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 11 iunie 2019. Dosarul nr. 1ra-965/2019. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13945
13. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26 februarie 2019. Dosarul nr. 1ra-99/2019. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13202
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 15 mai 2019. Dosarul nr. 1ra-457/2019. [Accesat: 11.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13612
15. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 22 martie 2022. Dosarul nr. 1ra-2144/2021. [Accesat: 25.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20858
16. PASAT, A.-O. Analiza juridico-penală a infracțiunilor vamale conform legislației Republicii Moldova și României. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 284 p.
17. Opinia separată a judecătorilor V. Timofti și D. Mardari asupra Deciziei Colegiului penal lărgit al Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 02 februarie 2021. Dosarul nr.1ra-3/2021. [Accesat: 25.05.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17972

AUTORUL MEDIAT: REFERINȚE DE DREPT COMPARAT

Mariana GRAMA,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2633-5381

Summary. *According to the criminal law of the Republic of Moldova, the author is also the persons who committed the crime through persons who are not liable to criminal liability due to age, irresponsibility or other causes provided by the Criminal Code. The mediated author is also provided for in the criminal legislation of other states.*

Keywords: *participation, crime, author, mediated author.*

Calitatea de autor nu este condiționată de existența participației, autor fiind și cel care săvârșește singur o faptă prevăzută de legea penală. Autoratul se distinge prin caracterul său esențial și necesar, contribuția autorului constând în săvârșirea faptei (acțiunii sau inacțiunii) care constituie infracțiune. Autoratul poate exista și de sine stătător. Legea penală distinge următoarele tipuri de autor: autorul nemijlocit, coautorul nemijlocit și autorul mijlocit sau mediat.

Cu referire la cel de al treilea tip de autor, legea penală a Republicii Moldova în art. 42 stabilește că “este autor și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de Codul penal”.

Așa-numita” teorie a autorului mediat” nu este nouă pentru dreptul penal. Acesta mai este numit autor intelectual, moral, mijlocit, de la distanță sau autor de mână lungă (*de longa manus*). Deși conceptul în Republica Moldova a fost inclus de actualul Cod penal, totuși despre autorul mediat scria încă S.V. Poznașev, I.Ia. Heifeț, G. Colocolov, Tr. Pop, V. Dongoroz ș.a., doar că unii susțineau acest concept, iar alții nu.

Ca și concept, aparent nou, pentru legislația și doctrina dreptului penal, dă naștere mai multor opinii, deseori, divergente și provoacă discuții

contradictorii. I.Ia Heifetș era de părerea că nu există niciun fel de autor mediat, pentru că instigatorului îi este indiferent pe care persoană să o atragă la comiterea infracțiunii: pasibilă sau nu de răspundere penală, el în orice caz rămâne instigator.

G. Colocolov la sf.sec.XIX - înc.secXX deja scria despre *instigarea aparentă* sau *fictivă*, atribuind aici atragerea la comiterea infracțiunii a unei persoane iresponsabile, a unei persoane care comite fapta fără vinovăție, față de care este aplicată constrângerea psihică sau în caz de executare a ordinului obligator [1, p.95]. În opinia autorului respectiv, toate aceste cazuri erau atribuite metodelor de comitere a infracțiunii, deoarece, aici lipsește instigarea, fiind prezent doar un singur subiect [2, p.120-124].

S. V. Poznâșev direct vorbea despre autor ca o persoană care acționează nemijlocit sau mijlocit, fără a pune accentul pe ultimul [3, p.384]. P.F. Telinov deosebea autorul mediat care comite infracțiune prin intermediul:

1. persoanei care nu a atins vârsta răspunderii penale;
2. persoanei iresponsabile;
3. persoanei care acționează sub influența constrângerii fizice sau sub amenințarea executării ordinului, dacă voința persoanei constrânse este în totalitate reprimată, iar el în legătură cu acest fapt este liberat de răspundere penală;
4. persoanei care acționează în condiții de eroare, care exclude răspunderea penală sau este admisă răspunderea doar pentru infracțiunea comisă din imprudență.

Tr. Pop susținea că prin autor intelectual sau moral înțelegem pe agentul, care nu execută el însuși infracțiunea, ci în scopul acesta întrebuințează ca instrument o terță persoană. Această terță persoană, care este executorul material al infracțiunii, în baza situației în care se găsește, sau nu este responsabil de fapt, sau nu este responsabil în calitate de autor. El se numește autor intelectual sau moral în opoziție cu cel material, fiindcă până când cel din urmă execută el infracțiunea, până atunci cel dintâi mărginindu-se la o activitate intelectuală, își execută rezoluțiunea criminală prin o altă persoană, fără conștiință sau contra voinței acesteia [4 p.777].

V. Dongoroz scria [5, p.491-492] că o chestiune mult prea discutată este cea privitoare la instigarea săvârșită față de o persoană incapabilă (copil, alienat mintal) sau față de o persoană în favoarea căreia există o cauză de neimputabilitate (eroare de fapt, constrângere morală).

Prima părere despre care vorbea, era cea dominantă în doctrina germană a vremurilor, susținută de Binding, Liszt, Allfeld, Mezger, Hegler. și

cea italiană (Alimena, Manzini, Paoli) potrivit căreia, instigatorul în acest caz trebuie considerat autor mediat, fiindcă persoana dementă, care este autorul imediat, nu a fost decât o simplă unealtă de care s-a folosit autorul mediat pentru a săvârși infracțiunea.

Potrivit celei de a doua păreri, nu conta dacă instigatul este sau nu pedepsibil, conta doar ca acesta să fi comis infracțiunea în urma unei instigări, iar instigatorul trebuie să răspundă ca instigator și nu ca autor mediat (Carrara, Florian). Dongoroz V. considera că anume această opinie este corectă și conformă cu realitate, fiind singura care conduce la soluțiuni acceptabile în practică.

C. Bulai nu susținea teoria autorului mediat potrivit căreia, scria dânsul [6, p.450], de vreme ce autorul imediat nu răspunde penal (pentru că este iresponsabil, minor sub 14 ani, indus în eroare etc.) și nu poate fi subiect al infracțiunii, adevăratul autor trebuie considerat cel care l-a determinat cu intenție să săvârșească fapta, adică autorul mediat, care s-a folosit de autorul imediat ca de o simplă unealtă, ca de un animal. C. Bulai era părtașul participației improprii, iar teoria zisă a autorului mediat o considera forțată și artificială.

Nu susține această părere nici autorul autohton X. Ulianovschi [7, p.41].

Cea mai controversată discuție se referă, însă, la faptul dacă se atribuie, în general, autorul mediat la instituția participației? Dacă discutăm despre locul aflării acestei norme în legea penală autohtonă, atunci vorbim despre art.42 care definește participanții la infracțiune. Dacă, însă participația reprezintă potrivit prevederilor art. **41 Cp al RM** “cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate”, atunci comiterea în comun a unei infracțiuni de către o persoană care este subiect al infracțiunii împreună cu o persoană care nu este subiect, înseamnă că despre participație nu poate fi vorba. Reiese că despre autorul mediat nu putem vorbi în limitele instituției participației.

Despre autorul mediat legile penale ale diferitor state se expun diferit.

Legea penală germană prevede că *în calitate de autor se pedepsește persoana care săvârșește fapta penală personal sau prin intermediul altei persoane* (§ 25) [8, p.903].

Opinia persistentă, însă, și actualmente în doctrina germană este aceea că instigatorul trebuie să fie considerat autor mediat, fiindcă persoana incapabilă sau care nu poate răspunde penal, care este autorul nemijlocit (imediat), nu a fost decât o simplă unealtă, de care s-a folosit autorul mediat pentru a săvârși infracțiunea; în realitate, avem numai o pseudo-

instigare, singurul și adevăratul autor al infracțiunii fiind autorul mediat [9, p.51].

Doctrina italiană împărtășește acest punct de vedere. Codul penal italian într-un șir de articole clar conține prevederi despre responsabilitatea autorului mediat. De exemplu, **art. 46. Constrângerea fizică** specifică că: *Nu poate fi pedepsit cel care a comis o faptă fiind constrâns de alții prin violență fizică, căreia nu-i putea rezista sau de care nu putea scăpa.*

În acest caz, de fapta comisă de persoana constrânsă, este răspunzător autorul violenței;

Art. 48. Eroarea determinată de inducerea în eroare comișă de către o altă persoană

Dispozițiile articolului precedent sunt incidente chiar dacă eroarea asupra faptei ce constituie o infracțiune este determinată de inducerea în eroare comișă de altul; dar, în acest caz, pentru fapta comisă de persoana înșelată este răspunzătoare cea care a obligat-o să o comită;

Art. 54. Starea de necesitate

Nu se pedepsește cel care a comis o faptă fiind constrâns de nevoia de a se salva sau de a salva pe alții de pericolul real al unui prejudiciu grav adus persoanei, pericol cauzat de el în mod involuntar, care nu ar fi putut fi evitat în alt fel, cu condiția ca fapta să fie proporțională cu pericolul.

Dispoziția din prima parte a acestui articol se aplică chiar dacă starea de necesitate este determinată de amenințările altuia; dar, în acest caz, de fapta comisă de către persoana amenințată este răspunzător cel care a obligat-o să o comită;

Art.86 [10, p.205] Determinarea stării de incapacitate pentru a convinge pe altul să comită o infracțiune prevede că *dacă cineva aduce pe altcineva în stare de incapacitate de a înțelege și de a voi, în scopul de a-l determina să comită o infracțiune, de infracțiunea comisă de persoana aflată în incapacitate este răspunzător cel care a cauzat respectiva stare.*

În art.111 din Codul penal italian **Determinarea unei persoane care nu poate fi trasă la răspundere sau pedepsită să comită infracțiuni**, însă, se mai conține o prevedere și anume că *cel care a convins o persoană care nu poate fi trasă la răspundere sau pedepsită din cauza unei condiții sau a calități profesionale să comită o infracțiune, răspunde de infracțiunea comisă de aceasta și pedeapsa este majorată.*

Astfel, legea penală italiană prevede ipoteza determinării unei persoane căreia i s-a provocat o stare de incapacitate cu scopul de a o face

să comită o faptă, făcând distincția între situația în care starea de incapacitate indusă altuia este de natură să excludă orice voință în acțiunea executorului (precum starea de hipnoză) și situația în care subiectul poate fi capabil de a-și asuma deciziile (cum ar putea fi, de exemplu, în ipoteza administrării unei substanțe de natură să-i provoace subiectului o creștere peste măsură a agresivității sau care îi face parțial incontrolabile impulsurile sexuale).

În viziunea doctrinei italiene, recunoașterea tradiționalelor forme de participație (autor, coautor, instigator, complice) nu reprezintă figure exclusive, ci simple exemple ale modurilor în care participarea poate avea loc, justificându-se denumirea lor comună de coparticipanți. Cazurile de autor mediat apar, în această perspectivă, ca ipoteze ulterioare de participare prin comportamente atipice raportate la unitatea de faptă [9, p.52].

Totuși doctrina italiană este destul de contradictorie. Legea penală se expune că în toate aceste cazuri mai sus expuse ar exista un singur autor al infracțiunii în persoana făptuitorului care își asumă rolul de autor mediat săvârșind infracțiunea prin alt om, care devine un simplu instrument în mâinile primului [11, p.316].

Cu toate acestea, sunt autori care consider că teoria autorului mediat trebuie respinsă din motive de natură pur teoretică, același lucru fiind promovat și de doctrina germană care a aderat la teza accidentalității extreme [11, p.317].

Codul penal al Regatului Spaniei din 23 noiembrie 1995 în art.28 alin.1 prevede că *sunt autori persoanele care realizează o faptă personal, împreună sau prin intermediul altei persoane pe care o folosește ca instrument* [12, p.411].

Codul penal al Republicii Cehe, secțiunea 22: *Autorul unei infracțiuni este persoana care întrunește trăsăturile constituirii unei fapte în infracțiune, tentativă de săvârșire sau premeditare a acesteia, dacă acestea sunt de natură penală.*

De asemenea, autorul unei infracțiuni este persoana care se folosește pentru săvârșirea acesteia de o altă persoană care nu răspunde penal ca urmare a vârstei, iresponsabilității, erorii sau pentru că a acționat în limitele legitimei apărări, stării de extremă necesitate sau altor circumstanțe care exclude răspunderea penală, sau care nu a acționat singură sau nu a acționat cu vinovăție.

De asemenea, autorul unei infracțiuni este persoana care se folosește pentru săvârșirea acesteia de o astfel de persoană, care nu a acționat cu intenție special sau dintr-un motiv stipulate prin lege [13, p.634].

Codul penal al Republicii Croatia, art.36 alin.1: *Autorul este persoana care, singură sau prin intermediul altei persoane, comite o infracțiune* [14, p.949].

Codul penal al Republicii Estonia, §.21: *Autorul este persoana care comite o infracțiune fără ajutor sau profitând de o altă persoană* [15, p.125].

Codul penal al Republicii Letonia, secțiunea 17: *Persoana care a comis ea însăși în mod direct o infracțiune sau care, pentru comiterea acesteia, a angajat o altă persoană care, în conformitate cu dispozițiile prezentei legi, nu poate răspunde penal, este considerată autor al infracțiunii* [16, p.452].

Codul penal al Republicii Lituania, articolul 24 alin.3: *Autorul este o persoană care a săvârșit o faptă penală fie el însuși, fie prin implicarea persoanei incapabile juridic sau a persoanelor care nu au implinit încă vârsta prevăzută la articolul 13 din prezentul Cod sau a altor persoane care nu sunt vinovate de această faptă* [17, p.634].

Codul penal al Republicii Finlanda, secțiunea 4 din Capitolul 5: *O persoană este condamnată ca autor dacă a săvârșit o infracțiune intenționată prin prin utilizarea, ca intermediar, a unei alte persoane, care nu va fi pedepsită pentru infracțiunea menționată din cauza lipsei de răspundere sau de intenție penală sau din cauza altui motiv legat de condițiile prealabile pentru răspunderea penală* [18, p.327].

Codul penal al Republicii Malta din 30 ianuarie 1854 cu modificările ulterioare în pct. 47. *Orice persoană care*

(a) *constrange o altă persoană, printr-o forță exterioară căreia această persoană nu i-a putut rezista, să comită o infracțiune; sau*

(b) *participă prin oricare dintre actele menționate la art. 42 la săvârșirea unei infracțiuni de orice altă persoană care potrivit legii este exonerată de răspunderea penală, săvârșește ea însăși această infracțiune ca un autor principal* [19, p.44].

Codul penal al Federației Ruse din 24 mai 1996 în art.33 stabilește că este autor persoana care a săvârșit nemijlocit infracțiunea sau a participat nemijlocit la săvârșirea infracțiunii împreună cu alte persoane (coautori), precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul altor persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de Codul penal [20, p.16].

Codul penal al Republicii Kârgâzstan din 28 octombrie 2021 în art. 40[24] și

Codul penal al Georgiei din 22 iulie 1999 în art.22 [25] conțin prevederi similar cu cele al Federației Ruse.

Codul penal al Republicii Belarusi din 9 iulie 1999 în art.16 alin.3 stabilește că *autor este persoana care a săvârșit nemijlocit infracțiunea sau a participat nemijlocit la săvârșirea infracțiunii împreună cu alte persoane, sau care a săvârșit infracțiunea prin intermediul altor persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală în baza legii sau care au comis infracțiunea din imprudență* [26].

Codul penal al Ucrainei din 5 aprilie 2001 în art.27 alin.2: *autor (coautor) este persoana care în coparticipare cu alți subiecți ai infracțiunii, nemijlocit sau folosindu-se de alte persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală au comis o infracțiune prevăzută de Codul penal* [27].

Codul penal al Republicii Cazahstan din 3 iulie 2014, art. 28: *autor persoana care a săvârșit nemijlocit infracțiunea sau a participat nemijlocit la săvârșirea infracțiunii împreună cu alte persoane (coautori), precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul altor persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de Codul penal, precum și care au săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care au comis infracțiunea din imprudență* [28].

Diferite, sunt prevederile din **Codul penal al României** care are o abordare cu totul specială, dat fiindcă deosebește astfel de modalități ale participăției cum sunt cea proprie și cea improprie.

Potrivit prevederilor art. 46 al **Codului penal al României**: *Autor este persoana care săvarșește în mod nemijlocit o faptă prevăzută de legea penală.*

Art. 52 din aceeași lege prevede **Participația improprie** ce reprezintă (1) *Săvarșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, din culpă sau fără vinovăție, contribuie cu acte de executare o altă persoană se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție.*

(2) *Determinarea, inlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvarșirea din culpă de către o altă persoană a unei fapte prevăzute de legea penală se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție.*

(3) *Determinarea, inlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvarșirea unei fapte prevăzute de legea penală, de către o persoană care comite acea faptă fără vinovăție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune* [21, p.773].

Legislațiile penale ale unor țări, în general, nu pomenesc despre autorul mediat (de exemplu, Franța, Elveția, China, Olanda, Polonia, Bulgaria ș.a.).

Am adus doar unele exemple de state unde într-un fel sau altul sunt prevederi referitoare la așa-numitul autor mediat, aceasta însă nu înseamnă că putem judeca despre evoluția conceptului de autor al infracțiunii în toate statele.

Făcând o generalizare a celor expuse, dar și a opiniilor doctinarilor putem evidenția două tipuri ale autorului mediat:

A. persoana care comite infracțiunea prin intermediul persoanelor ce nu pot fi supuse răspunderii penale în virtutea legii.

Aici se atribuie persoanele:

1. care au comis fapta prevăzută de legea penală în stare de iresponsabilitate;
2. care nu au atins vârsta de tragere la răspundere penală;
3. care au acționat în virtutea executării unui ordin sau dispoziție obligatorii pentru ei;
4. care au acționat în stare de extremă necesitate.

Unii autori numesc acest tip de subiect, ” subiect inapt ” și consideră că cercul lor este mult mai larg, atribuind aici și persoanele care deși au atins vârsta de tragere la răspundere penală, suferă de așa-numita „iresponsabilitate de vârstă” atunci când persoana deși are vârsta prevăzută de lege, rămâne în urmă cu dezvoltarea psihică care nu este provocată de o dereglare psihică, însă totuși în timpul săvârșirii faptei nu sunt capabili să-i perceapă pericolul social; sau persoanele ce se află în somn hipnotic. Tot aici pot fi atribuite și persoanele care greșit își închipuie circumstanțele de fapt ale celor săvârșite, atunci când ele nici nu trebuiau și nici nu puteau să le prevadă în virtutea prezenței erorii.

Nu în zădar, legiuitorul a utilizat termenul „alte cauze prevăzute de prezentul cod”. Lista lor reiese că rămâne la moment deschisă. Sunt autori care consideră că această listă trebuie să fie una exhaustivă stabilită în Codul penal [22, p.188-189].

În situația când, autorul mediat atrage la săvârșirea infracțiunii o persoană care nu este pasibilă de răspundere penală, este prezent doar un singur subiect al infracțiunii-autorul mediat, dat fiind că cealaltă persoană nu poate fi recunoscută drept autor, la fel cum nu poate fi recunoscută nici ca subiect a infracțiunii. De aici apare întrebarea, dacă așa-numitul autor mediat poate fi examinat în limitele instituției participației, dat fiind că lipsește trăsătura „pluralitatea de subiecte”. Într-o opinie [23, p.33-

37], persoana care nu este pasibilă de răspundere penală este numită „*persoana prin fapta căreia se comite infracțiunea*”.

Autorul, în afară de aceste persoane, mai poate folosi și mijloace de comitere a infracțiunii. Tradițional, în dreptul penal, acestea sunt obiecte ale lumii materiale care ajută/contribuie la săvârșirea infracțiunii. Tot aici pot fi atribuite și păsările/animalele care sunt atrase la săvârșirea infracțiunii destul de frecvent.

B. Al doilea tip de autor mediat este cel care la săvârșirea infracțiunii folosește persoanele ce comit infracțiuni din imprudență (autoratul mediat din imprudență). Aici sunt atribuite și persoanele care comit infracțiunea greșit închipuindu-și circumstanțele de fapt ale celor comise, atunci când ele nici nu trebuiau și nici nu puteau să le prevadă în virtutea prezenței erorii.

Spre deosebire de primul tip de autor mediat la cel de al doilea este prezentă trăsătura „pluralitatea de subiecte”. În schimb celelalte: activitatea în comun, unitatea intenției și cooperarea la o infracțiune intenționată-lipsesc.

De aici, deducem că, nici acest tip nu poate fi examinat în limitele instituției participației.

Raportat la legea penală a Republicii Moldova încercăm să clarificăm unele momente:

1. Nu este o unitate de păreri referitor la faptul, dacă trebuie sau nu evidențiat aparte autorul ca entitate juridico-penală sau trebuie să rămână în cadrul participației.

După părerea noastră, ar trebui examinat ca o entitate separată, dat fiindcă autor este și acela care comite infracțiunea de unul singur și nu doar în participație.

2. Există totuși astfel de tip de autor cum este autorul mediat sau vorbim în acest caz de instigator, după exemplul altor state?

Se pare că, reieșind din normele legale existente la noi în țară, totuși, la moment, vorbim despre două roluri diferite: cel de autor mediat și cel de instigator.

3. Trebuie examinat autorul mediat în cadrul participației sau în afara ei?

Suntem de părerea că, autorul mediat, dacă, totuși este acceptat ca o formă a autoratului, trebuie examinat în afara instituției participației. Am văzut că în funcție de tipul de autor mediat, aici lipsesc toate trăsăturile participației.

Legea penală a Republicii Moldova ar trebui să prevadă autorul, chiar și în formula actuală, separat de instituția participației, iar participanți la infracțiune să rămână organizatorul, instigatorul și complicele.

Autorul mediat ar trebui definit în norma care definește autorul.

4. Poate fi păstrat conceptul actual al autorului mediat?

Conceptul de autor mediat ar trebui revăzut, clarificându-se în același timp, ce se include în sintagma „alte cauze prevăzute de Codul penal”, adică prin intermediul, totuși a căror persoane poate fi săvârșită infracțiunea, în afara persoanelor minore și iresponsabile.

5. Pentru realizarea principiilor legalității și individualizării răspunderii penale propunem ca lit. g) din art. 77 care prevede Circumstanțele agravante să fie modificat și completat cu sintagma: „săvârșirea infracțiunii cu mijloacele sau prin intermediul persoanelor care în virtutea legii nu sunt pasibile de răspundere penală ori persoanelor care au comis infracțiunea din imprudență”.

Mai putem examina și posibilitatea modificării, în general, a conceptului de participatie după modelul României.

Referințe:

1. КОЗЛОВ, А. П. Соучастие. Традиции и реальность. Санкт – Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001, 326 с. ISBN 5-94201-049-8
2. КОЛОКОЛОВ Г. О соучастии в преступлении. Москва, 1881, 215 с. ISBN 978-5-4458-7832-2. *Variantă electronică.*
3. ПОЗНЫШЕВ, С. В. Основные начала науки уголовного права. Москва, 1912, 666 с.
4. POP, T. Drept penal comparat. Vol. 2. București, 1923, 913 p.
5. DONGOROZ, V. Curs de drept penal. București: Editura Cursurilor Litografiate, 1942, 734 p.
6. BULAI, C. Manual de drept penal. Partea generală. București: ALL EDUCATION S.A., 1997, 647 p. ISBN 973-9229-74-3
7. ULIANOVSKI, X. Participația penală. Chișinău: Editura GARUDA-ART, 2000, 240 p. ISBN 9975-9564-7-5
8. Codul penal al Republicii Federale Germania din 13 noiembrie 1998. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul II. București: Editura C.H.Beck, 2018, 1095 p. ISBN 978-606-18-0819-9
9. UNGUREANU, M.- E. Participația penală. București: Universul Juridic, 2017, 188 p. ISBN 978-606-673-973-3
10. Codul penal al Republicii Italia. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul III. București: Editura C.H.Beck, 2018, 925 p. ISBN 978-606-18-0822-9

11. PETRUCCI, R. Diritto penale. Parte Generale. Napoli: Edizioni Giuridiche Simone, 2002, 510 p.
12. Codul penal al Regatului Spaniei din 23 noiembrie 1995. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul V. București: Editura C.H.Beck, 2018, 995 p. ISBN 978-606-18-0824-3
13. Codul penal al Republicii Cehe din 8 ianuarie 2009. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul I. București: Editura C.H.Beck, 2018, 1076 p. ISBN 978-606-18-0820-5
14. Codul penal al Republicii Croația din 21 octombrie 2011. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul I. București: Editura C.H.Beck, 2018, 1076 p. ISBN 978-606-18-0820-5
15. Codul penal al Republicii Estonia din 6 iunie 2001. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul II. București: Editura C.H.Beck, 2018, p.1095 p. ISBN 978-606-18-0821-2
16. Codul penal al Republicii Letonia din 17 iunie 1998. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul III. București: Editura C.H.Beck, 2018, 925 p. ISBN 978-606-18-0822-9
17. Codul penal al Republicii Lituania din 26 septembrie 2000. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul III. București: Editura C.H.Beck, 2018, p. 634. 925 p. ISBN 978-606-18-0822-9
18. Codul penal al Republicii Finlanda din 19 decembrie 1889. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul II. București: Editura C.H.Beck, 2018, 1095 p. ISBN 978-606-18-0819-9
19. Codul penal al Republicii Malta din 30 ianuarie 1854. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul IV. București: Editura C.H.Beck, 2018, 889 p. ISBN 978-606-18-0823-6
20. Уголовный Кодекс Российской Федерации. Москва: Эксмо, 2017, с.16.
21. Codul penal al României din 24 iulie 2009. În: CODEX PENAL. Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Volumul IV. București: Editura C.H.Beck, 2018, 889 p. ISBN 978-606-18-0823-6

22. ПРИМАЧЕНОК, А. А. Посредственное исполнение преступлений как самостоятельный институт уголовного права. В: Яскевич А.В. Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов. Минск: Академия МВД, 2019, 412 с. УДК 343 + 378.635
23. КОВАЛЬЧУК, А. В. Непосредственный и посредственный исполнитель преступления: новый научный взгляд на их законодательную регламентацию. Журнал Белорусского государственного университета. Право, 2019, №2, с.33-37.

Surse web

24. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309>
25. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=247>
26. <https://pravo.by/document/?guid=3871&po=hk9900275>
27. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30418109#pos=246;14
28. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=480;-60#pos=480;-60

MASA ROTUNDĂ

**“PLURALITATEA DE FĂPTUITORI:
ÎNTRE DOCTRINĂ ȘI JURISPRUDENȚĂ”**

20 mai 2022

Culegerea comunicărilor

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2023. Formatul 70x100 ¹/₁₂.

Coli de tipar 11,5. Coli editoriale 8,5.

Comanda. Tirajul ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009